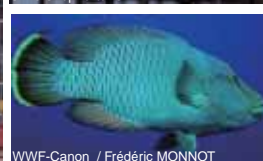

ЗҮҮН ӨМНӨД АЗИД ХУДАЛДААЛАГДДАГ ЗЭРЛЭГ АМЬТАН, УРГАМЛЫН ЗҮЙЛИЙГ ТАНИХ ГАРЫН АВЛАГА

Монгол улсын зохих хууль
тогтоомжоос оруулсан болно.

Гарчиг (1)

Энэхүү гарын авлагыг Зүүн Өмнөд Азийн TRAFFIC (Зэрлэг амьтдын худалдаа мониторингийн сүлжээ)-аас хууль сахиулах албаны ажилтан, албан хаагч нарт Зүүн Өмнөд Азийн улс орнуудад түгээмэл худалдаалдаг зэрлэг амьтан, ургамлын зүйлийг танихад зориулан 2008-2013 оны хооронд бэлтгэсэн ба **103** хуудастай.

ЭХ ҮҮСВЭР

Зэрлэг Амьтан ба Ургамлын Аймгийн Ховордсон Зүйлийг Олон Улсын Хэмжээнд Худалдаалах Тухай Конвенц (CITES) *цаашид САЙТИС гэж оруулав*
Дэлхийн Байгаль Хамгаалах Холбооны (IUCN) Улаан данс *цаашид ДБХХ-ны Улаан данс гэж оруулав*
САЙТИС-ийн Удирдах зөвлөл болон Шинжлэх Ухааны Зөвлөл
САЙТИС-ийн Зөвшөөрлийг Баталгаажуулах гарын авлага
Хэмжилтууд болон тайлбар толь
Хууль бусаар бараа нэвтрүүлдэг түгээмэл аргууд – Хүний биед
Хууль бусаар бараа нэвтрүүлдэг түгээмэл аргууд – Ачаанд болон гар тээшинд нуух
Хууль бусаар бараа нэвтрүүлдэг түгээмэл аргууд – Ачаанд нуух
Хууль бусаар бараа нэвтрүүлдэг түгээмэл аргууд – Төстэй зүйлийн амьтадтай хамт
Хууль бусаар бараа нэвтрүүлдэг түгээмэл аргууд – Тэжээвэр, үржүүлгийн амьтан нэрийдлээр
Хуурамч зөвшөөрлийг илрүүлэх
Хуурамч зөвшөөрлүүд илэрдэг түгээмэл тохиолдлууд

ХӨХТӨН АМЬТАД

<i>Bos gaurus & Bos javanicus</i>	Энэтхэгийн Бизон үхэр болон Бантенг үхэр (Gaur and Banteng)
<i>Capricornis</i>	Хөхвөр гөрөөс (Serows)
<i>Pantholops hodgsonii</i>	Түвд гөрөөс (Tibetan Antelope - Shatoosh)
<i>Saiga tatarica</i>	Монгол бөхөн (Saiga Antelope)
Deer and Antlers	Буга болон бусад эвэрт амьтад (Multi-tined Antlers)
<i>Moschus spp.</i>	Хүдэр (Баданга хүдэр) (Musk Deer)
<i>Felidae</i> (1)	Мийн овог (Cats)
<i>Felidae</i> (2)	Мийн овог – САЙТИС I хавсралтад бүртгэгдсэн Зүүн Өмнөд Азийн мийн овгийнхон (Southeast Asian CITES I Cats)
<i>Felidae</i> (3)	Мийн овог Түгээмэл худалдаалагддаг дайвар эрхтнүүд болон тэдгээрийн хэсэг (Cat parts & derivatives commonly found in trade)
Southeast Asian Otters.	Зүүн Өмнөд Азийн халиу (Southeast Asian Otters)
<i>Helarctos malayanus</i>	Наран баавгай (Sun Bear)
<i>Ursus thibetanus</i>	Азийн Хар баавгай (Asiatic Black Bear)
<i>Hemigalus derbyanus & Chrotogale owstoni</i>	Судалт сивет ба Овстоны сивет (Banded Palm Civet & Owston's Civet)
<i>Prionodon pardicolor & Prionodon linsang</i>	Толбот линсан (Spotted Linsang & Banded Linsang)
<i>Arctictis binturong</i>	Баавгай муур (Binturong)
Rhinocerotidae	Хирсний овог (Хирс) (Rhinoceros)
<i>Manis</i>	Шоргоолж идэштэн (Pangolins)
Primates	Мичний овог (Мичнүүд) (Primates)
<i>Nycticebus</i>	Лорис сармагчиний зүйлүүд (Lorises)
<i>Macaca fascicularis</i>	Урт суулт макак (Long-tailed Macaque)
<i>Elephas maximus & Loxodonta africana</i>	Азийн ба Африкийн заан (Elephants)

Тус гарын авлагад агуулагдсан бүх зүйл амьтныг дараах хуулиар зохицуулна.
Үүнд:

- Амьтны тухай, 2012
- Байгалийн ургамлын тухай, 1995
- Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай, 2002
- Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай, 2002

Түүнчлэн САЙТИС-ийн хавсралтад бүртгэгдсэн болон бусад амьтан, ургамлын худалдаа, ашиглалтыг холбогдох журмын хүрээнд буюу “Амьтныг амьдаар нь болон амьтны гаралтай түүхий эд, судалгааны ажлын сорьц дээжийг гадаад улсад гаргах, гадаад улсаас оруулах журам”, 2013, “Харь амьтны ашиглах журам” 2013 журмуудын хүрээнд шийдвэрлэнэ.

ШУВУУД

<i>Dendrocygna javanica & D. arcuata</i>	Исгэрэгч болон тэнүүлч нугас (Lesser & Wandering Whistling Ducks)
<i>Leptoptilos</i>	Бахлуурт өрөвтас (Adjutant Storks)
Bucerotidiformes.	Эвэр хошуут (Hornbills)
<i>Copsychus malbaricus</i>	Цагаан ууцат намнаахай (White-rumped Shama)
Falconiformes	Махчин шувууд (Birds of Prey)
<i>Pycnonotus zeylanicus</i>	Сүрлэн толгойт алтан гургалдай (Straw-headed Bulbul)
<i>Gracula religiosa</i>	Довын үглээ (Hill Mynah)
Psittaciformes	Тоть (Parrots)
<i>Cacatua</i>	Цагаан тодь (White Cockatoos)
<i>Probosciger aterrimus</i>	Сарвуу тодь (Palm Cockatoo)
<i>Eos</i>	Индонезийн тодь (Indonesian Lorikeets)
<i>Loriculus galgulus</i>	Хөх зулайт тодь (Blue-crowned Hanging Parrot)
<i>Lorius garrulus</i>	Шулганаа тодь (Chattering Lory)
<i>Lorius lory</i>	Хар малгайт тодь (Black-capped Lory)
Strigiformes	Ууль (Owls)

Англи хэлнээс орчуулсан: Бадамжавын Лхагвасүрэн, Биологийн ухааны доктор
Лхагвасүрэнгийн Мягмаржав, АНУ-ын Вермонтын Их сургуулийн магистрант

Дэлхийн байгаль хамгаалах сан(WWF)-гийн Монгол дахь хөтөлбөрийн газраас
нэмэн засварласан хэвлэлт 2014 он

Гарчиг (2)

МӨЛХӨГЧИД

<i>Crocodylia</i>	Матар болон түүний арьс (Hides (Crocodile Hides))
Alligators & Caiman	Гүмбэрваа болон Кайман матар (Alligators & Caimans)
<i>Crocodylus novaeguinea</i> & <i>C. mindorensis</i>	Филлипин болон Шинэ Гвинейн матар (Philippine & New Guinea Crocodiles)
<i>Crocodylus porosus</i> & <i>C. siamensis</i>	Сиамын болон голын матар (Estuarine & Siamese Crocodiles)
<i>Tomistoma schlegelii</i>	Хуурамч гүмбэрваа матар (False Gharial)
<i>Uromastyx</i>	Өргөсөн сүүлт гүрвэл (Spiny-tailed Lizards)
<i>Phelsuma</i>	Өдрийн геккон гүрвэл (Day Geckos)
<i>Gekko gekko</i>	Модны геккон гүрвэл (Tokay Gecko)
<i>Varanus</i>	Хянуур варан гүрвэл (Monitor Lizards)
<i>Ptyas mucosus</i>	Дорнын харх могой (Oriental Rat Snake)
<i>Ophiophagus hannah</i> , <i>Naja</i>	Наж могой (Cobras)
Pythons	Аварга могой (Pythons)
<i>Morelia viridis</i>	Модны ногоон аварга могой (Green Tree Python)
<i>Carettochelys insculpta</i>	Гахай хамарт яст мэлхий (Pig-nosed Turtle)
<i>Chelus fimbriatus</i>	Матамата яст мэлхий (Matamata Turtle)
Cheloniidae and Dermochelyidae	Далайн яст мэлхий (Marine Turtles)
<i>Eretmochelys imbricata</i>	Харцага хошуут яст мэлхий (Hawksbill Turtle)
<i>Batagur</i>	Голын яст мэлхийн зүйлүүд (River Terrapins)
<i>Geoclemys hamiltonii</i>	Цөөрмийн хар яст мэлхий (Black Pond Turtle)
<i>Heosemys grandis</i>	Азийн цөөрмийн аварга яст мэлхий (Giant Asian Pond Turtle)
<i>Morenia ocellata</i>	Бирмийн нүдэн яст мэлхий (Burmese Eyed Turtle)
<i>Lissemys</i>	Хавхлага хуягт яст мэлхий (Flapshell Turtles)
<i>Cuora</i>	Азийн дөрвөлжин яст мэлхий (Asian Box Turtles)
<i>Leucocephalon yuwonoi</i>	Сулавесийн ойн яст мэлхий (Sulawesi Forest Turtle)
<i>Notochelys platynota</i>	Малайзын тэгш хавтаст яст мэлхий (Malayan Flat-shelled Turtle)
<i>Platysternon megacephalum</i>	Том толгойт яст мэлхий (Big-headed Turtle)
<i>Orlitia borneensis</i>	Малайзын аврага яст мэлхий (Malaysian Giant Turtle)
<i>Siebenrockiella leyensis</i>	Филлипиний ойн яст мэлхий (Philippine Forest Turtle)
<i>Trachemys scripta elegans</i>	Улаан чихт яст мэлхий (Red-eared Slider)
Testudinidae	Газрын яст мэлхий (Tortoises)
<i>Astrochelys (Geochelone) radiata</i>	Цацрагт Яст мэлхий (Radiated Tortoise)
<i>Astrochelys yniphora</i>	Мадагаскар арлын яст мэлхий (Ploughshare Tortoise)
<i>Chelonoides (Geochelone) carbonaria</i>	Улаан хөлт яст мэлхий (Red-footed Tortoise)
<i>Geochelone elegans</i>	Энэтхэгийн товруут яст мэлхий (Indian Star Tortoise)
<i>Geochelone platynota</i>	Бирмийн товруут яст мэлхий (Burmese Star Tortoise)
<i>Geochelone (Stigomochelys) pardalis</i>	Ирвэс яст мэлхий (Leopard Tortoise)
<i>Geochelone (Centrochelys) sulcata</i>	Африкын өргөст яст мэлхий African Spurred Tortoise
<i>Indotestudo elongata</i>	Шар толгойт яст мэлхий (Yellow-headed Tortoise)
<i>Malacochersus tornieri</i>	Хавтгай яст мэлхий (Pancake Tortoise)
<i>Manouria emys</i>	Азийн хүрэн яст мэлхий (Asian Brown Tortoise)
<i>Manouria impressa</i>	Өндөр уулын яст мэлхий (Impressed Tortoise)
<i>Amyda cartilaginea</i>	Азийн зөөлөн хуягт яст мэлхий (Asiatic Softshell Turtle)
<i>Chitra</i>	Зөөлөн хуягт нарийн толгойт яст мэлхий (Narrow-headed Softshell Turtle)
<i>Pelochelys</i>	Зөөлөн хуягт аварга яст мэлхий (Giant Softshell Turtle)
<i>Pelodiscus sinensis</i>	Хятадын зөөлөн хуягт яст мэлхий (Chinese Softshell Turtle)

ХОЁР НУТАГТАН

Dyscophus antongilii _____ Лооль Мэлхий (Tomato Frog)

ЗАГАС

Scleropages formosus _____ Азийн арована загас (Asian Arowana)
Cheilinus undulatus _____ Наролеон загас (Humphead Wrasse)
Hippocampus _____ Далайн морь (Seahorses)

СЭЭР НУРУУГҮЙТЭН

Tridacnidae _____ Аварга хясаа (Giant Clams)

УРГАМЛУУД

Nepenthaceae _____ Вааран ургамлууд (Pitcher Plants)
Orchidaeceae (1) _____ САЙТИС I Хавсралтад бүртгэгдсэн
Цахирмаа цэцэг (CITES Appendix I Orchids)
Orchidaeceae (2) _____ Зэрлэг цахирмаа цэцгийг таних арга (Identification of Wild Orchids)
Gonystylus spp. _____ Хатуу мод (Ramin)

Зэрлэг Амьтан ба Ургамлын Аймгийн Ховордсон Зүйлийг Олон Улсын Хэмжээнд Худалдаалах Тухай Конвенц болон Дэлхийн байгаль хамгаалах холбооны Улаан данс

Зэрлэг Амьтан ба Ургамлын Аймгийн Ховордсон Зүйлийг Олон Улсын Хэмжээнд Худалдаалах Тухай Конвенц

CITES буюу Зэрлэг Амьтан Ба Ургамлын Аймгийн Ховордсон Зүйлийг Олон Улсын Хэмжээнд Худалдаалах Тухай Конвенц (*цаашид САЙТИС гэж оруулав*) нь олон улсын гишүүн орнуудын засгийн газар хоорондын хэлэлцээр юм. Энэ нь зэрлэг амьтан ба ургамлын аль нэгэн зүйл (эсвэл тэдний эд эрхтэн, бүтээгдэхүүн гэх мэт ямар нэг хэсгээр нь хийсэн бүх зүйл) олон улсын худалдаанд хэт их хэмжээгээр ашиглагдаж, үүнээс шалтгаалан устах аюулд орохоос сэргийлэх, хамгаалах зорилготой.

Англи нэрийн товчлол буюу САЙТИС нэрээр олны танил болсон энэхүү Конвенцийн хүрээнд 30,000 гаруй зүйлийн амьтан ургамал багтсан байдаг. Эдгээрээс импортлох, экспортлох, дахин экспортлох, болон сэргээн нутагшуулахад тусгай зөвшөөрлийн бичгийн дагуу зөвшөөрөл авна. САЙТИС-ийн Конвенц нь 1, 2, 3 гэсэн дугаар бүхий Хавсралтуудтай бөгөөд зэрлэг амьтан, ургамлын худалдаалалт нь стандартчлагдсан зөвшөөрлийн дагуу маш өндөр хяналтан дор зохицуулагддаг гэдгийг илэрхийлнэ.

I Хавсралт-д устах аюулд орсон зүйлүүд ордог ба онцгой тохиолдолд л худалдаалахыг зөвшөөрдөг.

II Хавсралт-д хяналтгүй худалдаанаас болж аюулд өртөж болох зүйлүүд багтдаг. Энд устах аюулд орж болзошгүй зүйлүүд орно.

III хавсралт-д дор хаяж аль нэг оронд хамгаалагдсан ба бусад гишүүн орнуудын зүгээс худалдаанд нь хяналт тавих хүсэлт тавьсан зүйлүүд орно.

САЙТИС-ийн жагсаалтад орсон зүйлийн дээжийг зөвхөн шаардлагатай бичиг баримтыг бүрдүүлэн гааль/боомт дээр үзүүлсэн тохиолдолд гишүүн орноос импортлох эсвэл экспортлохыг зөвшөөрнө. Зарим тохиолдолд тухайн улсын хуулиар хязгаарлагддаг бөгөөд тухайн тохиолдолд тэрхүү хууль хүчин төгөлдөр байна. Нэмэлт мэдээллийг www.cites.org хаягаар орж харна уу.

Дэлхийн Байгаль хамгаалах Холбооны Улаан данс

IUCN буюу Дэлхийн Байгаль Хамгаалах Холбоо (ДБХХ) нь өөрийн нэгж байгууллага Зүйлийг хамгаалах зөвлөл (Species survival comission)-өөр дамжуулан 40 жилийн турш дэлхий даяар зүйл, дэд зүйл, биологийн олон янз байдал болон зарим популяцийн хамгааллын статусыг тодорхойлж аль нь устах аюулд орсныг анхаарсаар ирсэн.

ДБХХ-ны Улаан данс нь судлагдсан ургамал, амьтны ангилал зүй, хамгааллын статус, болон тархцын мэдээллээр хангадаг. Улаан дансны Ангилал болон Шалгуур нь устах аюулыг тодорхойлох үүрэгтэй.

НХ (Нэн ховор), **Х (Ховор)** болон **ЭМ (Эмзэг)** гэсэн ангилалд орсон зүйлүүд **ӨБ (Өртөж болзошгүй)** эсвэл **ЭЛ (Элбэг)** гэсэн ангилалд орсон зүйлүүдээс илүүтэй дэлхийн хэмжээнд бүр мөсөн устаж үгүй болох эрсдэл ихтэй байдаг.

Нэмэлт мэдээллийг www.redlist.org хаягаар орж харна уу.

САЙТИС болон ДБХХ-ны Улаан дансны хооронд ямар нэг албан ёсны хамаарал байхгүй болно.

САЙТИС нь жагсаалтад орсон ургамал, амьтдыг олон улсад худалдаалахад ямар журам мөрдөхийг тодорхойлдог.

ДБХХ-ны Улаан данс нь амьтад болон ургамлын биологийн статусыг тодорхойлдог.

САЙТИС-ийн Удирдах болон Шинжлэх Ухааны Зөвлөлүүд

САЙТИС нь тодорхой хэдэн зүйлүүдийг олон улсад худалдаалах асуудалд хяналт тавьдаг. Конвенцийн хүрээнд багтсан зүйлүүдээс импортлох, экспортлох, дахин экспортлох, болон шинээр нутагшуулахад тусгай зөвшөөрлийн бичгийн дагуу зөвшөөрөл авна. САЙТИС-ийн гишүүн орон болгон тэрхүү тусгай зөвшөөрлийг хянах нэг болон түүнээс дээш Удирдах Зөвлөл мөн тэдэнд зүйлийн худалдаалалт тухайн зүйлийн статуст хэрхэн нөлөөлөх тухай зөвлөгөө өгдөг нэг болон түүнээс дээш Шинжлэх Ухааны Зөвлөлтэй байх ёстой.

Монгол улс дахь САЙТИС-ийн мэдээллийг доорх хаягаар хандаж авна уу.

САЙТИС-ИЙН МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ТӨЛӨӨЛӨГЧ:

Дочинбуу Энхбат

Хүрээлэн Буй Орчин Байгалийн Нөөцийн Газар
Байгаль Орчин Ногоон Хөгжлийн Яам
Засгийн газрын хоёрдугаар байр
Нэгдсэн үндэстний гудамж
Улаанбаатар - 210 646

Утас: +976 (51) 26 64 26

Факс +976 (51) 26 64 26

Цахим хаяг: d_enkhbat@mne.gov.mn

НАРИЙН БИЧГИЙН ДАРГА:

Ёндон Онон

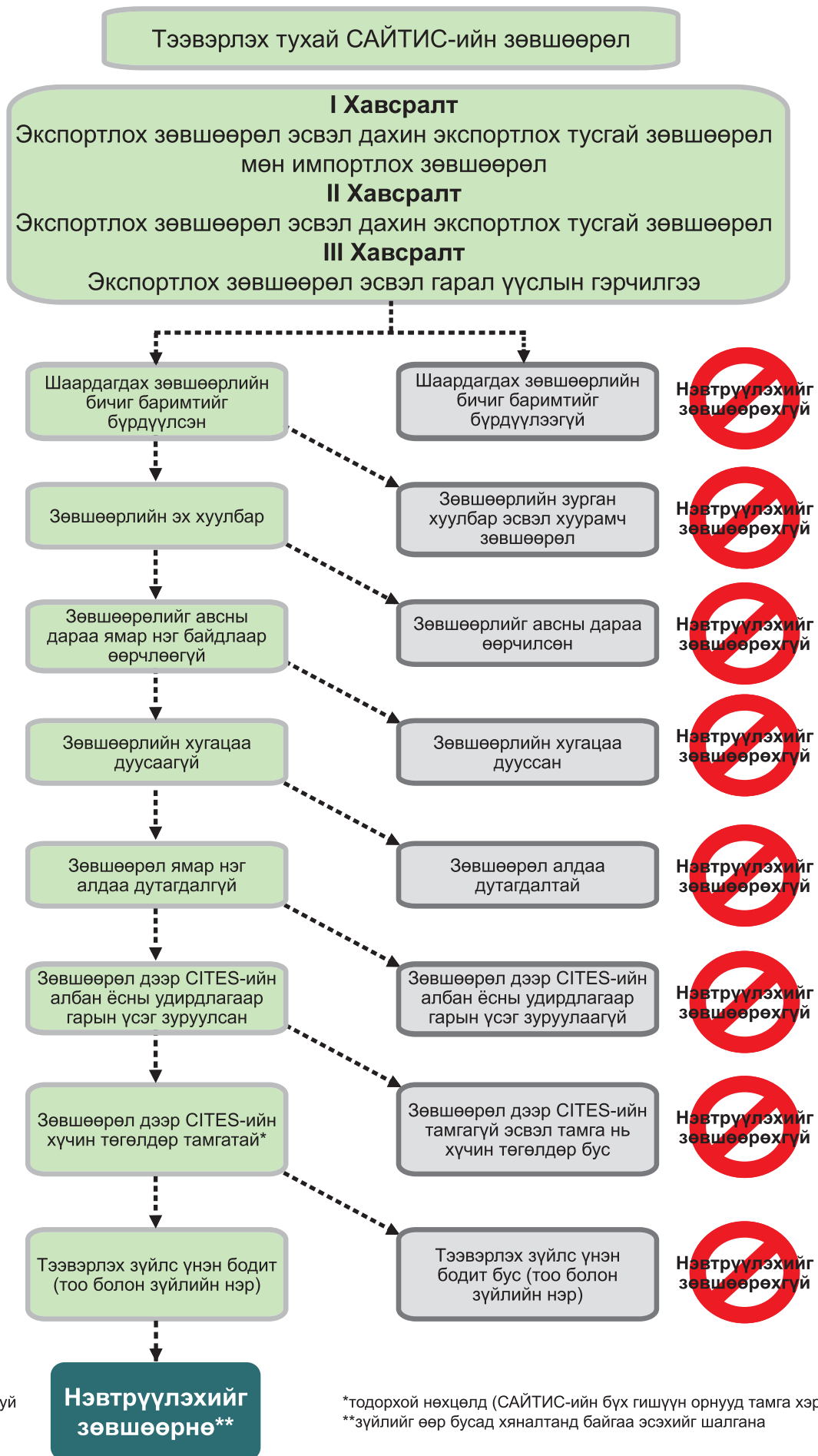
Хүрээлэн Буй Орчин Байгалийн Нөөцийн Газар
Байгаль Орчин Ногоон Хөгжлийн Яам
Засгийн газрын хоёрдугаар байр
Нэгдсэн үндэстний гудамж
Улаанбаатар - 210 646

Утас: +976 (51) 26 64 26

Факс +976 (51) 26 64 26

Цахим хаяг: onon@mne.gov.mn

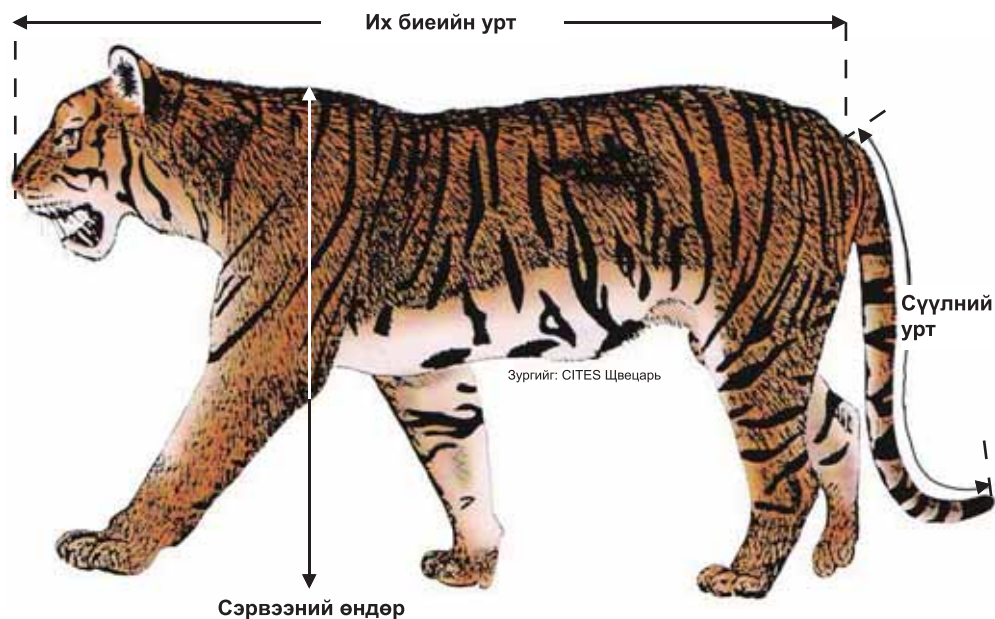
САЙТИС-ийн Зөвшөөрлийг Баталгаажуулах Тухай

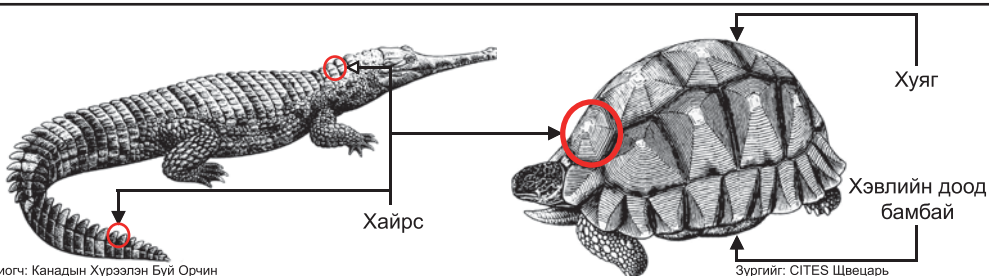
Хэмжилтүүд болон тайлбар толь

Хэмжилтүүд

Биеийн уртыг хамрын үзүүрээс сүүлний үзүүр хүртэл авна.

Шувууг нуруугаар нь болгоомжтой хэвтүүлж хэмжинэ.

Зохиогч: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Хайрс:

Матрын арьсан дээр болон яст мэлхийн хуяган дээр байдаг гадаад эвэрлэг эсвэл ясан хавтгай бүрхүүл.

Дээд хуяг:

Яст мэлхийн нуруун хэсгийг хамгаалж байдаг, хуягны дээд хэсэг. Ихэвчлэн хайрсаар болон зөөлөн арьсаар хучигдсан байдаг.

Доод хуяг:

Яст мэлхийн хэвлийг хамгаалж байдаг, хуягны доод хэсэг.

Хууль бусаар бараа нэвтрүүлдэг түгээмэл аргууд ХҮНИЙ БИЕД

Ихэвчлэн өндөр үнэтэй, чамин, эсвэл жижиг болон ховор бараа тээвэрлэхэд ашиглана
Энэхүү бүх оролдлогуудыг Австралийн гааль дээр илрүүлсэн.

Хууль бусаар өндөг гаргах гэж энэхүү хантаазыг өмссөн зорчигчийг Австралийн гааль дээр илрүүлсэн.

Зургийг: Австралийн гааль

Зургийг: Австралийн гааль

Зорчигчийн биед нуусан шувууны өндөгнүүд

Дотуур хувцсанд нуусан шувууны өндөгнүүд

Зургийг: Австралийн гааль

Шувууны өндөг хууль бусаар тээвэрлэх зориулалттай хормогч

Зургийг: Австралийн гааль

Энэхүү зорчигч Австралийн гаалиар нэвтрэхэд ажилчид ус цалгих чимээ сонсжээ. Загас хууль бусаар тээвэрлэх зориулттай хийгдсэн хормогч.

Зургийг: Австралийн гааль

Энэ хантааз дотор могойг хууль бусаар тээвэрлэх гэж хийсэн байна.

Зургийг: Австралийн гааль

Хууль бусаар бараа нэвтрүүлдэг түгээмэл аргууд ГАР ТЭЭШИНД

Ихэвчлэн өндөр үнэтэй, жижиг болон ховор бараа тээвэрлэхэд ашиглана

Зургийг: Тайландын гааль

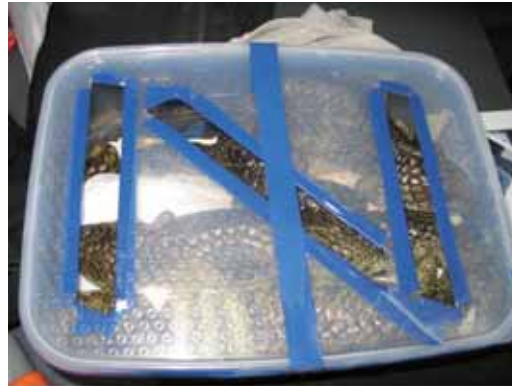
Тайландын гааль дээр зорчигчийн
тээшийг рентгенд харсан байдал

Энэтхэгийн товруут яст мэлхий (*Geochelone elegans*)
САЙТИС II Хавсралт

Зургийг: Тайландын гааль

Зургийг: Тайландын гааль

Цүнхэн дотор
саванд нуусан
хатуу хайрст
гүрвэлүүд

Зургийг: Тайландын гааль

Тайландын гааль дээр энэ
цүнхнээс **САЙТИС-ийн II
Хавсралтад** орсон Хамелеон
болон Энэтхэгийн товруут
яст мэлхийг илрүүлжээ.

Зургийг: Тайландын гааль

Зургийг: Тайландын гааль

Цацрагт яст мэлхий
(*Astrochelys*)
САЙТИС I Хавсралт

Зургийг: Үндэсний Цагдаагийн Алба, Герман

Хорт суман мэлхий
(*Dendrobates* spp.)
САЙТИС II Хавсралт
зургийн аппаратны
хальсны саванд нуусан.

Зургийг: Тайландын гааль

Зургийг: Австралийн гааль

Австралийн гааль
дээр номны
завсар нуусан
геккон гүрвэл

Хууль бусаар бараа нэвтрүүлдэг түгээмэл аргууд АЧААНД НУУХ

Ихэвчлэн их хэмжээний зүйл тээвэрлэхэд хэрэглэгддэг

2007 онд Тайландын Эзэн хааны гааль энэхүү ачааны машиныг рентген туяагаар шалгасан байна.

Тээшинд нь амьд шоргоолж идэштэн нуусан байжээ. Жолооч нь шууд зугтсан байна.

Зургийг: Тайландын Эзэн Хааны Гааль

- Зэрлэг ан амьтдыг автобус, такси болон бусад тээврийн хэрэгсэлд нуун тээвэрлэдэг.
- Мөн зэрлэг ан амьтдыг тахиа, загас гэх мэт өөр амьтадтай хамт нуудаг.

- Зэрлэг амьтад хийсэн эдгээр хуванцар хайрцагнууд нь амьтдыг амьсгалуулах зориулалттай нүхнүүдтэй (ялангуяа дөрвөн буланд нь) байдаг байна. Дотор нь гоёлын загаснууд байгаа гэсэн хэдий ч гүрвэлүүд байсан байна. Учир нь гүрвэлд ноогдох татвар загасныхаас өндөр. Аквариумын наймаачид мөн мөлхөгчдөөр наймаа хийдэг.
- “Анхаар: Хортой могой”, “Аюултай ачаа” гэх мэт наалтууд нь гаалиар шалгалтгүй орох гэсэн оролдлого байж болно.

Хяналтын байцаагчид хэдэн ширхэг болон аль аль хайрцгыг шалгахаа сонгох хэрэгтэй.

Зургийг: Тайландын Эзэн Хааны Гааль

Тайландын Эзэн Хааны гаалийн ажилтнууд үржүүлгийн газраас ирсэн зөөлөн хуягт яст мэлхий гэсэн барааг шалгажээ. Хайрцагын дээд давхрагийн ёроолд нь хууль бусаар наж могой тээвэрлэж байжээ.

Зургийг: Тайландын Эзэн Хааны Гааль

Тайландын Эзэн Хааны гаалийн ажилтнууд үржүүлгийн газарт ургуулсан цахирмаа цэцэг гэсэн барааг шалгажээ. Иймэрхүү бараан дунд заримдаа зэрлэг цахирмаа цэцэг нуусан байдаг.

Хууль бусаар бараа нэвтрүүлдэг түгээмэл аргууд ТӨСТЭЙ ЗҮЙЛИЙН АМЬТАДТАЙ ХАМТ

Иймэрхүү бараанд нэг болон олон зүйлийн амьтан хийсэн боловч бүгдийг нь мэдүүлээгүй байдаг.

Мэдэгдэж буй жишээнүүд

Азийн зөөлөн хуягт яст мэлхий
Amyda cartilaginea

САЙТИС: II Хавсралт

Хятадын зөөлөн хуягт яст мэлхий
Pelodiscus sinensis

САЙТИС-д бүртгэгдээгүй

Шар залаат тоть
Cacatua sulphurea

САЙТИС: I Хавсралт

Хүрэн залаат тоть
Cacatua galerita

САЙТИС: II Хавсралт

Азийн арована загас
Scleropages formosus

САЙТИС: I Хавсралт

Зургийг: Тан Хөөк Хул

Жардины арована загас
Scleropages jardini

САЙТИС-д бүртгэгдээгүй

Зургийг: Тан Хөөк Хул

Хууль бусаар бараа нэвтрүүлдэг түгээмэл аргууд ТЭЖЭЭВЭР, ҮРЖҮҮЛГИЙН АМЬТАН НЭРИЙДЛЭЭР

Тэжээвэр, үржүүлэг гэдэг нь амьтдыг хяналтан дор үржүүлэхийг хэлдэг ба хууль бусаар бараа тээвэрлэгчид зэрлэг амьтдыг ихэвчлэн үржүүлгийн гэж мэдэгддэг.

Зөвхөн САЙТИС-ийн Удирдах зөвлөлд бүртгэлтэй газарт үржүүлсэн зарим зүйлийг, жишээ нь Азийн арована загасыг худалдаж болдог байна.

Зөвхөн дараах нөхцөлд Азийн арована загасыг худалдаалж болно:

1. Үржүүлэгч нь САЙТИС-ийн удирдах зөвлөлд бүртгэлтэй.
2. Тус загасанд микрочип суулгасан.
3. Тухайн загас үржүүлгийн хоёр дахь эсвэл түүний дараачийн удам байх.

Тухайн улсын хуулиар хамгаалагдсан амьтдыг зэрлэг байгалиас барьсан хэдий ч мөн л үржүүлгийн гэж мэдэгддэг байна.

Мөлхөгчдийг зулзага байхад нь байгалиас барьж үржүүлгийн гэж мэдэгддэг байна.

Жишээ нь:

Шар залаат тоть
Cacatua sulphurea
САЙТИС I Хавсралт

Панголин буюу шоргоолж идэштэн
Manis spp
САЙТИС II Хавсралт**

Модны маргад варан гүрвэл
Varanus prasina
САЙТИС II Хавсралт

Азийн усны варан
Varanus salvator
САЙТИС II Хавсралт

Гахай хамарт яст мэлхий
Carettochelys insculpta
САЙТИС II Хавсралт

САЙТИС болон тухайн орны хууль тогтоомжийн дагуу үржүүлгийн газарт ашиглах гэж буй амьтдын зөвшөөрлийг авах ёстой ба энэ нь байгальд байгаа зүйлүүдийн байдалд аюул учруулахгүй байх ёстой.

Үржүүлгийн популяци нь өөрийгөө тогтвортой тэтгэх хангалттай тоо толгойтой байх ба САЙТИС-ийн болон тухайн улсын хууль тогтоомжийн дагуу байгалиас барьсан амьтныг тухайн үржүүлгийн сүрэгт нийлүүлж болох бөгөөд гагцхүү байгальд байгаа зүйлийн байдалд аюул учруулахгүй байх ёстой.

Хуурамч зөвшөөрлийг илрүүлэх

Хуурамч зөвшөөрлийг илрүүлэх түгээмэл аргууд

Дараах зүйлсийг шалгаж байна уу:

Хуурамч зөвшөөрөл – гэдэг нь дууриалгаж хийсэн зөвшөөрөл юм.

1. Цаас нь хэвийн бус 2. Тамга, лац эсвэл баталгаат тамга	Зузаан, бүтэц, эсвэл өнгө нь өөр Муухай бүдүүлгээр дууриасан (САЙТИС-ийн гишүүн орнуудын зөвшөөрлийн бичгийн загвар тухайн орны Удирдах зөвлөлд байх ёстой)

Засвар хийсэн зөвшөөрөл – зөвшөөрөл олгогдсны дараа өөрчлөлт хийсэн.

1. Зөвшөөрөл нь фото хувиар 2. Энгийн бус хувилсан 3. Бэхний толботой 4. Зөвшөөрөлд нэмэлт, хасалт хийсэн	Зөвшөөрлийн эх хувийг л хэрэглэдэг (фото хувийг зөвшөөрсөн тохиолдолд ашиглах бөгөөд энэ тохиолдолд эрх бүхий албан тушаалтны гарын үсэг, тамгатай байх ёстой) Бэхний өнгө өөрчлөгдсөн, тухайн баримтанд өөр өөр үсгийн хэвтэй Зөвшөөрлийг өөрчлөхийн тулд будаг шингэрүүлэгч байх магадлалтай, үүнийг илрүүлэхийн тулд гэрэлд харах хэрэгтэй Зөвшөөрлийг өөрчилсөн тохиолдолд хүчингүй. (Удирдлагийн ажилтан өөрчлөлтийг баталгаажуулсан тохиолдолд болно)

Хүчингүй зөвшөөрөл

1. Хугацаа нь дууссан 2. Тээвэрлэж буй бараа нь мэдэгдсэн бараанаас зөрөх	Хугацаа нь дууссан зөвшөөрөл ашигласан. Зөвшөөрөл авсан өдрөөс хугацаа дуусах хүртэл экспорт, дахин экспортлох тохиолдолд 6 сараас, импортын зөвшөөрөл болон гарал үүслийн анкетын хувьд 12 сараас хэтрэхгүй байх ёстой Тухайн үед тээвэрлэж буй бараа нь тайлбартай зөрөх (өөр зүйл, өөр тоотой, эсвэл өөр бүтээгдэхүүн)

 CONVENTION ON INTERNATIONAL TRADE IN ENDANGERED SPECIES OF WILD FAUNA AND FLORA		PERMIT/CERTIFICATE No. ☐ EXPORT ☐ RE-EXPORT ☐ IMPORT		Original 2. Valid until											
3. Importer (name and address)		4. Exporter/re-exporter (name, address and country)													
3a. Country of import		Signature of the applicant													
5. Special conditions		6. Name, address, national seal/stamp and country of Management Authority													
<small>For live animals, this permit or certificate is only valid if the transport conditions conform to the Guidelines for Transport of Live Animals or, in the case of air transport, to the IATA Live Animals Regulations</small>															
5a. Purpose of the transaction (see reverse)		5b. Security stamp no.													
7/8. Scientific name (genus and species) and common name of animal or plant		9. Description of specimens including identifying marks or numbers (age/sex if live)		10. Appendix no. and source (see reverse)											
7/8.		9.		10.											
11. Quantity (including unit)		11a. Total exported/Quota													
11.		11a.													
A		12. Country of origin * Permit no. Date		12a. Country of last re-export Certificate no. Date											
7/8.		9.		10.											
12b. No of the operation ** or date of acquisition ***		12b.													
7/8.		9.		10.											
B		12. Country of origin * Permit no. Date		12a. Country of last re-export Certificate no. Date											
7/8.		9.		10.											
12b. No of the operation ** or date of acquisition ***		12b.													
7/8.		9.		10.											
C		12. Country of origin * Permit no. Date		12a. Country of last re-export Certificate no. Date											
7/8.		9.		10.											
12b. No of the operation ** or date of acquisition ***		12b.													
7/8.		9.		10.											
D		12. Country of origin * Permit no. Date		12a. Country of last re-export Certificate no. Date											
7/8.		9.		10.											
12b. No of the operation ** or date of acquisition ***		12b.													
7/8.		9.		10.											
* Country in which the specimens were taken from the wild, bred in captivity or artificially propagated (only in case of re-export) ** Only for specimens of Appendix I species bred in captivity or artificially propagated for commercial purposes *** For pre-Convention specimens															
13. This permit/certificate is issued by:															
_____ Place Date Security stamp, signature and official seal															
14. Export endorsement 15. Bill of Lading/Air waybill number															
<table border="1"> <tr> <th>Block</th> <th>Quantity</th> </tr> <tr> <td>A</td> <td></td> </tr> <tr> <td>B</td> <td></td> </tr> <tr> <td>C</td> <td></td> </tr> <tr> <td>D</td> <td></td> </tr> </table>						Block	Quantity	A		B		C		D	
Block	Quantity														
A															
B															
C															
D															
Port of export		Date		Signature Official stamp and title											

CITES PERMIT/CERTIFICATE No.

Хуурамч зөвшөөрөл илрүүлдэг түгээмэл тохиолдлууд

Хуурамч зөвшөөрлийг илрүүлэхдээ:

Экспортлох – Хүснэгт 12-ын (зургаан талт дүрс) хэсэгт үзүүлсэн мэдээллийг шалга

1. Аль улсаас гаралтай
2. Экспортын зөвшөөрлийн тоо
3. Экспортын зөвшөөрөл олгосон огноо

Дахин экспортлолт – Хүснэгт 12а-ын (од дүрс) хэсэгт үзүүлсэн мэдээллийг шалга

1. Хамгийн сүүлд дахин экспортолсон орон
2. Дахин экспортлох зөвшөөрөл эсвэл батламжийн тоо
3. Зөвшөөрөл олгосон огноо
4. Хүснэгт 12-ын (зургаан талт дүрс) хэсгийг бөглөсөн эсэхийг мөн шалга

Тээвэрлэлт

1. Зөвшөөрөл дээрх эцсийн цэг буюу очих газар нь тээвэрлэлтийн бичиг баримт дээр дурдсантай тохирч буй эсэхийг шалга
2. Хэрэв боломжтой бол, тээвэрлэж буй бараа зөвшөөрөл дээр дурьдсантай нийцэж буй эсэхийг шалга

Цирк болон аялж буй үзүүлбэрүүд

1. Амьтан болгонд өөрийн гэсэн аялан явааг гэрчлэх гэрчилгээ, САЙТИС-ийн зөвшөөрөл эсвэл батламж байх ёстой
2. Амьтан болгоны им, тамга, тэмдэг зэрэг нь гэрчилгээ эсвэл батламжтай тохирч буй эсэхийг шалга
3. Амьтан бүрийг тээвэрлэх зохистой нөхцлийг бүрдүүлсэн эсэхийг шалгах
4. Аялж буй болон үзүүлэнгийн гэрчилгээ эсвэл батламж нь 3 жилийн хугацаанд хүчинтэй байдаг ба шалгалтын дараа эх хувилбарыг хадгалах шаардлагагүй. Гэрчилгээ/батламж нь олон удаагийн экспорт/импортлогдсоныг батлах хүснэгт бүхий үргэлжлэлтэй

САЙТИС-ийн гишүүн бус орнуудад худалдаалах

1. Бараанд САЙТИС-ийн зөвшөөрөлд шаардагддагтай адил бичиг баримтуудыг бүрдүүлнэ

CITES CONVENTION ON INTERNATIONAL TRADE IN ENDANGERED SPECIES OF WILD FAUNA AND FLORA		PERMIT/CERTIFICATE No.		Original	
3. Importer (name and address)		☐ EXPORT ☐ RE-EXPORT ☐ IMPORT		2. Valid until	
3a. Country of import		4. Exporter/re-exporter (name, address and country)			
5. Special conditions		6. Name, address, national seal/stamp and country of Management Authority			
5a. Purpose of the transaction (see reverse)		5b. Security stamp no.			
7/8. Scientific name (genus and species) and common name of animal or plant		9. Description of specimens including identifying marks or numbers (age/sex if live)		10. Appendix no. and source (see reverse)	
11. Quantity (including unit)		11a. Total exported/Quota			
7/8.		9.		10.	
A 12. Country of origin * Permit no. Date		12a. Country of last re-export Certificate no. Date		12b. No of the operation ** or date of acquisition ***	
7/8.		9.		10.	
B 12. Country of origin * Permit no. Date		12a. Country of last re-export Certificate no. Date		12b. No of the operation ** or date of acquisition ***	
7/8.		9.		10.	
C 12. Country of origin * Permit no. Date		12a. Country of last re-export Certificate no. Date		12b. No of the operation ** or date of acquisition ***	
7/8.		9.		10.	
D 12. Country of origin * Permit no. Date		12a. Country of last re-export Certificate no. Date		12b. No of the operation ** or date of acquisition ***	
7/8.		9.		10.	
* Country in which the specimens were taken from the wild, bred in captivity or artificially propagated (only in case of re-export) ** Only for specimens of Appendix I species bred in captivity or artificially propagated for commercial purposes *** For pre-Convention specimens					
13. This permit/certificate is issued by:					
Place		Date		Security stamp, signature and official seal	
14. Export endorsement		15. Bill of Lading/Air waybill number			
Block	Quantity				
A					
B					
C					
D		Port of export	Date	Signature	Official stamp and title

CITES PERMIT/CERTIFICATE No.

Bos gaurus (B. frontalis) - Энэтхэгийн Бизон үхэр Bos javanicus - Бантенг үхэр

Gaur(Энэтхэгийн Бизон үхэр)

Бусад нэрс: Селаданг (Малайз), Поиунг (Бирм)

Тархалт: Бангладеш, Бутан, Камбож, Энэтхэг, Лаос, Малайз, Бирм, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Сэрвээний өндөр: 165-220 см, Их биеийн урт: 250-330 см, Сүүлний урт: 70-150 см, Жин: 650-1,000 кг

Banteng(Бантенг үхэр)

Цайнэ (Бирм)

Камбож, Индонейз, Лаос, Малайз, Бирм, Тайланд, Вьетнам

Сэрвээний өндөр: 120-190 см, Их биеийн урт: 180-225 см, Сүүлний урт: 65-70 см, Жин: 400-900 кг

Олон улсад хамгаалагдсан байдал:*

Энэтхэгийн бизон үхэр: **САЙТИС I Хавсралт**

ДБХХ-ны Улаан данс: Энэтхэгийн бизон үхэр **ЭМ** ангилал, Бантенг **Х** ангилал

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

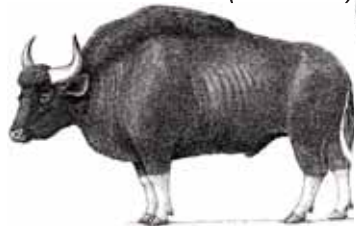
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад

худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

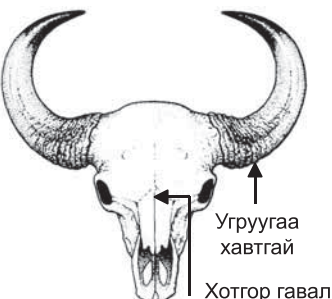
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Онцлох төрх:

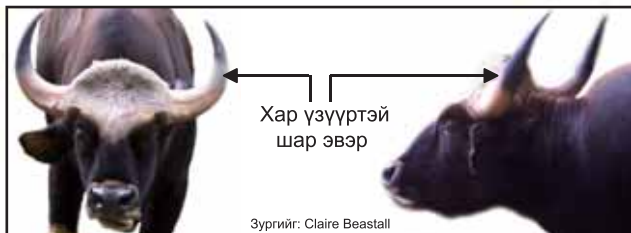
Энэтхэгийн Бизон үхэр-*Bos gaurus* (*B. frontalis*)

Бие нь гүн хүрэн, хар эсвэл саарал. Хөлийн доод хэсэг цагаан.

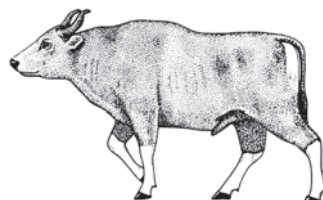

Уруугаа хавтгай
Хотгор гавал
Эврийн урт: ≤95 см
Эврийн тойрог: ≤56 см

Зургийг: Claire Beasly

Бантенг үхэр-*Bos javanicus*

Эрийн бие нь хар хүрнээс хар, эмийн бие нь цайвар хүрэн. Хөлийн доод хэсэг болон ууц цайвар.

Угтаа тойрог

Үсгүй, ясархаг

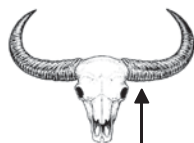

Залуу эр бантенг
Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Эврийн урт: ≤87 см
Эврийн тойрог: ≤48 см

Төстэй зүйл:

Одос үхэр-*Bubalus arnee*

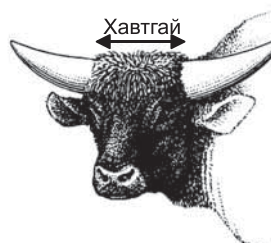
Хөндий

Хавтгай

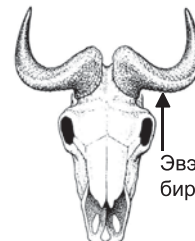
Эврийн урт: ≤149 см
Эврийн тойрог: ≤58 см

Гаршуулсан үхэр-*Bos taurus*

Хавтгай

Такин-*Budorcas taxicolor*
САЙТИС II Хавсралт

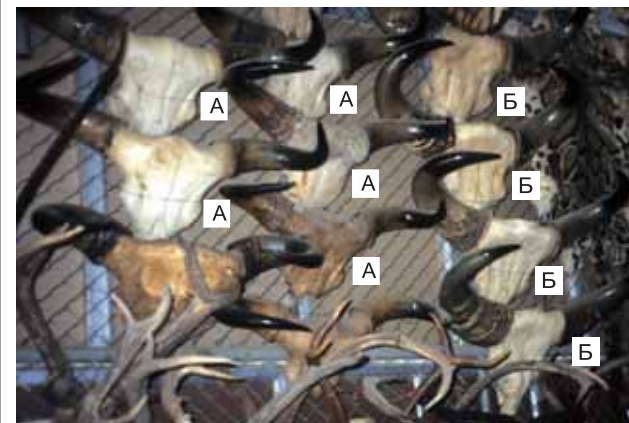

Эвэр нь угтаа биржгэр

Эврийн урт: ≤63.5 см
Эврийн тойрог: ≤33 см

Худалдаанд: Эвэр болон гавлын яс, мах

Худалдаалагдаж буй эврүүд: А. Бантег Б. Энэтхэг Бизон
Зургийг: TRAFFIC SEA

Худалдаалагдаж буй бантенгийн эвэр
Зургийг: TRAFFIC SEA

Худалдаалагдаж буй Энэтхэгийн Бизоны эвэр
Зургийг: TRAFFIC SEA

Capricornis spp. – Хөхвөр гөрөөс

Serow

Бусад нэрс: Камбинг Гурун (Малайз), Тав сай (Бирм)

Тархалт: Бангладеш, Бутан, Камбож Хятад, Энэтхэг, Индонез (Суматра), Япон, Лаос, Малайз, Бирм, Непал, Тайван, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх Их биеийн урт: 140-155 см, Сэрвээний өндөр: 85-94 см, сүүлний урт: 11-16 см, Эврийн урт: 15-25.5 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал:*

Capricornis-ийн бүх зүйлүүд:

САЙТИС I Хавсралтад орсон (*C. crispus* – Япон серов гөрөөс болон *C. swinhoei*-аас бусад).

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ-ээс ЭМ ангилал (бүх зүйл жагсаалтад ороогүй)

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Клайр Бисталл

Онцлох төрх:

Зургийг: Клайр Бисталл

Зургийг: Клайр Бисталл

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

2 нүднийхээ дор тод булчирхайтай

- Урт чихтэй
- Богино хүзүүтэй, зулайнаас мөр хүртэл өтгөн зогдортой (хүрэн эсвэл цайвар өнгөтэй)
- Шируун, олон өнгийн үстэй: хүрэн-сааралдуу-хар, улаавтар
- Хэвлийгээрээ цайвар

Төстэй зүйл:

Горал ямааны зүйл Naemorhedus spp.

Бүх зүйл нь **САЙТИС I Хавсралтад** орсон

Толгой биеийн урт: 82-130 см

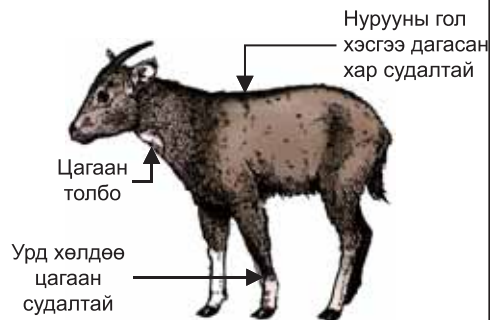
Цээжний өндөр: 57-78.5 см

Сүүлний урт: 7-20 см

Эврийн урт: 7.8-12 см

- Capricornis-ийн зүйлийн амьтдыг бодвол жижиг биетэй
- Нүднийхээ доор булчирхайгүй
- Биеийн өнгө: хар саарал эсвэл улаан хүрэн өнгөтэй
- Ихэвчлэн хэвлий нь саарал өнгөтэй

Тархалт: Бутан, Хятад, Энэтхэг, Бирм, Солонгос, Лаос, Непал, Пакистан, Орос, Тайланд

Цагаан толбо

Урд хөлдөө цагаан судалтай

Нурууны гол хэсгээ дагасан хар судалтай

Худалдаанд: Ихэвчлэн биеийн хэсгүүд (эвэр, толгой, урд хөл г.м)-ийг эмийн болон махны чиглэлээр ашигладаг.

Хөхвөр гөрөөсний эвэр

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Хөхвөр гөрөөсний эвэр

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Толгой, эврээс нь тос гарган авч буй байдал

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Хөхвөр гөрөөсний арьс

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Хөхвөр гөрөөсний толгой

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Толгой, эврээс нь тос гарган авч буй байдал

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Pantholops hodgsonii – Түвд гөрөөс

Tibetan Antelope

Бусад нэрс: Чиру (Англи), Цод (Төвд), Занглингян (Хятад)

Тархалт: Хятад (Шанхай, Шинжан), Энэтхэг (Жамму - Кашмир)

Гадаад төрх: Сэрвээний өндөр: 85 см хүртэл, Жин: 40 кг хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал:*

САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: X

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад

худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Жич: Гадаад төрхийн талаар холбогдох мэргэжилтнээс тодруулж асуух хэрэгтэй.

Онцлогдох төрх:

Түвд гөрөөсний үс, ноосоор хийсэн бүтээгдхүүнийг ШАТҮҮШ гэдэг. Шатүүш ороолт/алчуур нь илүү зөөлөн, нимгэн мөн нягт багтай.

Худалдаачид үүнийг нь бөгжин дундуур оруулж харуулдаг.

- Ихэвчлэн хүрэндүү, хул өнгөтэй (гэвч янз бүрийн будганд оруулдаг). Цагаан өнгөтэй нь хамгийн үнэтэй байдаг.
- Нэхмэлч нь өөрийнхөө нэрийг алчуур/ороолтын өнцөг дээр нь хадаж өгдөг
- Нэлэнхүйд нь эсвэл зөвхөн буланд нь тансаг уран хатгамалаар чимсэн байдаг
- Алчуур/ороолтын үзүүр нь богино цацагтай байдаг
- Янз бүрийн ромбо хэлбэртэй нарийн сүлжмэлтэй (томруулдаг шилээр харах боломжтой)

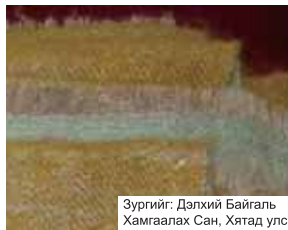

Зургийг: АНУ-ийн Загас Зэрлэг амьтдын алба

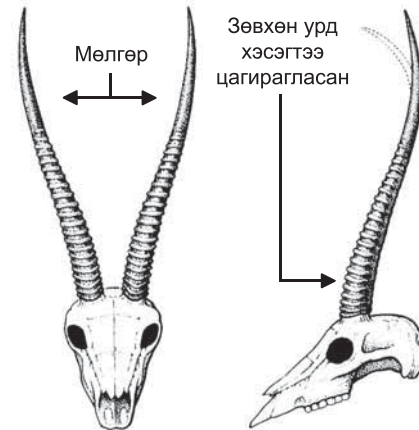

Зургийг: АНУ-ийн Загас Зэрлэг амьтдын алба

Шатүүшийг ноолуураар хийдэг бөгөөд урт үс байдаггүй. Хүний үснээс харьцангуй ширүүн бөгөөд буржийж, атиралдсан цөөн тооны богино, цайвар өнгөтэй "бүрхүүл үс" харагддаг.

Зургийг: Дэлхий Байгаль Хамгаалах Сан, Хятад улс

Зөвхөн эрэгчин нь маш өвөрмөц эвэртэй

Зургийг: Канадын хүрээлэн буй орчин

Худалдаанд: Арьс болон боловсруулсан алчуур/ороолт. Ихэвчлэн эвэр (мөн эмийн чиглэлээр хэрэглэдэг).

Хураагдсан Шатүүшин алчуур/ороолт

Зургийг: NRECD, Тайланд

Чимэглэсэн Чирүүгийн гавлын яс болон эвэр

Зургийг: Дэлхий Байгаль Хамгаалах Сан, Хятад улс

Төстэй зүйл:

- Ямааны ноолуураар хийсэн Пашминатай адилхан харагддаг. Пашмина нь Шантүүшийг бодвол маш хямдхан.
- Шатүүштай адилхан харагддаг: хөнгөхөн, зөөлөн, зарим тохиолдолд ромбо хэлбэрийн сүлжмэлтэй, зарим тохиолдолд байхгүй. Сул сүлжсэн алчуур/ороолт нь утас/даавуун материал багтай учир бөгжин дундуур гарч болдог
- Уламжлал ёсоор пашмина алчуур/ороолт дээрхи цацаг нь урт мөн ихэвчлэн мушгиа хэлбэртэй байдаг.

Зургийг: АНУ-ийн Загас Зэрлэг амьтдын алба

Зургийг: АНУ-ийн Загас Зэрлэг амьтдын алба

Saiga tatarica - Монгол бөхөн

Saiga Antelope

Бусад нэрс: Монгол бөхөн, Соргог бөхөн

Тархалт: Казахстан, Монгол, Орос, Туркменистан, Узбекистан

Гадаад төрх: Их биеийн урт: 108-146 см, Сүүлний урт: 6-13 см, Жин: 21-51 кг

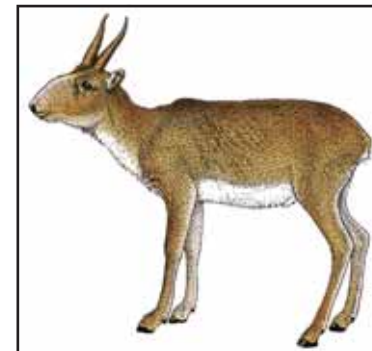
Олон улсад хамгаалагдсан байдал:*

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль (2012)-ийн 1 дүгээр хавсралтад нэн ховор, 1930 оноос агнахыг хуулиар хориглосон Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002 Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Бөхөнгийн эврийн хэлбэр:

Зургийг: TRAFFIC SEA

Ямар ч эвэрнээс онцлог.

Зөвхөн эрэгчин нь эвэртэй байх ба эвэр нь:

- Угтаа цул
- Хагас тунгалаг
- Цайвар лав саарал өнгөтэй
- Хөндлөн огтлол нь тойрогдуу хэлбэртэй
- Бага зэрэг мурийсан
- Уртаараа 30 см хүрдэг (муруйн хамт)

Зургийг: TRAFFIC SEA

30 см
хүртэл

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Худалдаалагдаж буй бөхөнгийн эвэр
Зургийг: TRAFFIC SEA

Зургийг: TRAFFIC SEA

Зургийг: TRAFFIC SEA

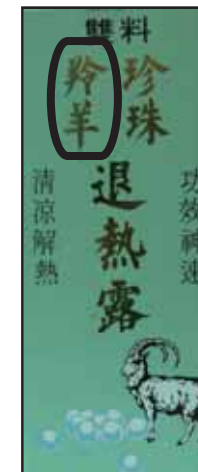
Хусааж огтолсон эвэр
Зургийг: Клер Бисталл

Зургийг: TRAFFIC SEA

Бөхөнгийн
эврээс
гаргаж авсан
бүтээгдэхүүний
жишээ
Зургийг: TRAFFIC SEA

Уламжлалт эмийн савлагаан дээр бичсэн бөхөнгийн эврийн тайлбар.

Бөхөнгийн эвэр
Хятад
ханзаар: 羚羊角

Хөрвүүлбэл: Линг Яанг Жиао

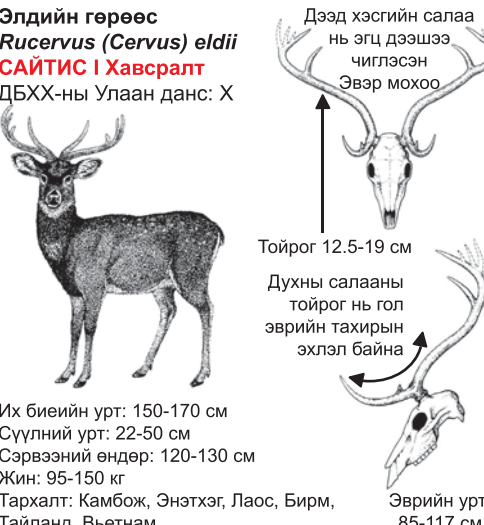

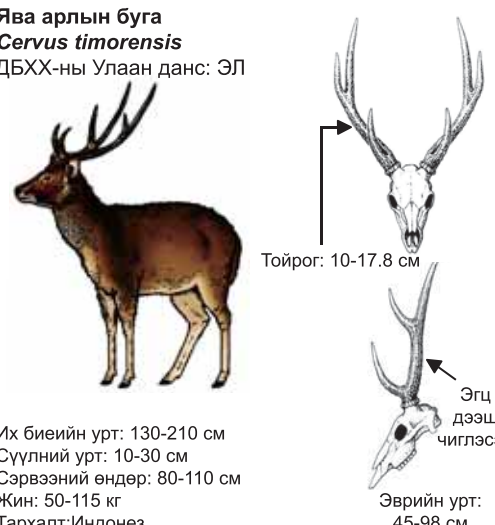

Буга болон бусад эвэрт амьтад

Deer Antlers

Худалдаанд ихэвчлэн зарагддаг бугын болон бусад гөрөөсний эврүүд. Зөвхөн бие гүйцсэн эр амьтад эвэртэй. Тодорхой хугацаанд унаж, ургадаг (тугалмайтнаас ялгаатай).

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:
САЙТИС-д янз бүрээр бүртгэгдсэн.

<p>Тахир гөрөөс <i>Axis porcinus</i> ДБХХ-ны Улаан данс: Х, <i>Axis porcinus annamiticus</i> (Вьетнамаас) НХ гэж бүртгэгдсэн.</p> <p>Их биеийн урт: 140-150 см Сүүлний урт: 17-21 см Сэрвээний өндөр: 65-72 см Жин: 70-110 кг Тархалт: Бангладеш, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Бирм, Непал, Пакистан, Тайланд</p>	<p>Толбот буга <i>Cervus nippon</i> ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ, <i>Cervus nippon pseudaxis</i> (Вьетнамаас) НХ гэж бүртгэгдсэн.</p> <p>Их биеийн урт: 95-180 см Сүүлний урт: 7.5-15 см Сэрвээний өндөр: 65-110 см Жин: 80кг хүртэл Тархалт: Хятад, Япон, Орос, Тайван, Вьетнам</p>	<p>Барашинг буга <i>Rucervus (Cervus) duvaucelli</i> САЙТИС I Хавсралт ДБХХ-ны Улаан данс: Х</p> <p>Ихэвчлэн 10-15 салаа эвэртэй <i>Rucervus eldi</i>-тэй адил жигд зөөлөн эвэртэй.</p> <p>Их биеийн урт: 180 см хүртэл Сүүлний урт: 12-20 см Сэрвээний өндөр: 119-124 см Жин: 81 кг хүртэл Тархалт: Энэтхэг, Непал</p>	<p>Худалдаанд: Бүтэн эвэр, цусан эвэр болон бусад зүйлсийг нь уламжлалт эмийн байдлаар</p> <p>Зургийг: TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази</p>
<p>Элдийн гөрөөс <i>Rucervus (Cervus) eldii</i> САЙТИС I Хавсралт ДБХХ-ны Улаан данс: Х</p> <p>Их биеийн урт: 150-170 см Сүүлний урт: 22-50 см Сэрвээний өндөр: 120-130 см Жин: 95-150 кг Тархалт: Камбож, Энэтхэг, Лаос, Бирм, Тайланд, Вьетнам</p>	<p>Самбар буга <i>Rusa (Cervus) unicolor</i> ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ</p> <p>Их биеийн урт: 170-270 см Сүүлний урт: 22-35 см Сэрвээний өндөр: 120-150 см Жин: 150-300 кг Тархалт: Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз, Бирм, Филиппини, Шри Ланка, Тайланд, Вьетнам</p>	<p>Ява арлын буга <i>Cervus timorensis</i> ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ</p> <p>Их биеийн урт: 130-210 см Сүүлний урт: 10-30 см Сэрвээний өндөр: 80-110 см Жин: 50-115 кг Тархалт: Индонез</p>	 <p>Зургийг: TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази</p>

Moschus spp. – Хүдэр (Баданга хүдэр)

Musk Deer spp.

Бусад нэрс: Кадо Гав (Бирм)

Тархалт: Афганистан, Бутан, Хятад, Энэтхэг, Солонгос (Өмнөд, Хойд), Лаос, Монгол, Бирм, Непал, Пакистан, Орос, Вьетнам

Гадаад төрх: Их биеийн урт: 70-100 см, Сэрвээний өндөр: 50-61 см, Сүүлний урт: 1.8-6 см, Жин: 7-17 кг

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт: Афганистан, Бутан, Энэтхэг, Бирм, Непал болон Пакистаны хүдэр

САЙТИС II Хавсралт: Баданга хүдэр болон бусад хүдрийн бүх зүйлүүд хүдэр тархсан бүх газарт

ДБХХ-ны Улаан данс: Баданга хүдэр ЭМ, бусад нь зүйлээс хамаарч ЭЛ эсвэл Х

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль (2012)-ийн 1 дүгээр хавсралтад нэн ховор,

1953 оноос агнахыг хуулиар хориглосон

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Онцлог шинж:

- Эвэргүй
- Хондлой нь сэрвээнээс 5см орчим өндөр
- Их бие нь өтгөн өрвийж боссон нягт үсээр хучигдсан ба суурь нь голдуу цагаан байдаг
- Зүс: янз бүр бөгөөд голдуу бараан хүрэн, нуруун хэсэгтээ цайвар эрээн толботой, хэвлий хэсэгтээ бараан
- Эрүү чихний дотоод хүрээ, гуяны дотоод хэсэг цайвар, төвөнхийн 2 талаар цагаавтар толбонуудтай байж болно

Гирээгийн дээд соёонууд 7.5см урт харин гирэгчингийнх арай богино.

Зургийг: WWF-Канон/Григори МАЗМАНЬЯН

Худалдаанд: Баданга хүдрийн заарыг ардын эмнэлэгт өвчин намдаах зориулалтаар бүтнээр нь эсвэл тос, цацагч, наалт болон нунтаг хэлбэрээр худалдаалдаг.

Заарын булчирхай

Зургийг: TRAFFIC

Хүдрийн заарын булчирхай:

- 3-аас дээш настай гэрээгийн төмсөг хүй хоёрын хооронд байрлана.
- Голдуу 4-6см урт, 3.5-4.5см өргөн, 4-5см зузаан булчирхайг худалдаалдаг.
- Тухайн амьтнаас булчирхайг огтолж аваад хатаадаг.
- Доторх булчирхай нь хатаад улаан хүрнээс хар өнгөтэй нунтаг болдог.

Хүдрийн заарын савласан жишээнүүд

Зургийг: TRAFFIC

Уламжлалт эмийн бүтээгдэхүүн дээр хүдрийг тайлбарласан бичээс

	Баданга хүдэр	Заар
Хятад ханз:	鹿麝	麝香
Чинь:	Лу Шэ	Шэ Шян
Ром:	Москус, Керви	Москус

Felidae (1) – Мийн овог

Cats

Гадаад төрх: Их биеийн урт: 37-280 см
Сүүлний урт: 5.1-110 см
Жин: 1.5-306 кг

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:
Мийн овгийнхон (тэжээвэр муурнаас бусад)
САЙТИС I, II хавсралтад орсон

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:
Амьтны тухай хууль (2012)-ийн 1 дүгээр хавсралтад нэн ховор,
1972 оноос агнахыг хуулиар хориглосон
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио
цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Леопард ирвэсийн зулзага
Зургийг: WWF- Канон/Алайн КОМПОСТ

Онцлог шинж:

Леопард ирвэс
Зургийг: WWF- Канон/Алайн КОМПОСТ

Толгой: богино, дугуйрсан
Их бие: уян хатан, булчинлаг, нягт, өргөн мөртэй
Хөх: 2-4
Хөл: Урд савар 5 салаа, Хойд савар 4 салаа хуруутай, ул нь үсгүй

Хумс:
Урж тастахад
зохилдсон

Хэл:
Урж тастахад
зохилдсон

Бар
Зургийг: крис Шеферд/TSEA

Азийн шаргал муур
Зургийг: WWF- Канон/
Жералд С.Куббит

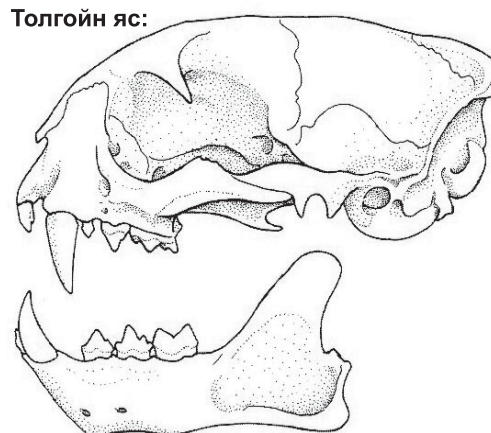
Чих: үзүүртэй эсвэл дугираг

Нүд: хүүхэн хараа нь босоо

Ширэнгийн зэрлэг муур
Зургийг: WWF- Канон/
Рожер ХУПЕР

Толгойн яс:

Мийн овгийнхний толгойн
яс дугуйрсан ба 28-30
богино шүдтэй

Барын *Panthera tigris* толгойн яс
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Нохдын овгийнхны толгойн яс
Уртассан 32 шүдтэй

Сиветийн овгийнхны толгойн яс
Урт, хавтгайрсан 32-40 шүдтэй

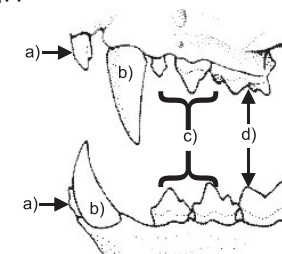
Баавгайн овгийнхны толгойн яс
Мантгар, бат бөх
40-42 шүдтэй

Зургийг: Тим Лаулер

Суусрын овгийнхны толгойн яс
богино нүүртэй
28-38 шүдтэй

Шүд:

- А. Үүдэн шүд: жижиг ба нэг шугаманд (дээрээ 3, доороо 3) x 2
- Б. Соёо: урт, хурц, бага зэрэг муруй (дээрээ 1, доороо 1) x 2
- В. Таслах (арааны өмнөх) шүд: том (дээрээ 2-3, доороо 2) x 2
- Г. Бутлах шүд (араа): дээд-жижиг (дээрээ 1, доороо 1) x 2

Зургийг: Тим Лаулер

Худалдаанд:

Арьс, яс, мах, шүд, сарвуу, хумс
ардын эмнэлэгт зарим хэсгийг нь,
мөн амьдаар нь

Felidae (2) САЙТИС I Хавсралтад бүртгэгдсэн Зүүн өмнөд Азийн мийн овгийнхон

Southeast Asian cats listed in САЙТИС I Хавсралтад бүртгэгдсэн Зүүн өмнөд Азийн мийн овгийнхон

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль (2012)-ийн 1 дүгээр хавсралтад нэн ховор,

1972 оноос агнахыг хуулиар хориглосон

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Бар *Panthera tigris*

Зургийг: WWF-Канон/Майк ГРИФФИТ

Их биеийн урт:
140-180 см
Сүүлний урт: 60-95 см
Жин: 180-245 кг

Зургийг: Жулиа Нг/TSEA

Цоохор ирвэс *Panthera uncia*

Зургийг: WWF-Канон/Мартин ХАРВЕЙ

Их биеийн урт: 100-130 см
Сүүлний урт: 80-100 см
Жин: 30-55 кг

Үсний урт нь Зүүн Өмнөд Азийн
бусад мийн зүйлүүдээс урт,
хэвлий хэсгээрээ нягт

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Азийн шаргал муур *Catopuma temminckii*

Зургийг: WWF-Канон/Жералд С.КУББИТ

- Арьсан бүрхүүл нь жигд
- Арьсны өнгө нь янз бүр (шаргал бороос цайвар бор, бараан саарлаас хар)
- Нурууны дагуу бараан харин хэвлий зөвхий саарал
- Сүүлэн дээгүүрээ бараан, доогуураа зөвхий цайвар ба бараан үзүүртэй

Тэмдэглэл: Мянмарын зарим бодгалиуд их хэмжээний бараан толбо болон судалтай. Харин нүүр болон сүүл нь ердийн зүйлүүдтэй адил.

Толгой биеийн урт:
76-84 см
Сүүлний урт: 43-50 см
Жин: 12-15 кг

Бидэрт муур *Pardofelis marmorata*

Зургийг: WWF-Малайз/Кен СКРИВЕН

- Маш нягт үстэй
- *Neofelis nebulosa*-тай адил боловч жижиг, хөл нь хар толбоор илүү хучигдсан.

Толгой биеийн урт:
45-53 см
Сүүлний урт: 47-55 см
Жин: 2-4 кг

Леопард ирвэс *Panthera pardus*

Зургийг: WWF-Канон/Жералд С.КУББИТ

Их биеийн урт:
91-191 см
Сүүлний урт: 45-78 см
Жин: 45-65 кг

Зарим газраас хар үстэй леопард ирвэс олддог – (толбо нь нарны гэрэлд харагдана).

Зургийг: SEA

Зургийг: WWF-Канон/Мартин ХАРВЕЙ

Үүлэн толбот ирвэс *Neofelis nebulosa*

Зургийг: WWF-Канон/Жералд С.КУББИТ

Их биеийн урт: 61-106 см
Сүүлний урт: 55-91 см
Жин: 15-23 кг

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Зургийг: WWF-Канон/Жералд С.КУББИТ

Хавтгай толгойт муур *Prionailurus planiceps*

Зургийг: Клейр Бисталл

- Чих жижиг, толгойн орой хэсэг уртассан мөн хавтгайрсан
- Үсэн бүрхүүл нь гүн улаан. Биеийн дээд хэсгийн үс нь хүрэн бор гүн саарал ба хүрэн шаргал бидэртэй

Толгой биеийн урт:
44-50 см
Сүүлний урт: 13-17 см
Жин: 1.5-2.2 кг

Леопард муур *Prionailurus bengalensis*

Зургийг: WWF-Малайз/Е.П.Жий

- Улаан шаргал эсвэл шаравтар өнгийн зүстэй, сүүл биеийн дээд хэсэг нь хар толботой. Биеийн доод хэсэг нь цайвар ба хар толботой
- *Prionailurus viverrinus*-Загасч мууртай (толгой биеийн урт 72-78см) төстэй боловч биеэр жижиг

Толгой биеийн урт: 40-55 см
Сүүлний урт: 23-29 см
Жин: 3-5 кг

Тэмдэглэл: Зөвхөн Бангладеш, Энэтхэг болон Тайландад байдаг популяциуд нь САЙТИС I Хавсралтад бүртгэгдсэн. Бусад бүх популяциуд нь САЙТИС II Хавсралтад бүртгэгдсэн.

Felidae (3) (Мийн овгийнхон)-Түгээмэл худалдаалагддаг биеийн хэсэг ба дайвар эрхтнүүд

Felidae (Cats)- Parts and Derivatives commonly found in Trade

Худалдаалах хэлбэр: яс, мах, шүд, хумсыг нь уламжлалт эмнэлэгийн хэрэгцээнд (арьсыг нь нарийн тодорхойлох аргийг САЙТИС-ийн Зүүн өмнөд Азийн мийн овгийнхон хэсгээс харна уу).

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

Бүх муурнууд (тэжээвэр муурнаас бусад) **САЙТИС I, II хавсралтад** орсон

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль (2012)-ийн 1 дүгээр хавсралтад нэн ховор, 1972 оноос агнахыг хуулиар хориглосон

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Леопард ирвэсийн зулзага
Зургийг: WWF- Канон/Алайн

Яс

БҮТЭН ЯСААР

Барын (*Panthera tigris*)

толгойн яс
Зургийг: Крис Шеферд

Барын хураагдсан яс

Зургийг: Крис Шеферд

Эсвэл уламжлалт эмнэлэгт эмийн орц болж ордог.

Уламжлалт эмнэлэгийн савлагаан дээр барын яс болон леопард ирвэсийн ясыг тайлбарласан энгийн тайлбар

Барын ясаар хийж савласан бүтээгдэхүүн
Зургийг: TRAFFIC

Хятад Ханз

Чины

Барын яс

虎骨

Ху Гу

Ирвэсийн яс

豹骨

Бао Гу

Шүд

БАРЫН
ЖИНХЭНЭ ШҮД

БАРЫН ХУУРАМЧ
ШҮД

1 болон
түүнээс
дээш
ховилтой

Титэм
(аманд
харагддаг
хэсэг)

Соёоны
ёзоор нь
хуурайшсан
тохиолдолд
хагарамтгай
болдог

Ёзоор
(буйланд
далд
байдаг
хэсэг)

Барын шүд-жинхэнэ ба хуурамч

Зургийг: Крис Шеферд

Шүдээр сийлбэр хийсэн байж болно
Зургийг: Крис Шеферд

Арьс нь жинхэнэ, шүд нь хуурамч. Жинхэнэ шүдийг тусад нь зарсан байж болзошгүй.
Зургийг: Крис Шеферд

Хумс

Тал тойрог үүсгэнэ
Өнгө нь шаргал/цайвар

Тунгалаг байж болно
Ясан төгсгөлд нь тод харагдах бүтэцтэй

Зургийг: USFWS

Ясан төгсгөлд нь тод харагдах бүтэцтэй

Бэлэг эрхтэн

Барын бэлэг эрхтэн хуурамч байх тохиолдлууд:

1. Үзүүр хэсэгт мэдэгдэхүйц өргөстэй
2. Рентген туяанд бэлэг эрхтний яс харагдана
3. 20 см-ээс урт

Барын бэлэг эрхтэн
Зургийг: К. Бисталл

Барын жинхэнэ бэлэг эрхтэнд өргөс бараг харагдахгүй

Дөнгөж агнагдсан леопард ирвэсийн бэлэг эрхтэн
Зургийг: Леонг/TSEA

Барын хуурамч бэлэг эрхтэн
Зургийг: Леонг/TSEA

Зүүн өмнөд Азийн халиу

Southeast Asian Otters

Бусад нэрс: Мемеранг (Малайз)
Гадаад төрх: Хүрэн, цайвар хоолой, нягт үс, урт гуалиг биетэй, торлог хуруунууд, булчинлаг сүүлтэй
 Толгой биеийн урт: 36-80 см.
 Сүүлний урт: 22.5-48 см

Онцлог шинж:

Азийн жижиг сарвуут халиу
Aonyx cinerea
САЙТИС II Хавсралт
 ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Их биеийн урт: 36-55 см
 Сүүлний урт: 25-35 см

- Бие жижиг
- Бараан хүрнээс саарал хүрэн
- Хоолой болон хүзүүний хоёр тал цайвар
- Сарвуу жижиг, хөлийн сарвуунаас илүү гарахгүй

Зургийг: Жералд С. КУТБИТТ/WWF-Канон

Тархалт: Ази – Зүүн өмнөд Азид: Бруней Даруссалам, Камбож, Индонез, Лаос, Малайз, Бирм, Филиппин, Сингапур, Тайланд, Вьетнам

Голын халиу
Lutra lutra
САЙТИС II Хавсралт
 ДБХХ-ны Улаан данс: УБ

Их биеийн урт: 55-72 см
 Сүүлний урт: 37.5-48 см

- Нүцгэн хамар болон нүүрэн дэхь арьсны хооронд W хэлбэрт ирмэгтэй
- Богино ноолуур урт цайвар үстэй холилдон буурал зүстэй харагддаг
- Сүүлний уг дугариг

Зургийг: Шанчез болон Лопез/WWF-Канон

Тархалт: Европ болон Ази.
 Зүүн өмнөд Ази: Камбож, Индонез, Лаос, Бирм, Тайланд, Вьетнам

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

Халиуны багийн бүх зүйлүүд **САЙТИС II Хавсралтад** бүртгэгдсэн, зөвхөн Голын халиу **САЙТИС I Хавсралтад** бүртгэгдсэн,

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль (2012)-ийн 1 дүгээр хавсралтад нэн ховор, 1930 оноос агнахыг хуулиар хориглосон
 Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002
 Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Суматра арлын халиу
Lutra sumatrana
САЙТИС II Хавсралт
 ДБХХ-ны Улаан данс: Х

Их биеийн урт: 50-80 см
 Сүүлний урт: 37-50 см

- Биеийн дээд хэсэг болон хүзүүний хоёр тал бараан хүрэн
- Эрүү, хоолойноо жигд бус толботой
- Сүүлний уг дугариг
- Хамрын үзүүр нь үсээр хучигдсан

Зургийг: Аннет Олссон/CI Камбож

Тархалт: Камбож, Малайз, Тайланд, Вьетнам

Гөлгөр нөмрөгт халиу
Lutra perspicillata
САЙТИС II Хавсралт
 ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Их биеийн урт: 65-75 см
 Сүүлний урт: 40-45 см

- Арьс гөлгөр, гялгар
- Хоолой ба хүзүүний хоёр тал цайвар
- Нүүрний үс болон нүцгэн хамрын дунд шулуун зураастай
- Сүүлний уг бага зэрэг хавтгайрсан

Зургийг: Клейр Бисталл

Тархалт: Бангладеш, Бутан, Бруней Даруссалам, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез, Ирак, Лаос, Малайз, Бирм, Непал, Пакистан, Тайланд, Вьетнам

Жигд нөмрөгт халиу *Lutra perspicillata*
 Зургийг: Клейр Бисталл

Худалдаанд: Арьс болон амьдаар нь

Халиуны арьснүүд – баруун талынх нь: суматра арлын халиу, зүүн нь: жигд нөмрөгт халиу
 Зургийг: Аннет Олссон/CI Камбож

Ижил төстэй зүйл:
Халиурхаг сивет *Cynogale benettii*
САЙТИС II Хавсралт
 ДБХХ-ны Улаан данс: Х

- Жигд бараан хүрэн
- Богино сүүл
- 2 нүдэн дээрээ бүдгэр цайвар толботой
- Цагаан уруул, урт цагаан сахалтай

Их биеийн урт: 57.5-68 см
 Сүүлний урт: 12-20.5 см
 Тархалт: Бруней Даруссалам, Индонез, Тайланд, Хятад (хаана байдаг нь тодорхойгүй), Сингапур, Вьетнам

Helarctos malayanus – Наран баавгай

Sun Bear

Бусад нэрс: Малай вэй ван (Бирм)

Тархалт: Бангладеш, Бруней Даруссалам, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез (Суматра болон Калимантан), Лаос, Малайз, Бирм, Тайланд

Гадаад төрх: Их биеийн урт: 100-140 см, сүүлний урт: 3-7 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад

худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Габриелла Фредриксон

Онцлогдох төрх:

Ижил төстэй зүйл:

Азийн хар баавгай *Ursus thibetanus*

САЙТИС I Хавсралт

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Худалдаанд: Амьдаар нь, чихмэл хийж, мах, савар, шүд, арьс, доньд, цөс.

Савар
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Савар
Зургийг: Клоте

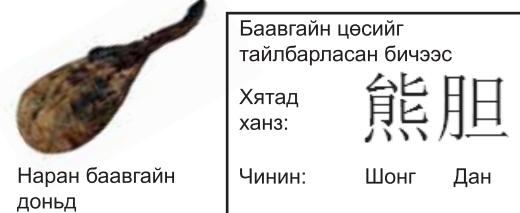

Азийн хар баавгай

Наран баавгай

Баавгайн савар болон биеийн бусад хэсгээс тос гарган авч буй байдал

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Наран баавгайн доньд
Зургийг: Мей Хсиу Хванг

Наран баавгайн хумс
Зургийг: Мей Хсиу Хванг

Наран баавгайн чихмэл
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Ursus thibetanus – Азийн хар баавгай

Asiatic Black Bear

Бусад нэрс: Ве Ван Гуй (Мянмар)

Тархалт: Афганистан, Бангладеш, Бутан, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Иран, Япон, Солонгос, Лаос, Бирм, Непал, Пакистан, Орос, Тайвань, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Их биеийн урт: 120-150 см, Сүүлний урт: 6-10 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ (Иран, Пакистанд байдаг зүйлүүд нь НХ)

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

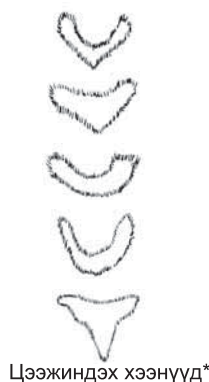
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Клейр Бисталл

Онцлог шинж

Цээжиндэх хээнүүд*

Урд савар*

3 - 4.3 см

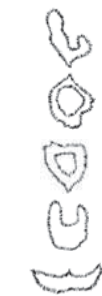
1.8 - 3.6 см

Хойд хумс*

Ижил төстэй зүйл:

Наран баавгай *Helarctos malayanus*

САЙТИС I Хавсралт

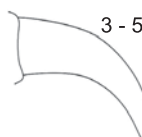
Цээжний хээ*

Урд савар*

Хойд савар*

3 - 5.3 см

2.4 - 3.2 см

Хойд хумс*

Их биеийн урт: 100-140 см
Сүүлний урт: 3-7 см

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Худалдаанд: Амьдаар нь, мах, савар, шүд, арьс, доньд, цөс.

Баавгайн савар болон доньд
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Азийн хар баавгайн савар

Наран баавгайн савар

Баавгайн савар болон биеийн бусад хэсгээс нь тос гарган авч буй байдал
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Доньд
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Баавгайн цөсийг тайлбарласан энгийн бичээс

Хятад ханз:

熊胆

Чинин:

Шонг Дан

Баавгайн бамбуруушнаас доньдийг нь авч буй байдал
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Hemigalus derbyanus – Судалт сивет болон *Chrotogale owstoni* – Овстоны сивет

Banded Palm Civet

Бусад нэрс: Мусанг беланг (Малайз)

Тархац: Бруней Даруссалам (?), Индонез (Калимантан, Суматра), Малайз, Мянмар, Тайланд

Гадаад төрх: Их биеийн урт: 45-56 см
Сүүлний урт: 25-36 см

Owston's Civet

Бусад нэрс: Чау ван (Вьетнам)

Тархац: Камбож (?), Хятад, Лаос, Вьетнам

Гадаад төрх: Их биеийн урт: 51-63 см
Сүүлний урт: 38-48 см

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Судалт сивет:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Овстоны сивет: Бүртгэгдээгүй

Онцлог шинж:

Эмжээрт сарвуут сивет *Hemigalus derbyanus*

САЙТИС II Хавсралт
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

- Биеийн өнгө зүс ихэвчлэн зэгэл саарал, бор шаргалаас шаравтар бор, хэвлий нь зэгэл саарал
- Нуруу дагасан бараан хар эсвэл хар судлуудтай
- Хүзүү болон нүүрэн дээр уртаашаа байрласан хар судлуудтай
- Сүүл нь ихэвчлэн бараан хүрэн, зөвхөн угтаа судалтай

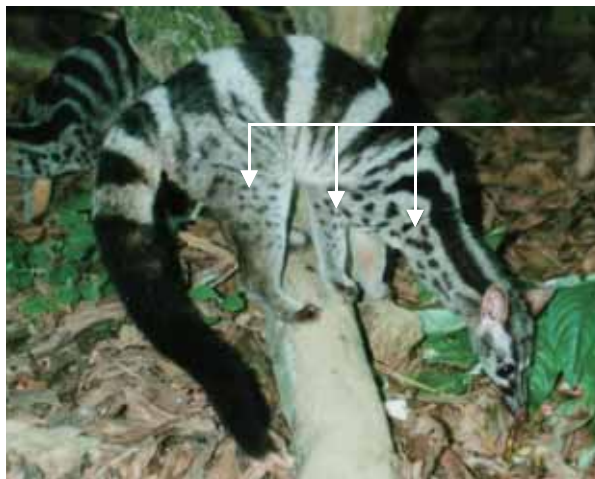

Зургийг: Чан Ах Лак

Овстоны сивет *Chrotogale owstoni*

САЙТИС-д бүртгэгдээгүй
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

- Биеийн өнгө саарал цайвраас бор хүрэн, хэвлий зэгэл саарал
- Нуруу дагасан өргөн хар судалтай
- Хүзүү нүүрэндээ судалтай
- Бодгаль бүрт хээ нь ялгаатай
- Сүүлний уг судалтай, үзүүртээ бараан

Зургийг: Скотт Робертсон

Хүзүү, мөчний хажуугаар бараан толботой

Худалдаанд: Амьдаар нь, үслэг эдлэл мөн чихмэл хийж бэлэг дурсгалд

Зургийг: Барнеи Лонг/FFI Вьетнам

Prionodon pardicolor – Толбот линсан

Prionodon linsang – Эмжээрт линсан

Spotted Linsang

Бусад нэрс: Чаи гам (Вьетнам)

Тархац: Камбож, Хятад, Энэтхэг, Лаос, Мянмар, Непал, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Их биеийн урт: 35-37 см
Сүүлний урт: 31-34 см

Banded Linsang

Бусад нэрс: Линсанг (Малайз)

Тархац: Бруней Даруссалам, Индонез, Малайз, Мянмар, Тайланд

Гадаад төрх: Их биеийн урт: 35-45 см
Сүүлний урт: 30-42 см

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Худалдаанд: Үслэг эдлэлийн худалдаа болон бэлэг дурсгалын чихмэлд

Онцлог шинж:

Толбот линсан *Prionodon pardicolor*

САЙТИС I Хавсралт
ДБХХ-ны Улаан ном: ЭЛ

- Цайвар саарлаас улбар бор өнгөтэй
- Нуруу болон биеийн хажуугаар олон тооны жигд бус толботой
- Хүзүүний хажуугаар бараан судалтай
- Толбонууд ялгарч харагдана

Зургийг: Барнеи Лонг/WWF

Сүүлийг бүрэн ороосон
8 эсвэл 9 судалтай

Нуруу болон биеийн
хажуугаар толботой

Эмжээрт линсан *Prionodon linsang*

САЙТИС II Хавсралт
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

- Цайвраас шаргал бор өнгөтэй
- Нурууны хэсэгт 5 хөндлөн бараан толбо, хүзүүний 2 талаар тууш сунасан том бараан хүрэн эмжээртэй
- Сүүлийг нь ороосон 7 хар бараан судалтай

Зургийг: Сержио Баффони

5 бараан эмжээр болон ууссан
том судлуудтай

Сүүлийг бүрэн ороосон 7
судалтай

Arctictis binturong – Баавгай муур

Binturong

Бусад нэрс: Баавгай муур (Англи)

Тархац: Бангладеш, Бутан, Бруней Даруссалам, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Непал, Филиппин, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Их биеийн урт: 65-96 см, сүүлний урт: 50-80 см, Жин: 6-9 кг

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

Энэтхэгт **САЙТИС III Хавсралтад** бүртгэгдсэн
ДБХХ-ны Улаан ном: ЭМ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Давид Лаусон/WWF-Канон

Онцлог шинж:

- Урт, өтгөн, хар үслэг арьс нь цайвар эсвэл улаавтар үстэй
- Толгой ихэвчлэн цайвар үстэй тул биенээсээ илүү цайвар харагддаг

Зургийг: Клейр Бисталл

Сүүлээрээ аливаа эд зүйлийг барихад зохилдсон

Урт сүүл нь өтгөн үстэй, ялангуяа уг орчим

Зургийг: Клейр Бисталл

Дугуй чихтэй, ирмэг нь сахлаг цайвар үстэй

Худалдаанд:

Үслэг арьс болон амьд залуу бодгалиудыг тэжээвэр амьтдын худалдаагаар

Зургийг: TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази

Rhinocerotidae spp. – Хирсний овог

Rhinocertidae

Бусад нэрс:

Бадак (Малайз)

Азид 3 зүйлийн хирс бий:

Суматрын хирс *Dicerorhinus sumatrensis*:

Индонез (Калимантан, Суматра), Малайз, Тайланд

Ява арлын хирс *Rhinoceros sondaicus*:

Индонез (Ява арал), Малайз (устсан?), Вьетнам

Энэтхэгийн хирс/ Энэтхэгийн нэг эвэрт хирс

Rhinoceros unicornis: Бутан, Энэтхэг, Непал

Африкт 2 зүйлийн хирс бий:

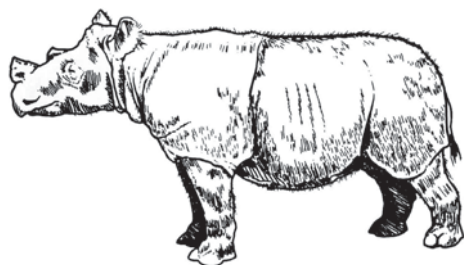
Хар хирс *Diceros bicornis* болон Цагаан хирс

Ceratotherium simum

Гадаад төрх:

Сэрвээний өндөр: 100-180 см, Жин: 0.6-2.7 тонн

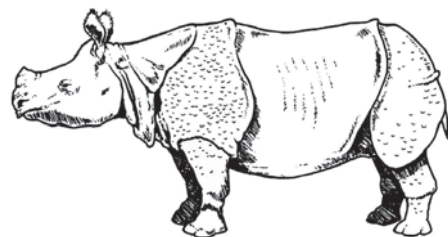
Онцлог шинж: Энэ амьтныг өөр ямар ч амьтантай андуурах аргагүй.

Суматрын хирс
Dicerorhinus sumatrensis

Сэрвээний өндөр: 100-150 см
Жин: 0.6-0.95 тонн

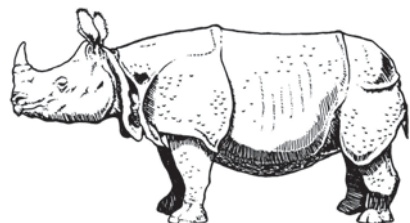
2 эвэр: Урд эвэр: 25-79 см, хоёр дахь эвэр: ихэвчлэн 10 см-аас богино

Ява арлын хирс
Rhinoceros sondaicus

Сэрвээний өндөр: 150-170 см
Жин: 0.9-2.3 тонн

Ганц эвэр: эрэгчинд 25 см урт, эмэгчин богино эвэртэй эсвэл эвэргүй

Энэтхэгийн/Нэг эвэрт хирс
Rhinoceros unicornis

Сэрвээний өндөр: 175-200 см

Жин: 1.8-2.7 тонн
Ганц эвэр: 20-61 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

Өмнөд Африк болон Свазилендийн *Ceratotherium simum simum* тоо толгой

САЙТИС II Хавсралтад бүртгэгдсэн

ДБХХ-ны Улаан данс: *Dicerorhinus sumatrensis*, *Rhinoceros sondaicus*, *Diceros bicornis* **НХ**, *Rhinoceros unicornis* **ЭМ**, *Ceratotherium simum* **УБ**, (*C. simum*-ийн умардын популяци нь **НХ**)

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Суматрын хирс
Зургийг: Клейр Бисталл

Худалдаанд: Эвэр, арьс, болон спорт агнуур

Тэмдэглэл: Наймаачид эвэр нь бодит гэдгийг нь батлахын тулд

залгаа арьстай нь хамт зардаг.

Хирсний эвэр нь үс, хумстай адил кератинаас бүрдэнэ.

Хирсний арьс нь 5 см хүртэл зузаан байдаг.

Уламжлалт эмнэлэгийн бүтээгдэхүүний хайрцган дээр хирсний эврийг тайлбарласан бичээс

Хирсний эвэр

Хятад ханз:

犀牛角

犀角

Цагаан хирсний хөл
Ceratotherium simum
Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Цагаан хирсний эвэр
Эврийн гэмтсэн хэсгийг анхаарна уу
Зургийг: WWF-Канон/Мартин ХАРВЕИ

Хирсний хурагдсан эврүүд
Зургийг: WWF-Канон/Марк АТКИНСОН

Йеменд хирсний эврээр хутганы иш хийдэг
Зургийг: WWF-Канон/Есмонд Брэдлеи МАРТИН

Manis spp. – Шоргоолж идэштэн

Pangolin

Бусад нэрс: Тинг квай жут (Мянмар) ТеТе (Вьетнам)

Тархац: Африк болон Ази тив

Гадаад төрх: Их биеийн урт: 425-550 см,
Сүүлний урт: 160-470 см, Жин: 5-7 кг

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

CITES II Хавсралт: Тэг квот: Байгалиас барьсан Азийн шоргоолж идэштэнг арилжааны зорилгоор худалдаалахыг хориглоно.

ДБХХ-ны Улаан данс: X хүртэл янз бүр

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад

худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Онцлог шинж:

Зургийг: WWF-Малайз/Стефан ХОГГ

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Барих, базаад
зохилдсон сүүл

Шүдгүй

Конус хэлбэртэй
толгой

Ижил төстэй зүйл: өөр төстэй амьтан байхгүй

8 зүйлийн хайрст нехи байдгаас: Африкт 4 зүйл, Өмнөд Азид 1 зүйл, Зүүн өмнөд Азид 3 зүйл байдаг.

Тэмдэглэл: *Manis javanica* болон *Manis culionensis*-г хооронд нь ялгахад хэцүү

Хятадын шоргоолж идэштэн

Manis pentadactyla

- Хойд мөчний хумс урд мөчнийхөөс бараг 2 дахин урт

- Сүүлний дагуу үзүүр хүртэл 20-с цөөн хайрстай

Тархац: Камбож, Хятад, Хонг Конг, Энэтхэг, Лаос, Мянмар, Непал, Тайвань, Тайланд, Вьетнам

Малайзийн шоргоолж идэштэн *Manis javanica*

Филиппины шоргоолж идэштэн *Manis culionensis**

- Хойд мөчний хумс урд мөчнийхөөс 2 дахин урт

- Сүүлний дагуу үзүүр хүртэл 20-с их хайрстай

Тархац: Бруней Даруссалам, Камбож, Энэтхэг, Лаос, Малайз, Мянмар, Сингапур, Тайланд, Вьетнам

*Тархац: Филиппиний Палаван болон Кулионы арлууд

Худалдаанд: Амьдаар нь, бүхлээр нь хөлдөөсөн, хайрс, үр хөврөл, мах зэргийг болон савхин эдлэл, уламжлалт эмийн байдлаар

Хураагдсан шоргоолж идэштэн

Зургийг: Тайландын Эзэн Хааны гааль

Арьснаас хайрсыг нь салгаж буй байдал

Зургийг: TRAFFIC SEA

Хайрс

Зургийг: Жулиа Нг/TSEA

Шоргоолж идэштэнг
тайлбарласан бичээс

Хятад
ханз:

穿山甲

Пинин:

Чуан Шан Жиа

Үр хөврөл

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Ширэн/савхин цүнх

Зургийг: Жамес Комптон/TSEA

Primates – Мичний овог

Primates

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

Бүх зүйл дор хаяж **САЙТИС II Хавсралтад** бүртгэгдсэн.

САЙТИС I Хавсралтад бүртгэгдсэн Зүүн өмнөд Азийн мичнүүдийн жагсаалтыг доорх хүснэгтээс харна уу

Онцлог шинж:

Бүх мичнүүд:

- Урагш харсан нүдтэй
- Богино хошуу, хавтгай нүүртэй
- Урт хумсны оронд богино хумстай
- Дөрвөн мөчтэй

Залхуу лорис
Nycticebus coucang
Зургийг: Клейр Бисталл

Мөнгөлөг лангур
Trachypithecus cristatus
Зургийг: Клейр Бисталл

Өмнөдийн гахай суулт
макак
Macaca nemestrina
Зургийг: WWF-Канон/Чев Ен Фүүк

Үрчлээ хацарт гиббон
Nomascus gabriellae
Зургийг: Клейр Бисталл

Суматрын хүн мич
Pongo abelii
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Гиббон болон хүн
мичнүүд сүүлгүй

САЙТИС I Хавсралтад бүртгэгдсэн Зүүн өмнөд Азийн мичнүүд

Лорисын бүх зүйлүүд *Nycticebus* spp.
ДБХХ-ны Улаан данс: Х хүртэл янз бүр
Тархац: Бангладеш, Бруней Даруссалам, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Филиппин, Тайланд, Вьетнам

Навчны сармагчин *Presbytis potenziani*
ДБХХ-ны Улаан данс: Х
Тархац: Индонез (Ментавайн арлууд)

Гахай сүүлт лангур *Simias concolor*
ДБХХ-ны Улаан данс: НХ
Тархац: Индонез (Ментавайн арлууд)

Унжуу хамарт сармагчин *Nasalis larvatus*
ДБХХ-ны Улаан данс: Х
Тархац: Бруней Даруссалам, Индонез (Калимантан), Малайз (Сабах болон Саравак)

Бүх шантгар хамарт сармагчингууд *Rhinopithecus* spp.
ДБХХ-ны Улаан данс: НХ хүртэл янз бүр
Тархац: Хятад, Вьетнам

Бүх Доукийн лангурууд *Pygathrix* spp.
ДБХХ-ны Улаан данс: НХ хүртэл янз бүр
Тархац: Камбож, Лаос, Вьетнам

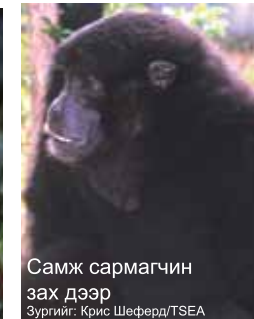
Бүх гиббон болон хар самжууд *Hylobatidae* spp.
ДБХХ-ны Улаан данс: НХ хүртэл янз бүр
Тархац: Бангладеш, Бруней Даруссалам, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Тайланд, Вьетнам

Бүх хүн дүрст мичнүүд – Хүн мичийг оруулаад *Hominidae* spp.
Pongo spp. Суматра болон Борнейгийн хүн мич
ДБХХ-ны Улаан данс: НХ хүртэл янз бүр
Тархац: Индонез (Суматра болон Калимантан), Малайз (Сабах, Саравак)

Худалдаанд: Амьдаар нь, мах, гавлын яс гэх мэт биеийн хэсгүүд (эмчилгээний ба бусад зориулалтаар)

Унжуу хамарт сармагчин
Nasalis larvatus
Зургийг: WWF-Канон/Алайн КОМПОСТ

Самж сармагчин
зах дээр
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Улаан мөчит Доукийн лангур
Pygathrix nemaeus
Зургийг: WWF-Канон/Мартин ХАРВЕИ

Хүн мич цэцэрлэгт хүрээлэнд
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Сармагчны гавлын яс худалдаанд
Зургийг: Клейр Бисталл

Nycticebus spp. – Лорис сармагчны зүйлүүд

Loris

Бусад нэрс: Конгканг (Малайз), Кули (Вьетнам)

Тархац: Бангладеш, Бруней Даруссалам, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Филиппин, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Их биеийн урт: 21-38 см, Сүүлний урт: 2.5 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: X хүртэл янз бүр

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: WWFM/M. Каванах

Онцлог шинж:

Зургийг: Клейр Бисталл

Том нүдтэй
Нүдийг хүрээлсэн бараан цагирагтай
Нойтон хамартай
Мөч болгондоо 5 хуруутай
Богино сүүлтэй эсвэл сүүл нь харагдахгүй

Зургийг: WWFM/MPS

Ижил төстэй зүйл:

Бичил лорис сармагчин
Tarsius spp.

САЙТИС II Хавсралт

Их биеийн урт: 9.5-15см
Сүүлний урт: 20-24см хүртэл

Тархац: Бруней Даруссалам, Индонез, Малайз, Филиппин

Зургийг: WWF-Канон/Журген ФРЕУНД

Маш том нүдтэй

Маш том чихтэй

Хөл болгондоо 5 хуруутай

Сүүл нь биеэсээ урт

Худалдаанд: Амьдаар нь, хүнсэнд эсвэл уламжлалт эмчилгээнд эм хэлбэрээр

Уламжлалт эмчилгээнд бэлтгэсэн лорис
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Зах дээр буй лорис сармагчин
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Лорис сармагчны арьс
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Уламжлалт эмчилгээнд зориулан бэлтгэсэн лорис сармагчин
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Зах дээр буй лорис сармагчин
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Macaca fascicularis – Урт сүүлт макак

Long-tailed Macaque

Бусад нэрс: Кера (Малайз), Миео тангар (Мянмар)

Тархац: Бангладеш, Бруней Даруссалам, Камбож, Хонг Конг, Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз, Мауритус, Мянмар, Палау, Филиппин, Сингапур

Гадаад төрх: Их биеийн урт: 38-65 см, Сүүлний урт: 40-55 см, Бие гүйцсэн бодгалийн жин: эрэгчин: 4.7-8.3 кг, эмэгчин: 2.5-5.7 кг

Онцлог шинж:

Зулай дахь үс хойш ургасан (ихэвчлэн залаа үүсгэнэ)

Ягаавтар царайтай

Урт сүүлтэй

Эрэгчин: хацартаа, хамрын дор сахалтай
Эмэгчин: эрүүндээ сахалтай
Зулзага: хар өнгөтэй төрнө

Зүс: саарлаас улаавтар бор, хэвлий цайвар

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: WWFМ/Чев Ен Фүүк

Худалдаанд: Ихэвчлэн залуу бодгалиудыг амьдаар нь мөн махны худалдаанд

Урт сүүлт макакын зулзага
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Бие гүйцсэн болон залуу бодгалиудыг сагсанд зөөвөрлөх тохиолдол бий

Ижил төстэй зүйл: Зүүн өмнөд Азийн бусад бараан макак

Мухар сүүлт макак *Macaca arctoides*

Зургийг: Тило Надлер

Сүүлний урт: 1.4-6.9 см
Сүүл: бараг үсгүй
Нүүр: үсгүй, гүн улаан болон хар өнгөтэй
Зулзага: цайвар төрнө
Бие гүйцсэн бодгалийн жин:
эрэгчин: 4.7-8.3 кг
эмэгчин: 2.5-5.7 кг

Ассамесийн макак *Macaca assamensis*

Зургийг: Тило Надлер

Сүүлний урт: 20-29 см
Зүс шаравтраас бараан хүрэн өнгөтэй
Нүүр: үсгүй, бие гүйцсэн бодгалийнх цайвар улаан
Биеийн хойд хэсэг: сааралдуу
Бие гүйцсэн бодгалийн жин:
эрэгчин: 7.9-15 кг
эмэгчин: 4.9-8.6 кг

Резус макак *Macaca mulatta*

Зургийг: WWF-Канон/Мартин Харвеи

Сүүлний урт: 19-30 см
Бараан бор зүстэй
Нүүр цайвар улаан, бөгс улаан
Бие гүйцсэн бодгалийн жин:
эрэгчин: 5.6-10.9 кг
эмэгчин: 4.4-10.9 кг

Өмнөд* ба Умардын гахай сүүлт макак *Macaca nemestrina* and *Macaca leonina*

*Зургийг: WWFМ/Стефан Хорг

Сүүлний урт: 13-24.5 см
Сүүл: ихэвчлэн эргэсэн, сийрэг үстэй эсвэл үсгүй
Зүс: дээгүүрээ бор, доогуураа цайвар
Толгой: бараан бор
Бие гүйцсэн бодгалийн жин:
эрэгчин: 6.2-14.5 кг
эмэгчин: 4.7-10.9 кг

Elephas maximus & Loxodonta africana – Ази болон Африкийн заан

Elephant

Бусад нэрс: Гажа (Малайз), Вой (Вьетнам)

Тархац:

Азийн заан
(*Elephas maximus*): Бангладеш, Бутан, Бруней Даруссалам, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Непал, Шри Ланка, Тайланд, Вьетнам
Африкийн заан
(*Loxodonta africana*): Ангол, Бенин, Ботсван, Буркина Фасо, Камерун, Төв Африкийн Холбооны улс, Чад, Конго, Конгийн Бүгд Найрамдах улс, Коте Дивойр, Экваторын Гвиней, Еритриа, Этиоп, Габон, Гана, Гвиней, Гвиней Биссау, Кени, Либериа, Малави, Мали, Мозамбик, Намиб, Нигер, Нигери, Рванда, Сенегал, Сиерра Леоне, Сомали, Өмнөд Африк, Судан, Танзани, Того, Уганда, Зимбабве

Гадаад төрх: Сэрвээний өндөр: 4 м хүртэл. Жин: 10 тонн хүртэл

Ижил төстэй зүйл: Одоогоор амьдарч буй ямар ч амьтантай харьцуулшгүй

Соёо эсвэл сийлбэр:

Байгалийн: Арслан зааны соёо (10000 жилийн өмнө устаж үгүй болсон), Жадат шүдт халимны соёо, Соёот хэнгэний соёо эсвэл шүд, Халимны шүд, Африкын зэрлэг гахайны соёо, Усны үхрийн соёо, яс, Дуулгат илдэн хошуудын дуулга, Тагуа дал модны самар

Хиймэл: Резин, казеин

Зааны соёог бусад орлуулагчаас ялгах:

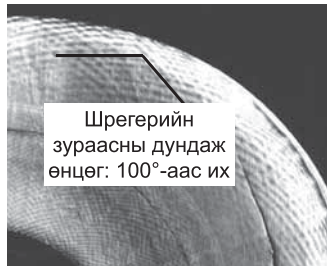
Хэт ягаан туяан дор:

- Арслан зааны болон зааны соёо цагаан эсвэл цэнхэр харагдана
- Арслан зааны соёо бор эсвэл хөх ногоон толботой байж болно
- Зааны соёонд толбо байхгүй

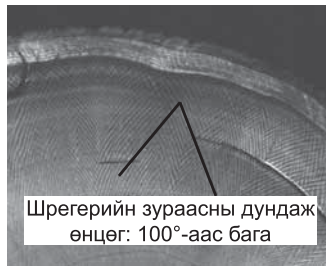
Шрегерийн зураас:

Зааны болон арслан зааны өнгөлсөн соёоны хөндлөн огтлолд эдгээр зураас ажиглагдана. Соёоны захын хэсэгт байрлах эдгээр зураасыг ашиглан заан болон арслан зааны соёог тодорхойлно:

1. Хувилагч машин ашиглан соёоны зургийг авах
2. Соёо болон шилний хооронд нэвт харагддаг цаас тавьж, зургийг тод болгохын тулд хэмжээг томсгох
3. Хувилсан зурган дээрх зураасны өнцгийг сонгон авч хэмжиж болохуйцаар томруулах
4. Хэд хэдэн өнцгийг хэмжээд, дундаж хэмжээг нь цаашдын ажилд ашиглана уу

Зааны соёо

Арслан зааны соёо

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

Ботсван, Намиб, Өмнөд Африк, болон Зимбабве дахь *Loxodonta Africana*-ийн популяци САЙТИС II Хавсралтад орсон.

ДБХХ-ны Улаан данс: Азийн заан - X
Африкийн заан - UB

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Крис Шеферд/Traffic Зүүн Өмнөд Ази

Худалдаанд: Амьдаар нь (уналгын хэрэгсэл болон аялал жуулчлалд), соёо, хээлж урласан соёо, шүд, гавлын яс болон бусад яс, үс, арьс, спорт агнуур

Үс болон үсээр нь хийсэн бөгж
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Шүд
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Арьс
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Зааны соёогоор хийсэн савх
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Зааны бүтэн соёо
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Зааны сийлсэн соёо
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Зааны соёогоор сийлж хийсэн бэлэг дурсгалын зүйлс
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Dendrocygna javanica – Исгэрэгч нугас

Dendrocygna arcuata – Тэнүүлч нугас

Lesser Whistling Duck

Бусад нэрс: Итек Белибис, Белибис (Малайз)

Тархац: Бруней Даруссалам, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез, Япон, Лаос, Малайз, Мянмар, Непал, Пакистан, Сингапур, Шри Ланка, Тайвань, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Урт: 38-41 см

Wandering Whistling Duck

Бусад нэрс:

Тархац: Австрали, Индонез, Шотланд, Папуа, Шинэ Гвиней, Филиппин, Сингапур

Гадаад төрх: Урт: 40-45 см

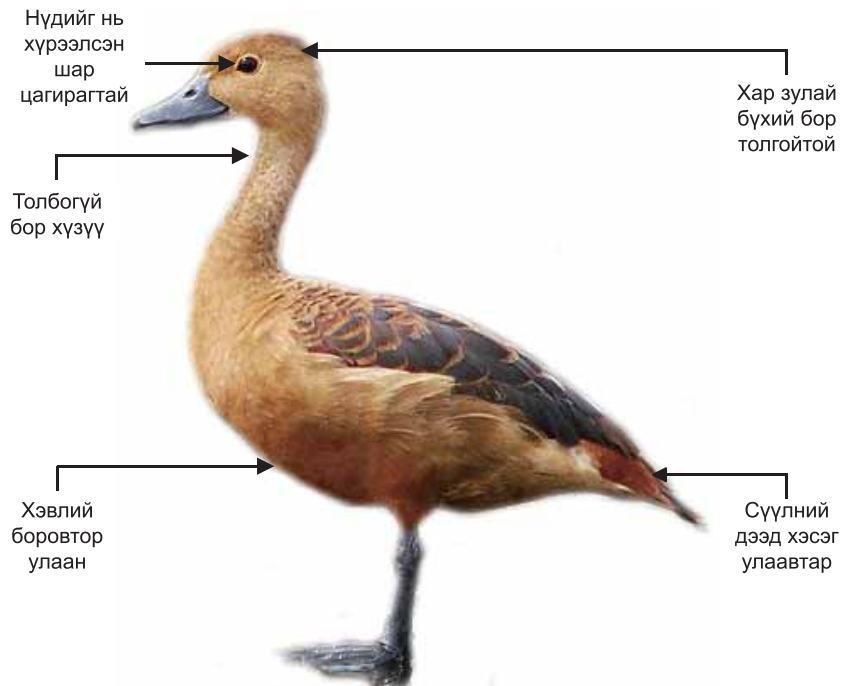
Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:
САЙТИС-д бүртгэгдээгүй

ДБХХ-ны Улаан данс:
Исгэрэгч нугас: ЭЛ
Тэнүүлч нугас: ЭЛ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:
Бүртгэгдээгүй

Онцлог шинж:

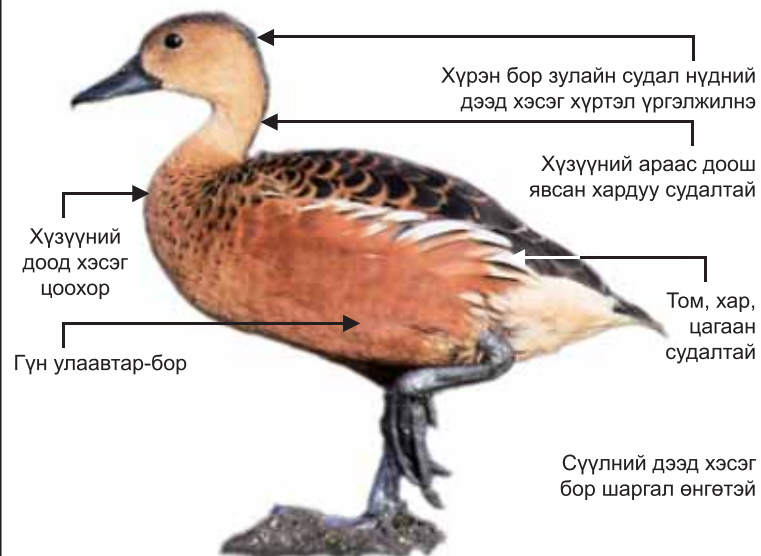
Ява арлын анхир
Dendrocygna javanica

Зургийг: Чой Вай Мун

Онцлог шинж:

Тэнүүлч анхир
Dendrocygna arcuata

Зургийг: Линн болон Брад Вейнерт

Худалдаанд: Амьдаар нь

Исгэрэгч нугас
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Leptoptilos spp. – Бахлуурт өрөвтас

Greater Adjutant Stork

Бусад нэрс: Гио дай ион (Вьетнам)

Тархац: Камбож, Энэтхэг, Хааяа үзэгддэг: Бангладеш, Непал, Тайланд, Вьетнам
Устсан байж магадгүй: Лаос, Мянмар

Гадаад төрх: Урт: 145-150 см

Lesser Adjutant Stork

Бусад нэрс: Ботак Кесил (Малайз), Гио дай глава (Вьетнам)

Тархац: Бангладеш, Бруней Даруссалам, Камбож, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Непал, Шри Ланка, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Урт: 122.5-129 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*: САЙТИС-д бүртгэгдээгүй

ДБХХ-ны Улаан данс:

Их бахлуурт өрөвтас: **X**
Бага бахлуурт өрөвтас: **ЭМ**

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал: Бүртгэгдээгүй

Онцлог шинж:

Их бахлуурт өрөвтас
Leptoptilos dubius

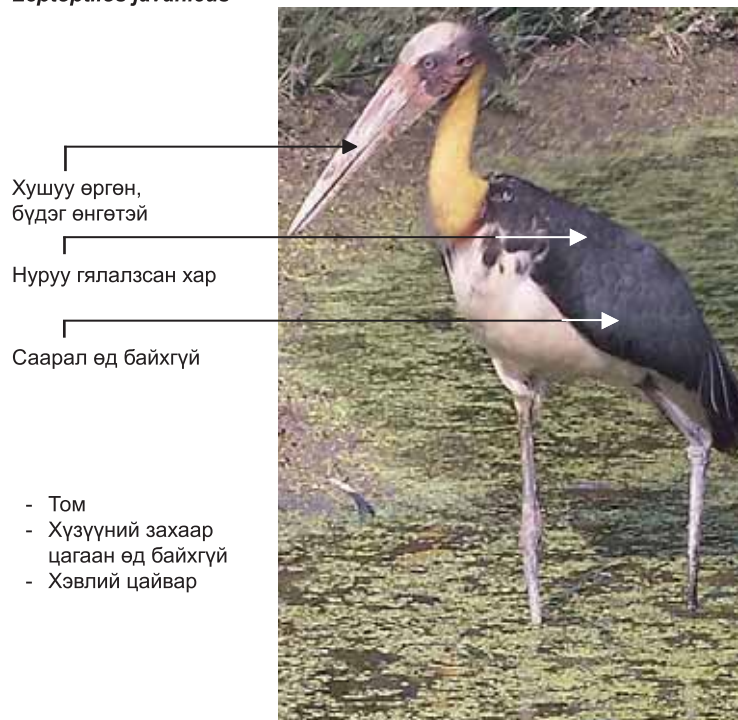

- Маш том
- Хүзүүний захаар цагаан өдтэй

Зургийг: Клейр Бисталл

Онцлог шинж:

Бага бахлуурт өрөвтас
Leptoptilos javanicus

- Том
- Хүзүүний захаар цагаан өд байхгүй
- Хэвлий цайвар

Зургийг: Клейр Бисталл

Худалдаанд:
Амьдаар нь

Бага бахлуурт өрөвтас
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Bucerotidformes – Эвэр хушуут

Hornbills

Бусад нэрс:

Тархац: Африк болон Ази тив

Гадаад төрх: Урт: 320 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралтад Зүүн өмнөд Азийн 4 зүйл бүртгэгдсэн, Зүүн өмнөд Азийн бусад бүх илдэн хошуут **САЙТИС II Хавсралтад** бүртгэгдсэн

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

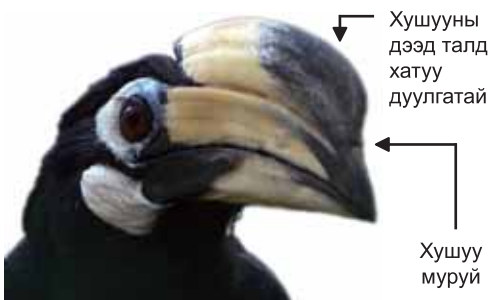
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Мушгиа эвэр хушуут
Rhyticeros undulatus
Зургийг: Клейр Бисталл
(Уутны өнгө зарим газраа нуугдмал)

Онцлог шинж:

Дорнын эвэр хушуут
Anthracoceros albirostris
Зургийг: Клейр Бисталл

Ижил төстэй зүйл: Эвэр хушуут бүгд Өмнөд Америкаас

Зургийг: WWF-Канон/
Мишел ГАНТЕР

Хушууны дээд талд дуулга байхгүй

Токо эвэр хушуут *Ramphastos toco*

САЙТИС I Хавсралт

САЙТИС I Хавсралтад бүртгэгдсэн Зүүн өмнөд Азийн 4 зүйлийн эвэр хошуут

Дуулгат эвэр хушуут

Rhinoplax vigil

ДБХХ-ны Улаан данс: УБ

Дуулга улаан, урд үзүүр нь шар

Сүүлний голын 2 өд маш урт

Тархац: Бруней Даруссалам, Индонез, Малайз, Мянмар, Тайланд

Их эвэр хушуут

Buceros bicornis

ДБХХ-ны Улаан данс: УБ

Тархац: Бутан, Камбож, Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Непал, Тайланд, Вьетнам

Тэгш эвэр хушуут

Rhyticeros (Aceros) subruficollis

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Сүүл бүхэлдээ цагаан
Бие хар
Хушуун дээрээ хээгүй
Бие гүйцсэн эмэгчний толгой, хүзүү хар, уут хөх, залуу бодгалийн толгой, хүзүү улаавтар, уут шар

Тархац: Малайз, Мянмар, Тайланд

Хүрэн хүзүүт эвэр хушуут

Aceros nipalensis

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Сүүл, далавчны үзүүр цагаан
Тод шар хушуутай
Хүзүү нүцгэн, улаан
Бие гүйцсэн эмэгчин ихэвчлэн хар, залуу бодгалийн толгой, хүзүү улаан

Тархац: Бутан, Хятад, Энэтхэг, Лаос, Мянмар, Тайланд, Вьетнам

Худалдаанд:

Дуулга ба амьдаар нь тэжээвэр амьтдын худалдаанд

Дорнын эвэр хушуут
Anthracoceros albirostris
Credit: TRAFFIC Southeast Asia

Их эвэр хушуутын худалдаалагдаж буй дуулга
Зургийг: Крис Шеферд/TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази

Их эвэр хушуутын дуулга
Зургийг: Крис Шеферд/TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази

Copsychus malabaricus – Цагаан ууцат намнаахай

White-rumped Shama

Бусад нэрс: Мурай Бату, Мурай Хутан (Малайз)

Тархац: Бангладеш, Бутан, Бруней Даруссалам, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Непал, Сингапур, Шри Ланка, Тайланд, Вьетнам (АНУ-ийн Хавай мужид нутагшуулсан)

Гадаад төрх: Урт: 25 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:
САЙТИС-д бүртгэгдээгүй

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:
Бүртгэгдээгүй

Зургийг: Жон Стийд

Онцлог шинж:

- Цагаан ууц/хондлой
- Эрэгчний биеийн ар гялтгар хар, хэвлий элгэн хүрэн
- Эмэгчин нь саарал, хэвлий элгэн хүрэн

Цагаан хондлой

Эмэгчин цагаан хондлоит шама

Зургийг: Суппалак Клабдий

Сүүлний доод өд цагаан, энэ нь дээрээс захаараа харагдана

Эрэгчин цагаан хондлоит шама

Зургийг: Ли Кип Яанг

Малайзын Саба арлын бодгалиудын зулай цагаан

Эрэгчин цагаан хондлоит шама (Малайзын Саба арал)

Зургийг: Суппалак Клабдий

Худалдаанд: Дууч шувуудын худалдаагаар

Тэмдэглэл: Эмэгчин нь жиргэдэггүй тул бараг зарагддаггүй

Хууль бус худалдаачид АНУ-д амьд дууч шувууд зөөвөрлөж байгаад баригдав.

Зургийг: АНУ-ын Загас болон Зэрлэг амьтан хамгаалах байгууллага

Ижил төстэй зүйл:

Шаазгай зээрд робин

Copsychus saularis
ДБХХ-ын Улаан ном: ЭЛ,
САЙТИС-д бүртгэгдээгүй

- Гялтгар хар
- Хэвлий болон сүүлний доод хэсэг цагаан
- Далавчин дээрээ цагаан судалтай

Зургийг: Жон Стийд

Урт: 21.6 см хүртэл

Тархац: Бангладеш, Бутан, Бруней Даруссалам, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Непал, Пакистан, Филиппин, Сингапур, Шри Ланка, Тайланд, Вьетнам

Хүрэн сүүлт шама

Trichixos pyropyga

ДБХХ-ын Улаан ном: УБ
САЙТИС-д бүртгэгдээгүй

Зургийг: Лим Ким Чие

Урт: 21-22.5 см

Тархац: Бруней Даруссалам, Индонез, Малайз, Тайланд

Хөмсөг цагаан
Хондлой цагаан биш

Copsychus luzoniensis
Цагаан хөмсөгт шама
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ
САЙТИС-д бүртгэгдээгүй

Бараг зарагддаггүй

Урт: 18 см хүртэл
Тархац: Филиппин

Зургийг: Воутер Тикс

Falconiformes – Махчин шувууд

Birds of Prey

Includes Hawks, Eagles, Vultures, Falcons, Kites etc.

Бусад нэрс:

Тархац: Дэлхий даяар

Гадаад төрх: Өндөр: 14-118 см,
Далавчны дэлгэмэл урт: 26-300 см,
Жин: 35 г-14 кг

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

Бүх зүйлүүд **САЙТИС II Хавсралтад** бүртгэгдсэн, зөвхөн 15 зүйл **САЙТИС I Хавсралтад** бүртгэгдсэн, эдгээрээс 5 зүйл

Зүүн Өмнөд Азид тархсан:

Хан бүргэд *Aquila heliaca*, Цагаан сүүлт нөмрөг бүргэд *Haliaeetus albicilla*,

Филиппиний бүргэд *Pithecophaga jefferyi*, Лаггар шонхор *Falco jugger*, Эгэл шонхор *Falco peregrinus*

*Америк тивийн тас: 1 зүйл III Хавсралтад бүртгэгдсэн, 4 зүйл нь бүртгэгдээгүй

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ хүртэл янз бүр

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012 (*Aquila heliaca*, *Haliaeetus albicilla*, *Falco peregrinoides* II хавсралт, ховор)

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Эгэл шонхор *Falco peregrinus*
Зургийг: WWF-Канон/Жон С. МИТЧЕЛЛ

Онцлог шинж:

- Босоо галбиртай
- Хурц хумстай
- Дэгээрсэн хушуутай
- Бүдэг саарал өнгө зонхилно

Тэмдэглэл:
зүйлийн
түвшинд
ангаахайг
тодорхойлох
маш хэцүү

Дэгээрсэн
хушуу

Хурц хумс

Ява арлын бүргэд (залуу бодгаль) *Spizaetus bartelsi*
Зургийг: TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази

Худалдаанд: Амьдаар нь, биеийн хэсгүүдийг уламжлалт эмнэлэгт болон илбийн үзүүлбэрт

Хар далавчит элээг зах дээр зарж буй байдал

Elanus caeruleus
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Хар база элээг зах дээр зарж буй байдал

Aviceda leuphotes
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Зах дээр зарагдаж буй махчин шувуу
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Pycnonotus zeylanicus – Сүрлэн толгойт алтан гургалдай

Straw-headed Bulbul

Бусад нэрс: Кангкурава (Индонез), Барау барау (Малайзын Саба арал)

Тархац: Бруней Даруссалам, Индонез, Малайз, Мянмар, Сингапур, Тайланд

Гадаад төрх: Өндөр: 30 см – Гургалдайн зүйлийн хамгийн том биетэй нь

Олон улсад хамгаалагдсан байдал *:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

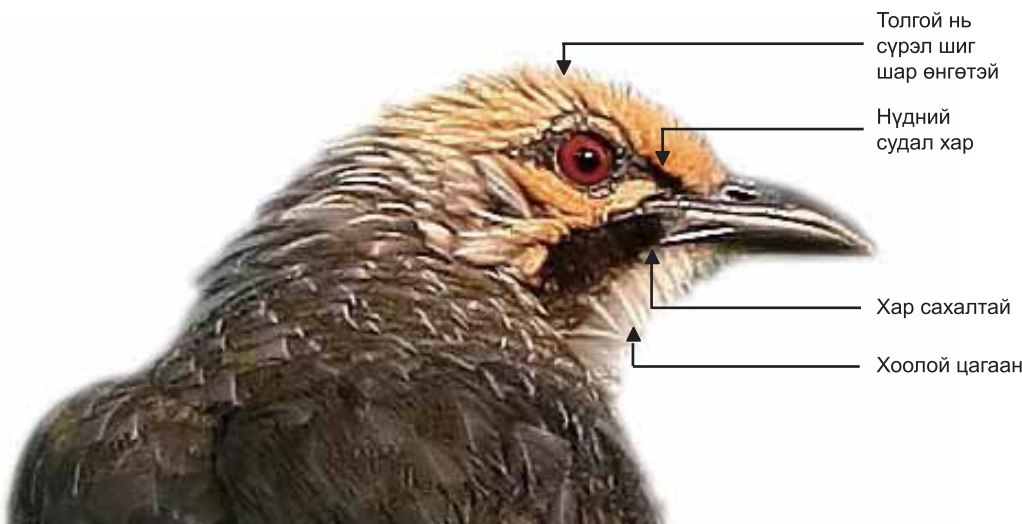
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Мервин Куах

Онцлог шинж:

Зургийг: Мервин Куах

Ижил төстэй зүйл: Бусад гургалдай

Гургалдай дотроо хамгийн том нь
Өөр ямар ч гургалдай сүрэл шиг шар өнгөгүй

Худалдаанд: Дуут шувуу болон тэжээх зорилгоор

Зах дээр буй бухал толгойт гургалдай

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Gracula religiosa – Довын үглээ

Hill Mynah

Бусад нэрс: Тионг Емас (Малайз)

Тархац: Бутан, Бруней Даруссалам, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Непал, Филиппин, Сингапур, Шри Ланка, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Өндөр: 30 см, Жин: 400 г

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

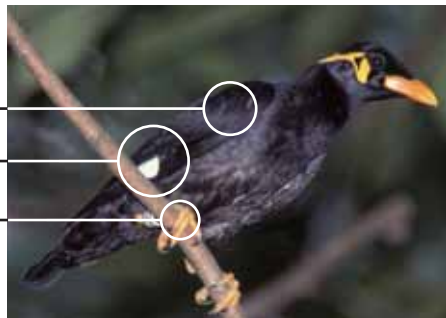
Зургийг: WWF-Малайз/Оон Свэ Хок

Онцлог шинж:

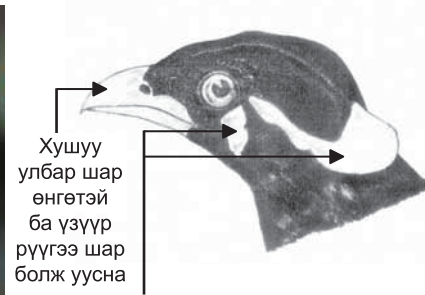
Солонгорсон
гялгар хар
өдтэй

Далавч бүр
нь цагаан
туузтай

Хөл, сарвуу
шар

Credit: WWF-Malaysia/Azwad MN

Хушуу
улбар шар
өнгөтэй
ба үзүүр
рүүгээ шар
болж уусна

Хацар толгойн
ар цайвар шар

Зургийг: Чю Мин Еэ

Ижил төстэй зүйл:

Ердийн майна
Acridotheres tristis

Шар нүүрт майна
Mino dumonti

Нүдийг
хүрээлсэн шар
нүүртэй-сахалгүй

Зургийг: Брент Стиртон/WWF-Англи

Нүдийг хүрээлсэн
шар нүүртэй-
сахалгүй

Хүрэн цээжтэй

Сүүлний үзүүр
цагаан

Зургийг: Еэн Лоонг Леан

Худалдаанд: Тэжээвэр амьтдын худалдаагаар

Зарагдаж буй толгодын майна
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Зарагдаж буй толгодын майна
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Psittaciformes spp. – Тоть

Parrots

Бусад нэрс:

Тархац: Африк, Өмнөд болон Төв Америк, Номхон далайн арлууд

Тотьны онцлог шинж:

Өндөр: 8 см-10 см хүртэл
Ихэвчлэн ногоон өнгөтэй ба зарим нь цагаан, улаан болон хөх өнгөтэй

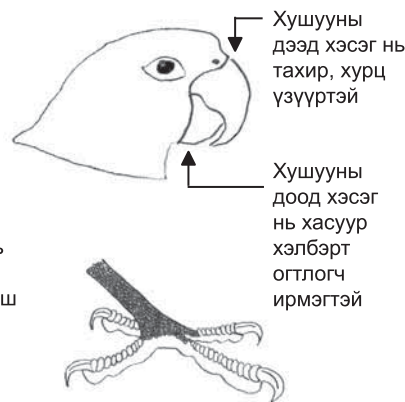
Толгой том

Хүзүү богино

Хөл богино

Хушуу: угтаа өргөн

Хөл: хоёр хуруу нь арагш, хоёр хуруу нь урагш харсан

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

Доорх 4 зүйлээс бусад бүх тотьны зүйлүүд

САЙТИС I болон II Хавсралтуудад бүртгэгдсэн:

Тоор царайт давжаа тоть *Agapornis roseicollis*

Давалгаат давжаа тоть *Melopsittacus undulatus*

Шар залаат тоть *Nymphicus hollandicus*

Улаан хүзүүт чалчаа тоть *Psittacula krameri*

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд

зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд,

бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Эмэгчин Эклектус тоть
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Худалдаанд: Амьдаар нь болон өндгийг (биедээ нууж) тэжээвэр амьтдын худалдаагаар

САЙТИС-д бүртгэгдээгүй тоть:

Тоор царайт тоть
Agapornis roseicollis

Тархац: Баруун өмнөд Африк
Урт: 16 см

Байгалийн өнгө:

- Хушууны дээр улаан туузтай (1)
- Хушуу бүдэг өнгөтэй (2)
- Ягаавтар шанаатай (3)
- Хүзүүний ар ногоон өнгөтэй (4)
- Хондлой хөх өнгөтэй (5)

Тэмдэглэл: үржүүлгийн шувууд янз бүрийн өнгөтэй, нуруу цагаан, шар эсвэл хөх өнгөтэй байж болно.

Маш төстэй тотьнуудын зүйлүүд хамгаалагдсан. Эргэлзээтэй бол зөвлөгөө ав.

Давалгаат давжаа тоть
Melopsittacus undulatus

Тархац: Австрали
Урт: 18 см

Ерөнхий өнгө:

- Дух цулгүй өнгөтэй (1)
- Цээж цулгүй өнгөтэй (2)
- Толгойн ар болон (3) далавчин дээр хөндлөн хэрчлээстэй
- Онцлог шинж:
- Жижиг биетэй
- Далавч болон сүүл шовх

Тэмдэглэл: үржүүлгийн шувуудын түгээмэл өнгө - хөх, ногоон, цагаан

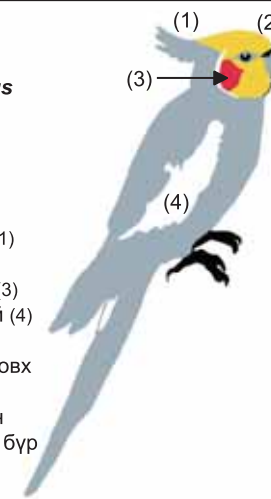
Шар царайт тоть
Nymphicus hollandicus

Тархац: Австрали
Урт: 29-33 см

Өнгө зүс:

- Залаа дээш эргэсэн (1)
- Шар царайтай (2)
- Улбар шар толботой (3)
- Тод цагаан далавчтай (4)
- Онцлог шинж:
- Далавч болон сүүл шовх

Тэмдэглэл: үржүүлгийн шувуудын өнгө зүс янз бүр

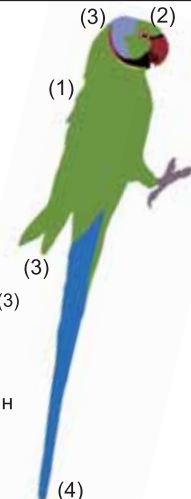

Улаан хүзүүт чалчаа тоть
Psittacula krameri

Тархац: Африк, Ази
Урт: 40 см

Байгалийн өнгө:

- Бие цайвар ногоон (1)
- Толгой ногоон (2)
- Шанаа хар, хар-ягаан хүзүүвч, толгойн орой цайвар ягаан (зөвхөн бие гүйцсэн эрэгчинд) (3)
- Онцлог шинж:
- Сүүл шовх
- Мөр элгэн хүрэн толбогүй
- Тэмдэглэл: үржүүлгийн шувуудын түгээмэл өнгө - хөх эсвэл шар.
- Маш төстэй тотьнуудын зүйлүүд хамгаалагдсан. Эргэлзээтэй бол зөвлөгөө ав.

Cacatua spp. – Цагаан тоть

White Cockatoos

Бусад нэрс: Кактуа (Индонез)

Тархац: Австрали, Индонез, Шинэ Зеланд, Папуа, Шинэ Гвиней, Филиппин, Сингапур, Соломоны арлууд

Гадаад төрх: Далавч цайвар эсвэл бараан ягаан. Дунд зэргийн биетэй, богино дөрвөлжин хэлбэрт сүүлтэй, урт дугариг үзүүрт далавчтай. Эрэгчин, эмэгчин ижил харагдана. Өндөр: 51 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт – 4 зүйл, САЙТИС II Хавсралт – бусад бүх зүйл

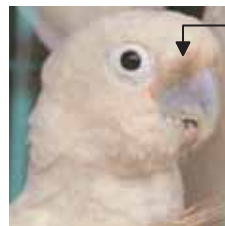

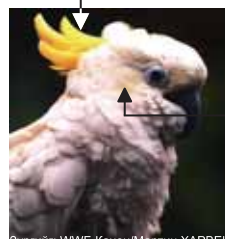
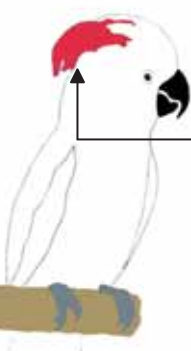

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

САЙТИС I Хавсралтад бүртгэгдсэн 4 зүйлийн онцлогдох төрх:

<p>Танимбар цагаан тоть <i>Cacatua goffini</i></p> <p>Нүд, хушууны хооронд ягаан толботой</p> <p>Нүд цагаан тойрогтой</p> <p>Далавчны доод хэсэг, сүүл шаравтар</p> <p>Тархац: Индонез Жин: 32 см</p>	<p>Филиппины цагаан тоть <i>Cacatua haematuropus</i></p> <p>Далавчны доод хэсэг, сүүл шаравтар</p> <p>Сүүлний доод хэсэг улаан</p> <p>Тархац: Филиппин Өндөр: 31 см</p> <p>Зургийг: Катала сан</p>
<p>Шар залаат цагаан тоть <i>Cacatua sulphurea</i></p> <p>Шар залаа</p> <p>Нүүрэн дээр шар нимгэн толботой</p> <p>Далавч болон сүүлний угны доор шар бүдэгхэн толботой</p> <p>Тархац: Индонез Өндөр: 33 см</p> <p>Зургийг: WWF-Канон/Мартин ХАРВЕИ</p> <p>Ижил төстэй зүйл: <i>Cacatua galerita</i> Харьцангуй том, нүүрэндээ шар толбогүй</p>	<p><i>Cacatua moluccensis</i> Ягаан залаат какатү тоть</p> <p>Арагш эргэсэн цайвар ягаан залаатай</p> <p>Бусад өд цайвар ягаан</p> <p>Тархац: Индонез Өндөр: 50 см</p> <p>Зургийг: Крис Шеферд/TSEA</p>

Худалдаанд: Амьдаар нь болон өндгийг (биедээ нууж) тэжээвэр амьтдын худалдаагаар

Зах дээр буй Танимбар цагаан тоть
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Шар залаат цагаан тоть
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Филиппиний цагаан тоть
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Молукан цагаан тоть
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Probosciger aterrimus – Сарвуу тоть

Palm Cockatoo

Бусад нэрс: Какатуа ража, Какатуа хитам (Индонез)

Тархац: Австрали, Баруун Папуа, Аругийн арлууд, Индонез, Папуа Шинэ Гвиней

Гадаад төрх: Их биеийн урт: 51-64 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

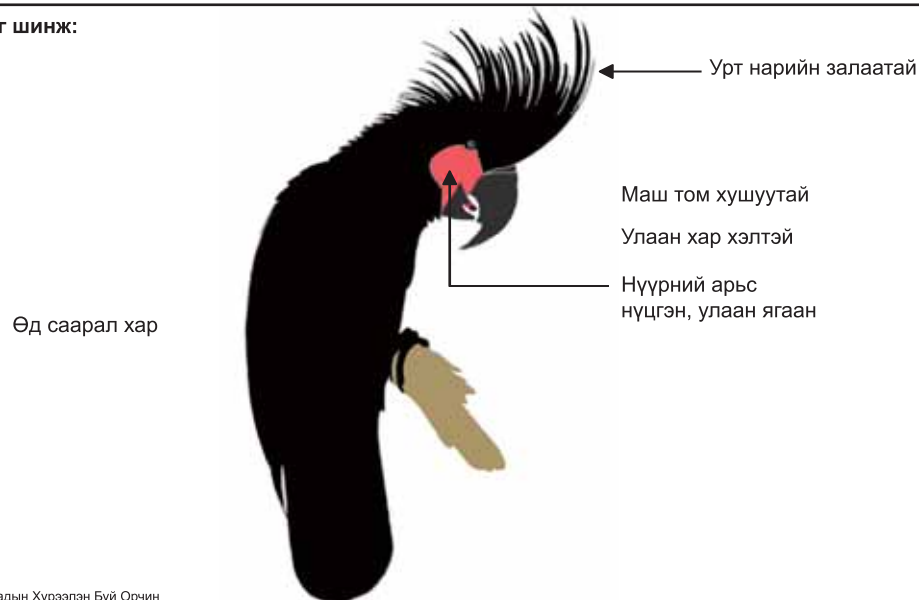
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Онцлог шинж:

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Ижил төстэй зүйл:

Бусад хар какатуа тоть
САЙТИС II Хавсралт

Зөвхөн Австралид байдаг
Нүүрний арьс нүцгэн биш, улаан ягаан өнгөгүй
Өд цулгүй биш, хар саарал өнгөгүй

Бусад хар тоть
САЙТИС II Хавсралт

Зөвхөн Мадагаскар, Коморын арлууд болон Сейшелд байдаг
Нүүрний арьс нүцгэн биш, улаан ягаан өнгөгүй
Өд цулгүй биш, хар саарал өнгөгүй

Худалдаанд: Амьдаар нь болон өндгийг (биедээ нууж) тэжээвэр амьтдын худалдаанд

Бие гүйцсэн аварга тоть
Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Eos spp. – Индонезийн тоть

Indonesian Lories

Бусад нэрс: Нури Сангир (Улаан болон Хөх тоть, Индонез)

Тархац: Зүүн Индонез

Гадаад төрх: Урт: 24-31 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

Улаан болон Хөх тоть **САЙТИС I Хавсралт**, Бусад нь **САЙТИС II Хавсралт**
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Цэнхэр судалт тоть
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Онцлог шинж:

<p>Улаан ба хөх тоть <i>Eos histrio</i> САЙТИС II Хавсралт ДБХХ-ны Улаан данс: Х</p> <p>Толгой 1: толгойн дагзны хэсэгт хөх ягаан туузтай Бие 2: мөр дагуу хөх туузтай Сүүл 3: дээрээс харахад улаавтар хөх</p> <p>Тархац: Индонезийн Талауд, Нанусагийн Сангир болон бусад арлуудад</p>	<p>Улаан тоть <i>Eos bornea</i> САЙТИС II Хавсралт ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ</p> <p>Толгой 1: нүдийг тойрсон хөх толботой, толгойд өөр ягаан өнгөгүй Бие 2: бие хөх толбогүй, сүүлний доод хэсэгт хөх Далавч 3: далавч болгонд жижиг хөх толботой</p> <p>Тархац: Индонезийн Молуккас, Буру, Серам, Кай болон бусад ойр орчимын арлууд</p>	<p>Хөх чихт тоть <i>Eos semilarvata</i> САЙТИС II Хавсралт ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ</p> <p>Толгой 1: шанааны дээд хэсэг, чих, хүзүүнээс доош улаан хөх зураасан толботой Бие 2: хэвлий болон сүүлний доод хэсэг хөх</p> <p>Тархац: Индонезийн Серам</p>	<p>Хөхөлбөр лори <i>Eos squamata</i> САЙТИС II Хавсралт ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ</p> <p>Толгой 1: хүзүүг тойрсон хөх ягаан судалтай, зарим бодгальд бүүдгэр байна Бие 2: хэвлий болон сүүлний доод хэсэг хөх</p> <p>Тархац: Индонезийн Хойд Молуккас болон Баруун Папуаны бүлэг арлууд</p>	<p>Хар далавчит лори <i>Eos cyanogenia</i> САЙТИС II Хавсралт ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ</p> <p>Толгой 1: хөхөлбөр улаан зураасан толбо нүднээс хүзүүний хажуу хүрнэ Бие 2: хажуу тал, ташаа хар Далавч 3: далавч хар толботой</p> <p>Индонезийн Геелвинкийн Эрэг, Баруун Папуагийн арлууд</p>	<p>Хөх зурааст тоть <i>Eos reticulate</i> САЙТИС II Хавсралт ДБХХ-ны Улаан данс: УБ</p> <p>Толгой 1: хөхөлбөр улаан зураасан толбо нүднээс хүзүүний хажуу хүрнэ Бие 2: хөх бараанаас улаавтар хөх зураасан толботой</p> <p>Тархац: Индонезийн Танимбарын бүлэг арлууд</p>
--	--	---	--	--	---

Loriculus galgulus – Хөх зулайт тоть

Blue-crowned Hanging Parrot

Бусад нэрс: Бурунг Сериндит (Малайз)

Тархац: Бруней Даруссалам, Индонез, Малайз, Сингапур, Тайланд

Гадаад төрх: Урт: 12 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

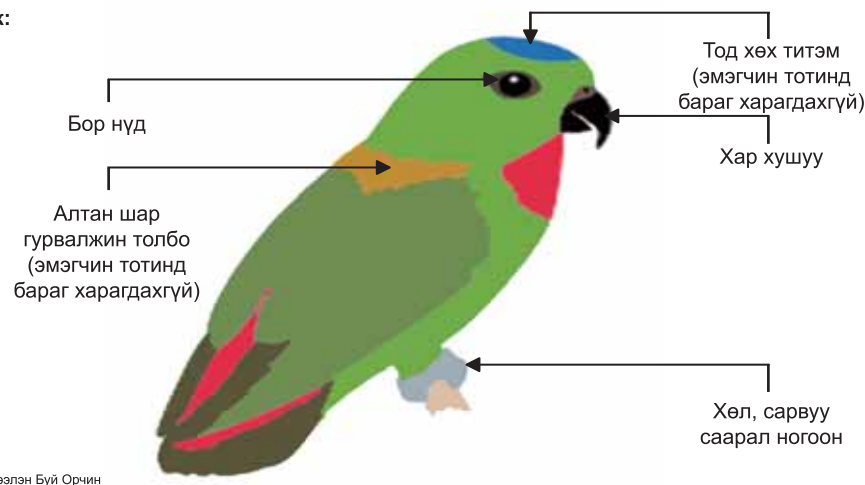
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Еэн Лоонг Леан

Онцлог шинж:

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Ижил төстэй зүйл:

Бусад унжуу тотьнууд
САЙТИС II Хавсралт

Тод хөх титэмгүй

Алтан шар гурвалжин толбогүй

Давалгаат давжаа тоть
Melopsittacus undulates

Урт: 18 см

Бичиг баримтад давалгаат, давжаа тоть гэж бүртгэгдсэн байж болно

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Худалдаанд: Амьдаар нь тэжээвэр амьтдын худалдаагаар

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Lorius garrulus – Шулганаа тоть

Chattering Lory

Бусад нэрс: Нури Тернате (Индонез)

Тархац: Индонезийн чалчаа тоть *Lorius garrulus garrulous* –
Индонезийн Халмахера, Веда болон Тернате арлууд
Шар нуруут чалчаа тоть *Lorius garrulus flavopalliat* –
Индонезийн Бакан болон Оби арлууд
Хойд Малукийн шар нуруут чалчаа тоть *Lorius garrulus morotaianus* –
Индонезийн Торотай болон Рау арлууд

Гадаад төрх: Урт: 30 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: X

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

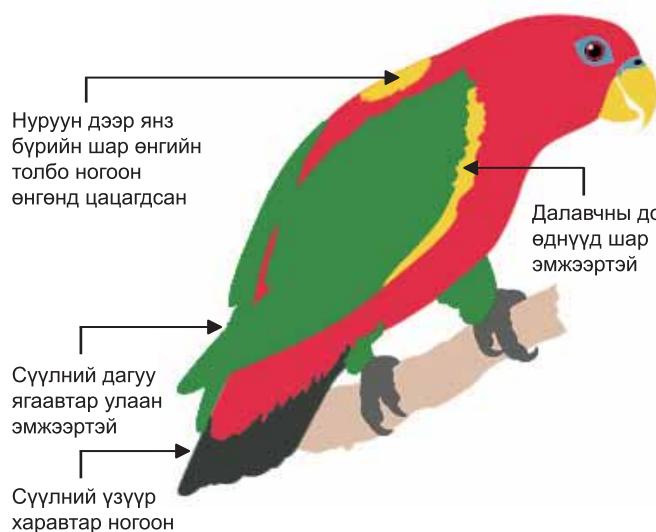
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Онцлог шинж:

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

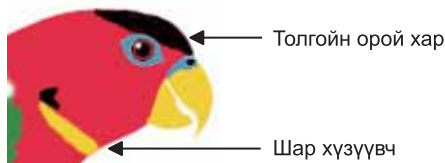
Индонезийн чалчаа тоть
Арын бүрхүүл өдөнд шар
толбо ногоон өнгөн дээр
хөнгөн цацагдсан. Энэхүү
толбоны хэмжээ янз бүр

Шар нуруут чалчаа тоть
Арын бүрхүүл өдний толбо
том боловч ногоон өнгө нь
Индонезийн чалчаа тотьтой
харьцуулахад бага

Хойд Малукийн шар нуруут
чалчаа тоть
Арын бүрхүүл өд жижиг, шар
толбо ногоон өнгөн дээр
цацагдсан

Ижил төстэй зүйл:

Шар хүзүүт тоть
Lorius chlorocercus
САЙТИС II Хавсралт

Худалдаанд: Амьдаар нь тэжээвэр амьтдын худалдаагаар

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Lorius lory – Хар малгайт тоть

Black-capped Lory

Бусад нэрс:

Тархац: Индонезийн баруун Ириан арал, Папуа Шинэ Гвиней

Гадаад төрх: Урт 31 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Лори Брент Стиртон – WWF - Англи

Онцлог шинж:

Нуруу хөх ягаан толбонуудтай (хэмжээ нь ялгаатай)

Зулай хар

Хамрын уг саарал (хамрын нүхийг тойрсон хэсэг болон хошууны дээд тал)

Далавчны доод хэсэг шар

Хөл хөх ягаан

Нуруу хөх ягаан толбонуудтай (янз бүрийн хэмжээтэй, өвөр хэсэг рүү сунан орж болно)

Ижил төстэй зүйл:

Ягаан хэвлийт тоть *Lorius hypoinochrous*
САЙТИС II Хавсралт

Бүдэг улаан

Хамрын уг цагаан (хамрын нүхийг тойрсон хэсэг болон хошууны дээд тал)

Худалдаанд: Амьдаар нь тэжээвэр амьтдын худалдаагаар

Зах дээр буй хар малгайт тоть
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Хар малгайт тоть
Зургийг: Жамес Комптсон/TSEA

Strigiformes – Ууль

Owls

Бусад нэрс: Бурунг Ханту (Индонез, Малайз)

Тархац: Дэлхий даяар (Антарктик тивээс бусад)

Гадаад төрх: Өндөр: 16-84 см,
Далавчны дэлгэмэл урт: 38-160 см,
Жин: 40 г-1.8 кг

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

Бүх зүйл **САЙТИС II Хавсралтад** бүртгэгдсэн. Доорх 5 зүйл **САЙТИС I Хавсралтад** орсон:
Ойн ууль *Heteroglaux blewitti*, Аварга ууль *Mimizuku gurneyi*, Харцган ууль *Ninox natalis*,
Норфолк арлын ууль *Ninox novaeseelandiae undulate*, Мадагаскарын улаан ууль *Tyto soumagnei*

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ хүртэл янз бүр

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Суматрын ууль
Bubo sumatranus
Зургийг: Клейр Бисталл

Онцлог шинж:

- Өд зөөлөн
- Босоо биетэй
- Толгой том, цагираг хэлбэртэй
- Сүүл богино
- Хөл урт (өдөн дунд харагдахгүй байж болно)
- Урагшаа хойшоо харах чадвартай эргэдэг сарвуу
- Нэг хэвийн бүдэг өнгөтэй байх магадлалтай

Тэмдэглэл:
Уулийн ангаахайг зүйлийн түвшинд тодорхойлох маш хэцүү

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Худалдаанд: Амьдаар нь, биеийн хэсгүүдийг ардын эмнэлэгт мөн илбийн үзүүлбэрт

Худалдаалагдаж буй цайвар ууль *Tyto alba*
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

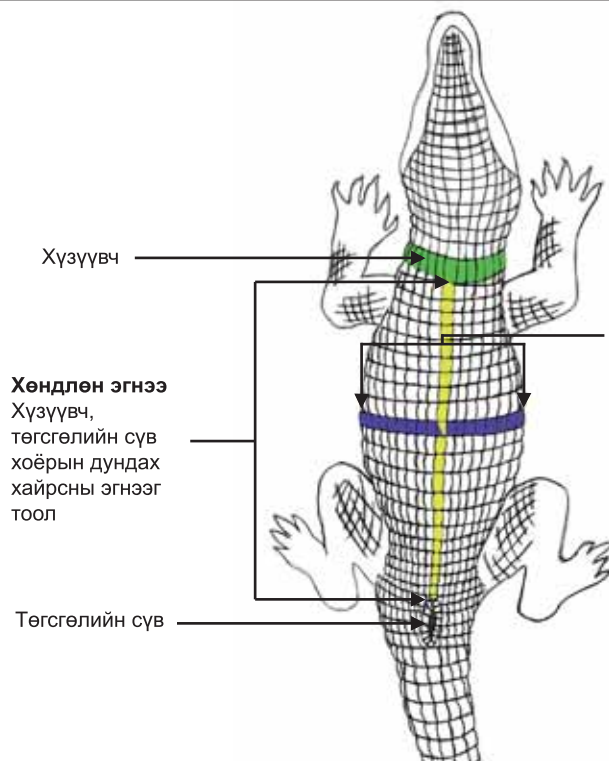
Худалдаалагдаж буй хүрэн харцган ууль *Ninox scutulata*
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

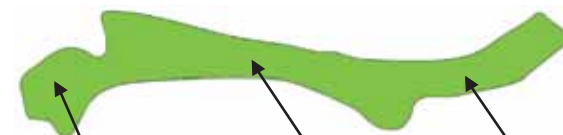
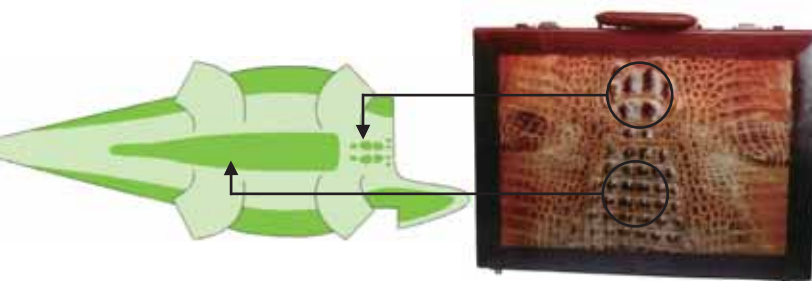
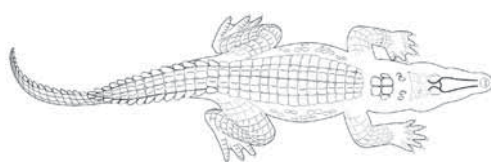
Худалдаалагдаж буй цайвар загасч ууль *Ketupa ketupu*
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Crocodylia spp. – Матар болон түүний арьс

Бараг бүгд **САЙТИС II** Хавсралтад

Тууш эгнээ
Биеийн нэг хажуу талаас нөгөө тал хүртэлх хайрсыг тоол

1. Сүүлний хэвтээ хайрс

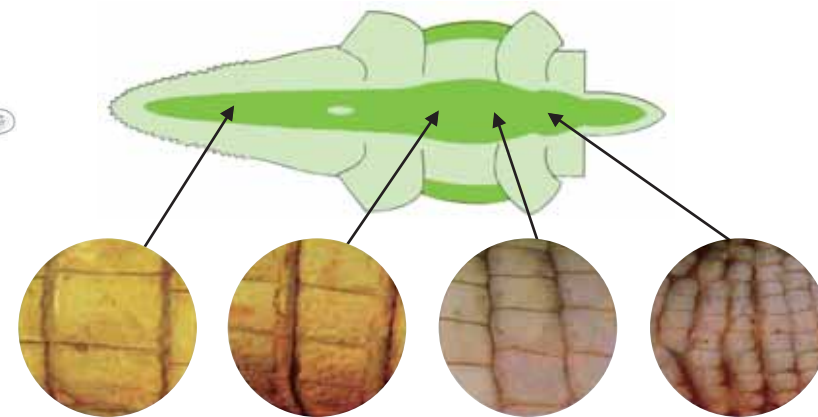
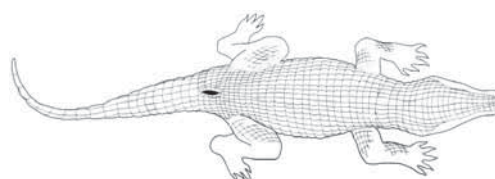
2. Бөөрөн талын хайрсны эгнээ

3. Хүзүүний хайрс

Матрын арьсыг тодорхойлох нь:

Зүйлийн нэр	Хөндлөн эгнээ	Тууш эгнээ
<i>Alligator mississippiensis</i>	29 - 34	12 - 14
<i>Caiman crocodilus</i>	20 - 24	12 - 14
<i>Crocodylus niloticus</i>	26 - 30	14 - 20
<i>Crocodylus novaeguinea</i>	22 - 28	12 - 18
<i>Crocodylus mindorensis</i>	22 - 25	12 - 14
<i>Crocodylus porosus</i>	31 - 35	16 - 19
<i>Crocodylus siamensis</i>	30 - 34	14 - 16
<i>Tomistoma schlegelii</i>	22 - 24	12 - 14

Сүүлний доод хайрс

Хэвлийн хайрс (гадаргууд авсан байдал)

Хэвлийн хайрс (гадаргууд аваагүй байдал)

Хүзүүвч орчмын хайрс

Бүх зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

*Өнөөгийн хамгаалагдсан байдлыг www.cites.org, www.iucnredlist.org хаягаар орж харна уу.

2008 оны 3 сар

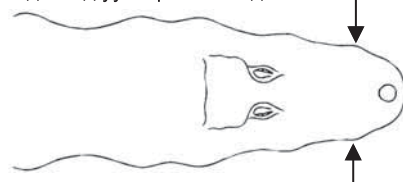

Гүмбэрваа болон кайман матрууд

Alligators and Caimans

Ам нь хаалттай үед доод эрүүний 4 дэх шүд дээд эрүүний дотоод уутаар халхлагдана.

Crocodiles

Ам нь хаалттай үед доод эрүүний 4-р шүд дээд эрүүний хэрчлээсэнд

Америкийн гүмбэрваа матар *Alligator mississippiensis*

САЙТИС II Хавсралт

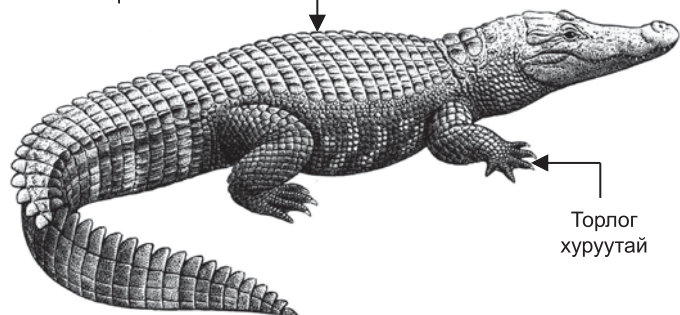
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

Бусад нэрс: Америкийн гүмбэрваа матар, Гүмбэрваа матар (Англи)

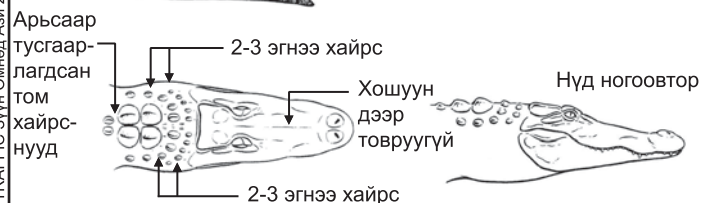
Тархац: Америкийн нэгдсэн улс

Гадаад төрх: Урт: 6 м хүртэл (ихэвчлэн 4.8 м)

Нурууны дагуу 8-10 хайрстай

Торлог хуруутай

Хятад гүмбэрваа матар *Alligator sinensis*

САЙТИС I Хавсралт

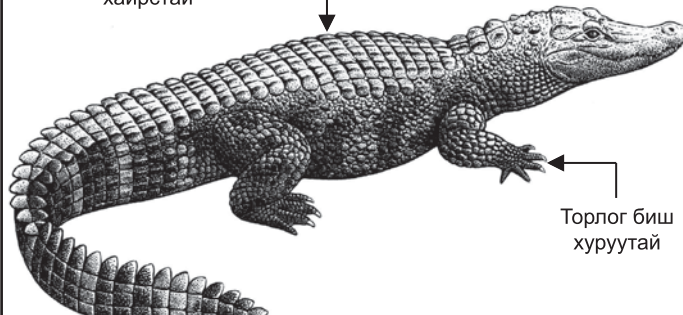
ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Бусад нэрс: Хятад гүмбэрваа матар (Англи), Янгие Гүмбэрваа матар (Англи), Е Юу, Т уо, Тоу Лунг, Ёов Лунг

Тархац: Хятад (Анху, Жиангсу, Зехианг)

Гадаад төрх: Урт: 1.8 м хүртэл

Нуруун дагуу 6 хайрстай

Торлог биш хуруутай

Кайман матар *Caiman crocodilus*

САЙТИС II Хавсралт

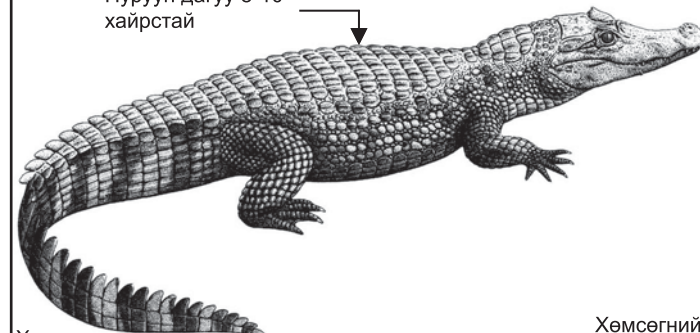
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

Бусад нэрс: Кайман матар, Ердийн кайман (Англи)

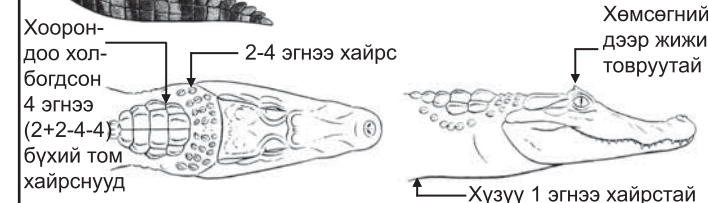
Тархац: Бразил, Коломб, Коста Рика, Эквадор, Эл Сальвадор, Франц Гуайна, Гватемала, Гуяна, Гондурас, Мексик, Никарагуа, Панама, Перу, Суринам, Тринидад & Тобаго, Венесуэл

Гадаад төрх: Урт: 2.7 м хүртэл

Нуруун дагуу 8-10 хайрстай

Хөмсөгний дээр жижиг товруутай

Хүзүү 1 эгнээ хайрстай

Crocodylus novaeguineae & Crocodylus mindorensis

Шинэ Гвинейн матар Филиппин болон

New Guinea Crocodile

Шинэ Гвинейн матар - *Crocodylus novaeguineae*

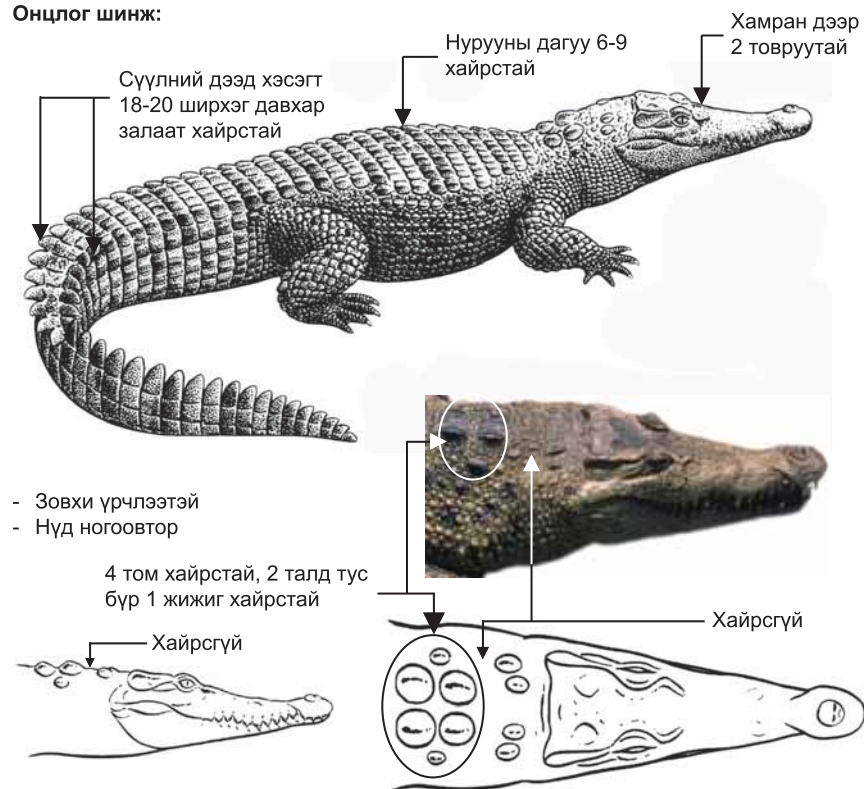
САЙТИС II Хавсралт
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

Бусад нэрс: Шинэ Гвинейн матар (Англи), Буаяа айр тавар, Пукпук, Вана хуала (Индонез, Папуа шинэ Гвиней)

Тархац: Индонез (Баруун Ириан), Папуа шинэ Гвиней

Гадаад төрх: Урт: 3.5 м хүртэл

Онцлог шинж:

Philippine Crocodiles

Филиппиний матар - *Crocodylus mindorensis*

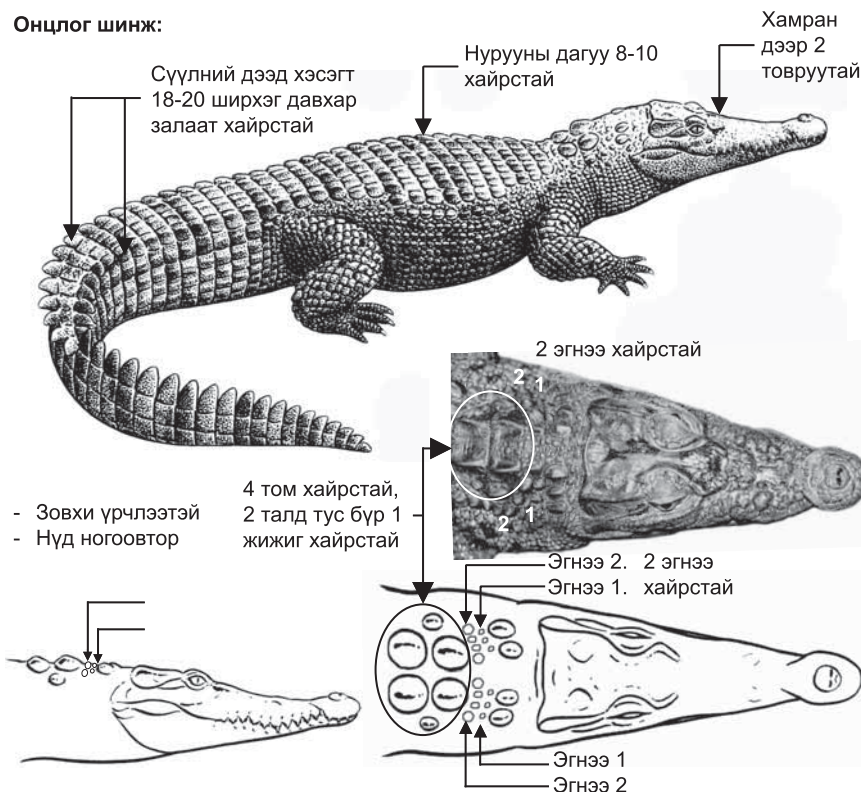
САЙТИС I Хавсралт
ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Бусад нэрс: Филиппиний матар (Англи)

Тархац: Филиппин

Гадаад төрх: Урт: 3 м хүртэл

Онцлог шинж:

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Худалдаанд: Тэжээвэр амьтдын худалдаанд арьс эсвэл амьдаар нь

Худалдаалагдаж буй матрын арьс
Зургийг: TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази

Crocodylus porosus & Crocodylus siamensis

Голын болон Сиамын матар

Estuarine Crocodile

Голын болон - *Crocodylus porosus*

САЙТИС I Хавсралт

Австрали, Индонез болон Папуа Шинэ Гвинейн популяцууд **САЙТИС II Хавсралт**

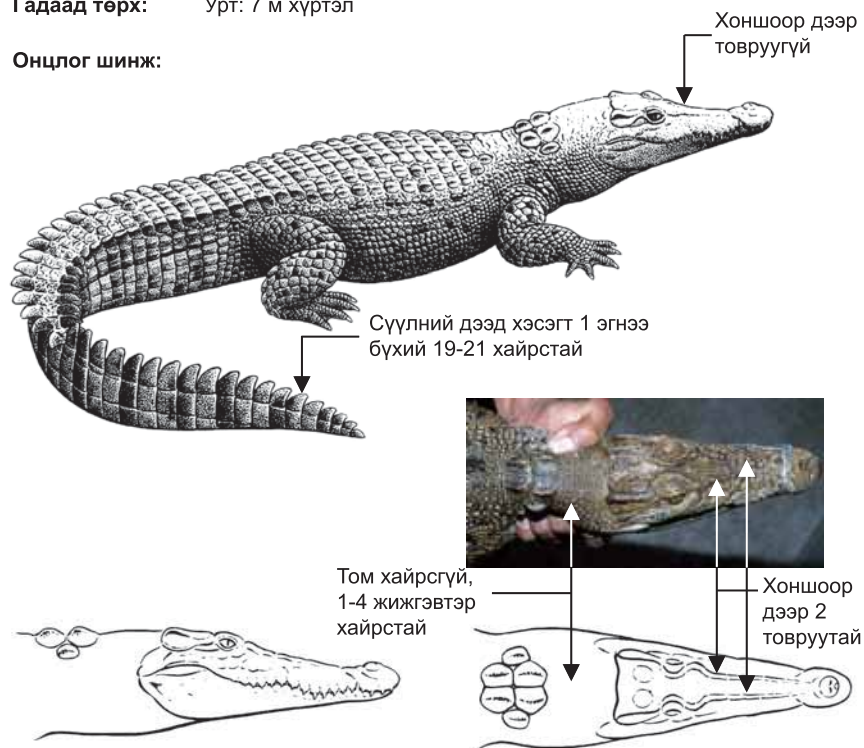
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

Бусад нэрс: Голын матар, шорвог усны матар (Англи), Буаяа муара (Индонез), Баяа, Пукпук, Конне хуала (Папуа Шинэ Гвиней), Жара Каенумкен (Тайланд)

Тархац: Австрали, Бангладеш, Бруней Даруссалам, Камбож, Энэтхэг, Индонез, Малайз, Мянмар, Палау, Папуа Шинэ Гвиней, Филиппин, Сингапур, Соломоны арлууд, Шри Ланка, Тайланд, Вануату, Вьетнам

Гадаад төрх: Урт: 7 м хүртэл

Онцлог шинж:

Siamese Crocodile

Сиамын матар - *Crocodylus siamensis*

САЙТИС I Хавсралт

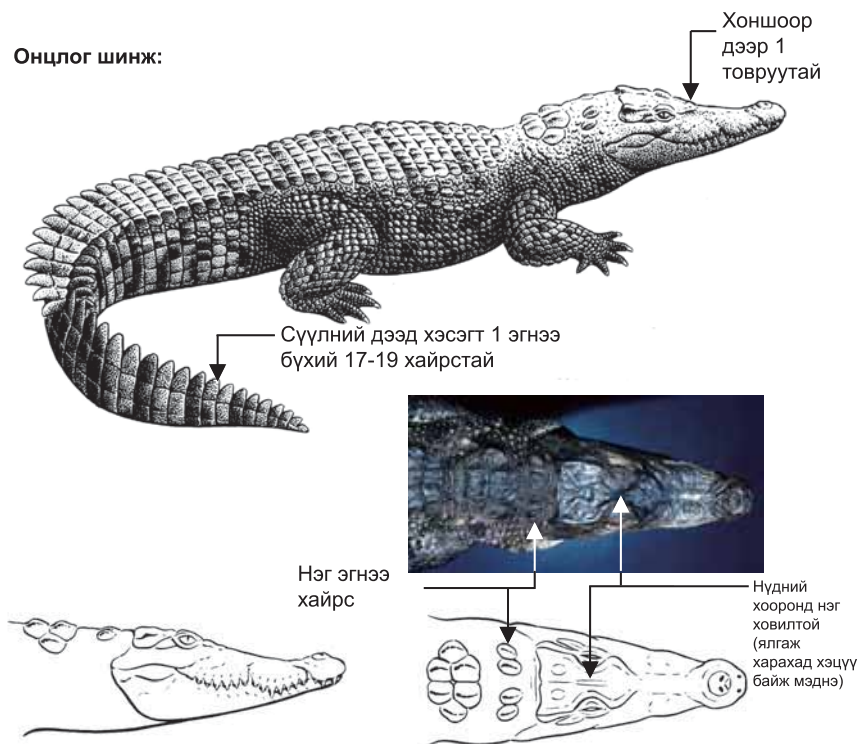
ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Бусад нэрс: Сиамын матар (Англи), Буаяа кодок (Индонез), Жара каенумчуд (Тайланд)

Тархац: Камбож, Индонез (Калимантан), Лаос, Малайз (Саравак), Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Урт: 4 м хүртэл

Онцлог шинж:

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Худалдаанд: Тэжээвэр амьтдын худалдаанд арьс эсвэл амьдаар нь

Зах дээр худалдаалагдаж буй матрын зулзага
Зургийг: TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази

Матрын арьсан цүнхнүүд
Зургийг: Марк Аулияа

Tomistoma schlegelii – Хуурамч гүмбэрваа матар

False Gharial

Бусад нэрс: Томистома (Англи), Буаяа сумпит (Индонез), Жулонг жулонг (Малайз), Таконг (Тайланд)

Тархац: Индонез (Калимантан, Суматра), Малайз (Малайзын хойг, Саравак)

Гадаад төрх: Урт: 5 м хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*: **САЙТИС I Хавсралт**

ДБХХ-ны Улаан данс: X

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Онцлог шинж:

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

- Өнгө шар ногоон-хүрэн, хоншоорноос сүүл хүртэл тод, том толботой. Энэ нь нас ахих тусам уусна.

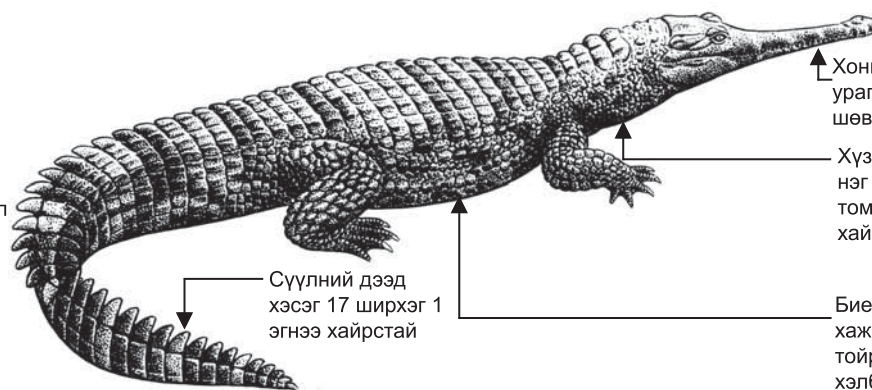
- Нүд шаргал хүрэн

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

2 эгнээ жижгэвтэр хайрстай

3 эгнээ том хос хайрстай

Хоншоор урагш аажмаар шөвгөр болно

Хүзүүндээ нэг эгнээ том хайрстай

Биеийн хажуу талаар тойрог хэлбэртэй эсвэл овгор хайрстай

Доод эрүүндээ 19-20 ширхэг шүдтэй

Худалдаанд: Ихэвчлэн залуу бодгалиудыг тэжээвэр амьтдын худалдаанд

Залуу Малайзын гариал матар

Зургийг: WWF-Канон/Алайн Компост

Бие гүйцсэн эмэгчин Малайзын гариал матар

Зургийг: Клейр Бисталл

Uromastix spp. – Өргөсөн сүүлт гүрвэл

Spiny-tailed Lizards

Бусад нэрс: Мөлхөгч гүрвэл, Мастигур (Англи)

Тархац: Баруун хойд Энэтхэгээс баруун өмнөд Ази хүртэл, Арабын хойгоос Африкийн Сахара хүртэл

Гадаад төрх: Урт: 91,5 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*: Өргөсөн сүүлт гүрвэлийн бүх зүйлүүд **САЙТИС II Хавсралтад** бүртгэгдсэн

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ-оос ЭЛ хүртэл янз бүр

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

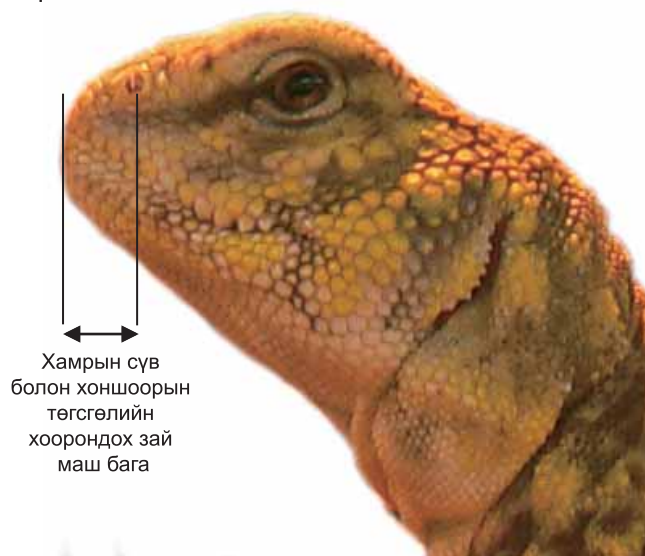
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Онцлог шинж:

Хамрын сүв болон хоншоорын төгсгөлийн хоорондох зай маш бага

- Сүүл харьцангуй хавтгай, өргөстэй
- Бие харьцангуй хавтгай
- Хэвлийн арьс атираатай байж болно

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Худалдаанд: Амьдаар нь тэжээвэр амьтдын худалдаанд, уламжлалт эмнэлэгт

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Ижил төстэй зүйл:

Америк, Мадагаскарын өргөсөн сүүлт гүрвэлүүд

Дээр дурьдсан шинж тэмдэггүй

Зургийг: Антони Б. ПАТ/WWF-Канон

Австралийн агам гүрвэлүүд

Дээр дурьдсан шинж тэмдэггүй

Зургийг: Клейр Бисталл

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Phelsuma spp. – Өдрийн геккон гүрвэл

Day Gecko species

Бусад нэрс:

Тархац: Андаманы арлууд (Энэтхэг), Коморо арлууд, Кени, Мадагаскар, Мауритиус, Реюньон, Родрикс, Сейчеллес, Танзани

Гадаад төрх: Урт: 7.6-30.5 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*: Өдрийн геккон гүрвэлийн бүх зүйлүүд **САЙТИС II хавсралтад** бүртгэгдсэн

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ-оос ЭЛ хүртэл янз бүр

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

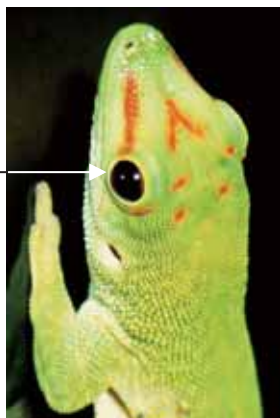
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Южин Бруйнс

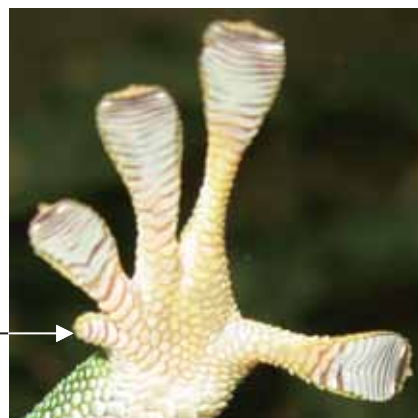
Онцлог шинж:

- Ихэнх нь цайвар өнгөтэй, голдуу ногоон
- Ихэнхдээ өдөр идэвхтэй
- Нүд том, бараан, хүүхэн хараа дугариг
- Дотоод хуруу хэмжээгээр богиноссон

Нүд том, бараан, хүүхэн хараа дугариг

Зургийг: Южин Бруйнс

Хуруу хэмжээгээр богиноссон

Зургийг: Южин Бруйнс

Худалдаанд: Амьдаар нь тэжээвэр амьтдын худалдаанд

Амьтны дэлгүүрт буй бусад геккон гүрвэлүүд

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

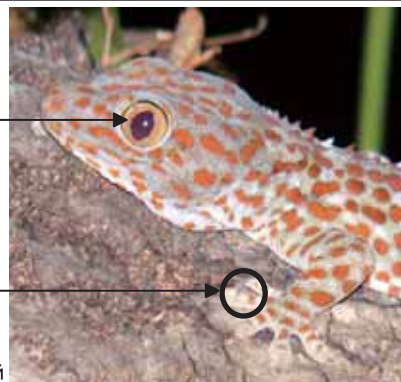
Ижил төстэй зүйлүүд:

Бусад геккон гүрвэлүүд

- Өнгө голдуу бүдэг
- Ихэнхдээ шөнө идэвхтэй
- Хүүхэн хараа дугариг биш
- Дотоод хуруу богиносоогүй

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Токай геккон гүрвэл: Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Хүүхэн хараа дугариг биш

Хуруу богиносоогүй

Gekko gekko – Модны геккон гүрвэл

Tokay Gecko

Бусад нэрс:

Тархац: Зүүн Азийн тропикийн дагуу

Гадаад төрх: Урт: 20-40 см, Жин: 150-300 гр

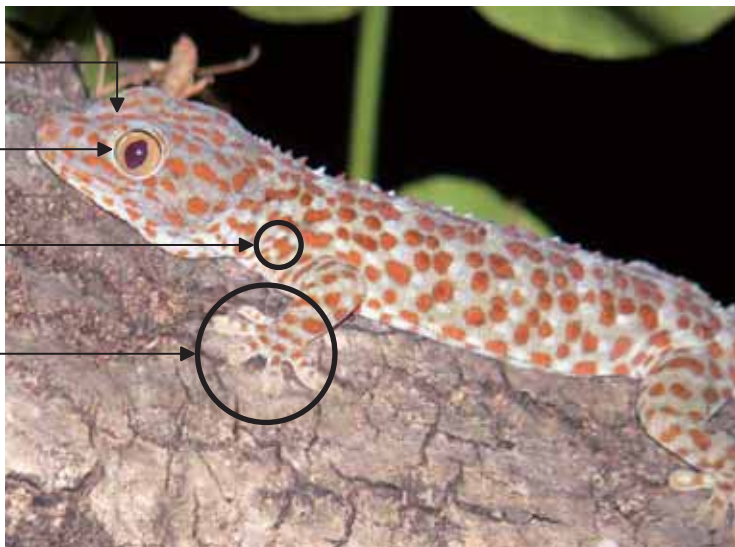
Онцлог шинж:

Цайвар цэнхэр-саарал арьс

Нүд том, хүүхэн хараа зузаан босоо

Улбар шар болон цагаан толботой

Хөл өргөн, хавтгай

Ижил төстэй зүйл:

Бусад геккон гүрвэлүүд улбар шар толбогүй. Модны геккон гүрвэл нь геккон овгийн гүрвэлээс томоороо хоёрт ордог.

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*: Бүртгэгдээгүй

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал: Бүртгэгдээгүй

Зургийг: Марк Аулияа/TSEA

Худалдаанд: Уламжлалт ардын эмнэлэгт хатаасан эсвэл шингэн зүйлд хадгалсан хэлбэрээр

Уламжлалт эмнэлэгт хэрэглэхээр бэлтгэсэн модны геккон гүрвэл
Зургийг: TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази

Дарсанд хийсэн модны геккон гүрвэл
Зургийг: TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази

Уламжлалт эмнэлэгт хэрэглэхээр бэлтгэсэн модны геккон гүрвэл
Зургийг: TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази

Уламжлалт эмнэлэгт хэрэглэхээр бэлтгэсэн модны геккон гүрвэл
Зургийг: Марк Аулияа/TSEA

Varanus spp. – Хянуур варан гүрвэлийн зүйлүүд

Varanus spp.

Бусад нэрс: Биавак (Малайз)

Тархац: Африк, Араб, Өмнөд Ази, Зүүн өмнөд Ази, Зүүн Энэтхэг, Австрали, Маршалл, Каролин болон Фижи арлууд

Гадаад төрх: Урт: 15 см-3 м

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралтад

Доорх зүйлүүд **САЙТИС I Хавсралтад** бүртгэгдсэн: *Varanus bengalensis*, *V. flavescens*, *V. griseus*, *V. komodoensis*, *V. nebulosus*

ДБХХ-ны Улаан данс: Зөвхөн 3 зүйл буюу *V. komodoensis*, *V. olivaceus*: **ЭМ**, *V. flavescens*: **ЭЛ**

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

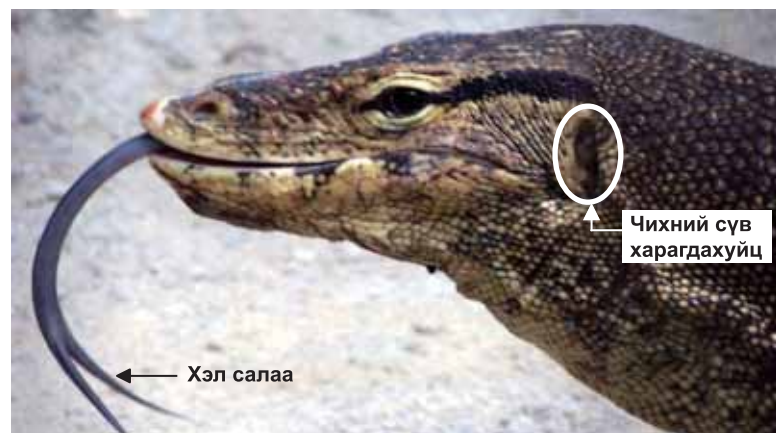
Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Марк Аулияа

Онцлог шинж:

Чихний сүв
харагдахуйц

Хэл салаа

Бие гүйцсэн усны хянуур варан гүрвэл Зургийг: Клейр Бисталл

- Булчинлаг сүүл
- Хүчтэй мөч, хурц сарвуу
- Урт хүзүү
- Толгой нарийн, хоншоор шовх

Залуу усны хянуур варан гүрвэл Зургийг: Клейр Бисталл

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Худалдаанд: Тэжээвэр амьтдын худалдаанд, арьс болон амьдаар нь зарна.

Хянуур варан гүрвэлийн арьсыг томруулан харсан байдал

Хайрсны ердийн хэмжээ: Залуу бодгалийнх 1 мм
Бие гүйцсэн бодгалийнх 2-3 мм

Австралийн *Varanus prasinus* (модны ногоон варан гүрвэл), Индонез (Баруун Ириан) болон Папуа Шинэ Гвинейд тэжээвэр амьтдын худалдаанд их.

Худалдаалагдаж буй
Varanus prasinus: 80 см хүртэл
Зургийг: Марк Аулияа/TSEA

Усны хянуур варан гүрвэлийн арьс хууль бус худалдаанд ихээр өртдөг

Нуруун дээр байрлах дээш өргөгдсөн хянга маягийн хайрс болгон бяцхан мөхлөг хайрсаар хүрээлэгдсэн байна

Дарсанд хийсэн усны хянуур варан гүрвэл
Зургийг: Клейр Бисталл

Усны хянуур варан гүрвэлийн арьс
Зургийг: TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази

Хянуур варан гүрвэлийн арьсаар хийсэн гутал
Зургийг: TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази

Худалдаалагдаж буй
Зургийг: Марк Аулияа

Ptyas mucosus – Дорнын харх могой

Oriental Rat Snake

Бусад нэрс: Туузат харх могой (Англи)

Тархац: Афганистан, Бангладеш, Камбож, Хятад, Индонез, Иран, Лаос, Непал, Малайз, Мянмар, Пакистан, Тайван, Тайланд, Туркменистан, Вьетнам

Гадаад төрх: Урт: 320см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: Бүртгэгдээгүй

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Дорнын харх могой
Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Онцлог шинж:

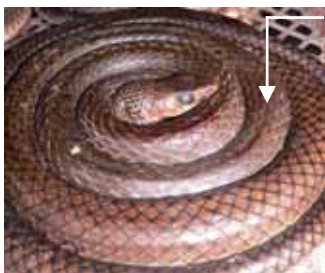

Биедээ туузан хээтэй (бараан бодгалиудад бараг ялгагдахгүй)

Ам тойрсон хайрсан дээр судалтай

Ижил төстэй зүйл: Энэтхэг Хятадын хар могой *Ptyas korros*
САЙТИС-д бүртгэгдээгүй

Биедээ туузан хээ байхгүй

Ам тойрсон хайрсан дээр судалгүй

Тархац: Бангладеш, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Сингапур, Тайвань, Тайланд, Вьетнам

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Худалдаанд: Арьс, мах болон цөсийг уламжлалт эмнэлэгт

Дорнын харх могойн шир
Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Дорнын харх могойн арьс
Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Дорнын харх могойн мах
Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Дорнын харх могойн цөс
Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Ophiophagus, Naja spp. – Наж могой

Cobras

Бусад нэрс:

Тархац: Африк болон Ази тив

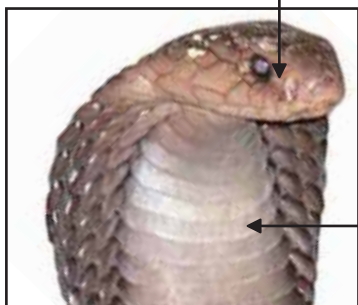
Гадаад төрх: Урт: 585 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

Доорх зүүн өмнөд Азийн наж могойнууд **САЙТИС II Хавсралтад** бүртгэгдсэн:
Аварга наж могой *Ophiophagus Hannah*, Ганц цагирагт наж могой *Naja kaouthia*,
Бирмийн нулимагч наж могой *Naja mandalayensis*, Хойд Филиппиний наж могой *Naja philippinensis*,
Зүүн өмнөд Филиппиний наж могой *Naja samarensis*, Энэтхэг Хятадын нулимагч наж могой,
Naja siamensis, Ява арлын нулимагч наж могой *Naja sputatrix*,
Суматрын нулимагч наж могой *Naja sumatrana*

ДБХХ-ны Улаан данс: Бүртгэгдээгүй

Онцлог шинж:

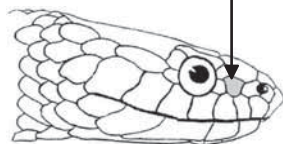

Зургийг: Марк Аулия

Наж могой, далайн загасан болон шүрэн могойнуудын нүдний өмнөх хайрс хамрын сүвтэй залгаа байрлана (нүд болон хамрын сүвний хоорондох зай бусад могойноос ойр)

Зөвхөн наж могойнууд хүзүүгээ ингэж хавтгайлж (босоо чиглэлд) чадна

Наж могой, далайн загасан могой болон шүрэн могойнуудын нүд болон хамрын сүвийн хоорондын хайрс байхгүй

Зургийг: АНУ-нийн Загас Зэрлэг Амьтан Хамгаалах Байгууллага

Цацрагт харх могой *Coelognathus (Elaphe) radiata* хүзүүгээ дээрээс нь доош нь хавтгайлж наж могойг дуурайдаг

Зургийг: Клейр Бисталл

Ганц цагирагт наж могойн хүзүүний арын цагирагны олон янз байдал

Зургийг: Марк Аулия

Зургийг: Марк Аулия

Аварга наж могойн *Ophiophagus hannah* онцлог шинж болох толгой маш том хайрстай

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Худалдаанд: Арьс, мах болон цэсийг уламжлалт эмнэлэгт

Наж могойн арьсыг хуулж буй байдал

Аварга наж могойн цусыг нь авч буй байдал

Зах дээр буй үхсэн наж могой

Наж могойн арьс

Наж могойн шинэ цэс

Наж могойн хатаасан цэс

Бүх зургийг: Марк Аулия/TSEA

Ява арлын нулимагч наж могой *Naja sputatrix*
Зургийг: Марк Аулия

Pythons – Аварга могой

Pythons

Бусад нэрс:

Тархац: Африк, Ази болон Австрали тив
(зөвхөн хуучин тивд тааралдана)

Гадаад төрх: Урт: 10 м хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт, зөвхөн Энэтхэгийн хадны аварга могой *Python molurus molurus*
САЙТИС I Хавсралтад бүртгэгдсэн

ДБХХ-ны Улаан данс: *Python molurus* - ЭЛ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад

худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх
үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Борнеогийн богино сүүлт аварга могой
Python breitensteini Зургийг: Марк Аулия

Онцлог шинж:

Зургийг: Марк Аулия

Зургийг: Марк Аулия

Биеийн сүвийн 2 талд 2 жижиг өргөстэй

Ижил төстэй зүйл: Боа (Boidae)-ийн зүйлүүд

6 зүйлийн боа могой **САЙТИС I Хавсралтад** бүртгэгдсэн. Бусад бүх зүйл **САЙТИС II Хавсралтад** бүртгэгдсэн. Зөвхөн Төв Ази, Өмнөд Америк, Мадагаскар болон Энэтхэг Номхон далайн орнуудад тархсан.

Худалдаанд: Арьс, мах болон амьдаар нь тэжээмэл амьтдын худалдаанд

Махны худалдаанд зарагдаж буй их аварга могой
Python reticulatus Зургийг: Боунма Вонгсаи

Аварга могойн
арьсан гутал
Зургийг: TRAFFIC
Зүүн өмнөд Ази

Австрали, Индонез болон Папуа Шинэ Гвинейн
Модны ногоон аварга могой *Morelia viridis*
тэжээвэр амьтдын худалдаанд их өртдөг
Зургийг: WWF-Канон/Мартин ХАРВЕИ

Их аварга могойн *Python reticulatus* арьсыг ихэвчлэн
худалдаалдаг Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Малайн аварга могой *Python curtus* болон
Алтан нүдэт аварга могой *Python brongersmai*
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Аварга могойн
хураагдсан арьс
Зургийг: TRAFFIC ЗүүнӨмнөд Ази

Morelia viridis – Модны ногоон аварга могой

Green Tree Python

Бусад нэрс: Улар хижау (Индонез), Жамумонг (Папуа Шинэ Гвиней), Хондро (Мөгөөрс - Англи)

Тархац: Австрали, Индонез, Папуа Шинэ Гвиней

Гадаад төрх: Урт: ихэвчлэн 140см (заримдаа 200см-аас урт)

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Онцлог шинж:

- Толгой алмаз хэлбэртэй, биенээс илүү өргөн

Дулаан мэдрэгч эрхтэн (аварга могойн ихэнх зүйлд бий)

Бие гүйцсэн бодгаль:

- Навчин ногоон өнгөтэй, хааяа цэнхэр
- Шар-ногоон толботой байж болно
- Нуруу дагсан жигд бус цагаан хайрстай ба эдгээр нь тасархай эсвэл үргэлжилсэн шугам үүсгэсэн байж болно.

Залуу бодгалиуд:

- Шар, улбар шар эсвэл улаавтар хүрэн өнгөтэй

Хүүхэн хараа босоо

Индонезийн Биакын арлын залуу модны ногоон аварга могойн толгой

Модны ногоон аварга могойн амардаг ердийн байрлал

Модны ногоон аварга могой *Morelia viridis*

Зургийг: Мартин ХАРВЕИ/WWF-Канон

Худалдаанд: Тэжээвэр амьтдын худалдаанд

Шар өнгөтэй залуу бодгаль

Шар өнгөтэй залуу бодгаль бие гүйцсэн өнгө рүү шилжиж буй байдал

Ижил төстэй зүйл:

Модны маргад өнгөтэй боа могой *Corallus caninus*

Модны ногоон аварга могойтой хэмжээ, гадаад төрхийн хувьд маш төстэй. Зүүн өмнөд Азид бараг худалдаалагддаггүй.

Тархац: Болив, Бразил, Колумб, Эквадор, Франц Гуайна, Гуаяна, Перу, Суринаме, Венесуэл

Нүхний ногоон хорт могой *Trimeresurus* spp.

Модны цагаан хэлт хорт могой *Trimeresurus albolabris*

- Толгой гурвалжин хэлбэртэй
- Хүүхэн хараа босоо

Маш хортой

Урт: 128 см хүртэл

Тархац: Зүүн өмнөд Ази, Өмнөд болон зүүн Азийн ихэнх орнуудаар

Ороонги могойнууд *Ahaetulla* spp.

- Толгой гурвалжин хэлбэртэй
- Хоншоор шовх
- Хүүхэн хараа хэвтээ
- Бие маш нарийн, сунасан

Дунд зэрэг хортой

Урт: 200 см хүртэл

Тархац: Зүүн өмнөд Ази, Бангладеш, Хятад, Энэтхэг

Дорнын ороонги могой *Ahaetulla prasina*

Carettochelys insculpta – Гахай хамарт яст мэлхий

Pig-nosed Turtle

Бусад нэрс: Лаби лаби монконг баби (Индонез),
Буду Суса (Папуа Шинэ Гвинейн Fly гол орчим),
Гарр (Папуа Шинэ Гвинейн Morehead гол орчим)

Тархац: Өмнөд голууд,
Зүүн Папуа (Индонез болон Папуа Шинэ Гвиней),
Хойд Австрали

Гадаад төрх: Дээд хуягны урт: 55 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

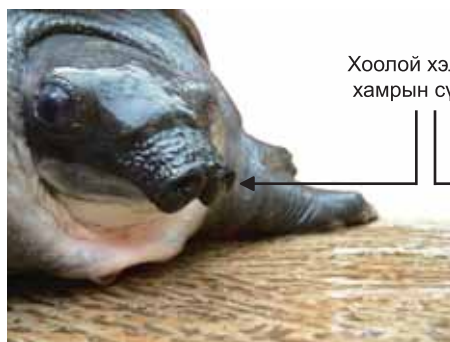
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

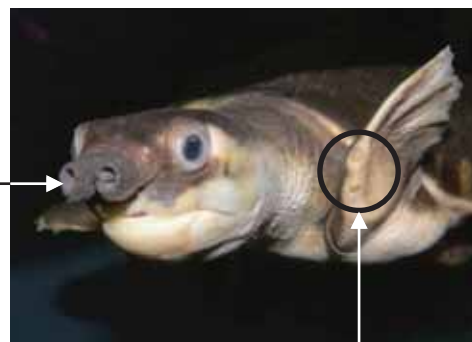

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Онцлог шинж: Хуягны дээд давхраа савхи мэт арьсаар хучигдсан

Хоолой хэлбэрт
хамрын сүвтэй

Сэлүүр мэт урд
мөчнүүд нь 2
сарвуутай

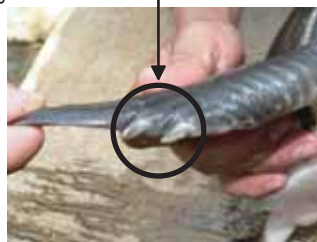

Тэмдэглэснээс бусад бүх зургийг:
Марк Аулия/TSEA

Цагаан
толбонууд

Цагаан ирмэг

Ижил төстэй зүйл:

Зөөлөн хуягт яст мэлхий
Бусад ямар ч зөөлөн хуягт яст мэлхийнд хоолой хэлбэрийн
хамрын сүв болон 2 савартай сэлүүр зэрэг урд мөч байхгүй

Худалдаанд: Ихэвчлэн залуу бодгалиудыг амьдаар нь тэжээвэр амьтдын болон махны зорилгоор

Гахай хамарт яст мэлхийн
зулзага

Зургийг: Жамес Комптон/TSEA

Гахай хамарт яст мэлхийн
зулзага

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Гахай хамарт яст мэлхийн мах
Зургийг: Жамес Комптон/TSEA

Залуу гахай хамарт яст мэлхий
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Бие гүйцсэн гахай хамарт яст мэлхий
Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Chelus fimbriatus – Матамата яст мэлхий

Matamata Turtle

Овог: *Chelidae*

Бусад нэрс:

Тархац: Болив, Бразил, Английн Гуайна, Колумб, Эквадор, Франц Гуйана, Перу, Суринам, Венесуэл

Гадаад төрх: Дээд хуягны урт: 44.9 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*: САЙТИС-д бүртгэгдээгүй

ДБХХ-ны Улаан данс: Бүртгэгдээгүй

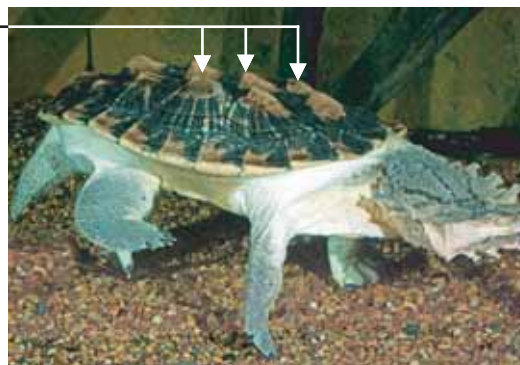
Монгол улсад хамгаалагдсан байдал: Бүртгэгдээгүй

Онцлог шинж:

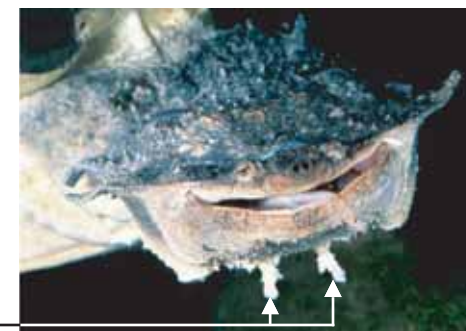
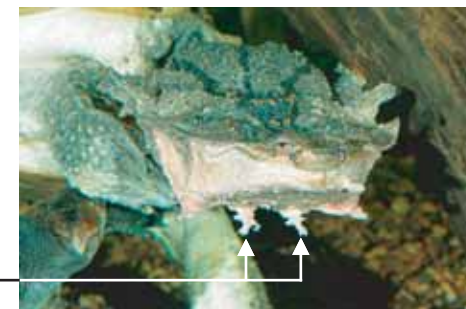
Дээд хуягны тууш, дээш өргөгдсөн 3 хянгатай

- Дээд хуяг бор эсвэл бараан өнгөтэй
- Дээд хуягны арын хэсэг гүнзгий хэрчлээстэй
- Бие гүйцсэн бодгалиудын толгой, хүзүү, мөчнүүд болон сүүл нь сааралдуу хүрэн өнгөтэй

Хацартаа 2 өргөстэй

Худалдаанд: Амьдаар нь тэжээх зорилгоор

Ижил төстэй зүйл:
Өөр төстэй зүйл байхгүй

Cheloniidae & Dermochelyidae – Далайн яст мэлхий

Marine Turtles

Зүүн өмнөд Азид 5 зүйл бий

Dermochelidae: Ширэн нуруут яст мэлхий *Dermochelys coriacea*
Chelonidae: Харцага хошуут яст мэлхий *Eretmochelys imbricate*
 Ногоон яст мэлхий *Chelonia mydas*
 Тайрдас толгойт яст мэлхий *Caretta caretta*
 Шар ногоон яст мэлхий *Lepidochelys olivacea*

Гадаад төрх: Дээд хуягны урт: 150 см хүртэл, Жин: 950 кг хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:
 Далайн яст мэлхийн бүх зүйлүүд
САЙТИС I Хавсралтад бүртгэгдсэн

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ-оос Х хүртэл

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012
 Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002
 Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

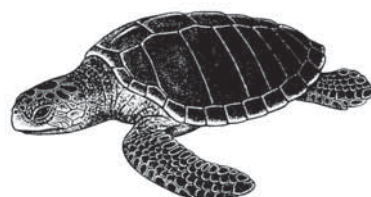
Зургийг: WWF-Канон/Жүрген ФРЕУНД

Онцлог шинж:

- Бүх зүйлийн урд мөч сэлүүр хэлбэртэй
- Хумс (байгаа тохиолдолд) урд мөчний урд үзүүрт байрлана
- Толгой, мөчийг хуягтаа оруулж чаддаггүй

Cheloniidae
 (Улаан хөлт яст мэлхийн овог)

Хуяг хайрсаар бүрхэгдсэн

Урд мөчний урд үзүүрт 1-2 хумстай

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Dermochelyidae
 (Далайн яст мэлхийн овог)

Дээд хуяг 7 хянгатай ба ширээр бүрхэгдсэн

Урд мөч хумсгүй

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Өндөгнөөс гарч буй зулзага

Ширэн нуруут яст мэлхий
 Зургийг: WWF-Малайз/Кен Скривен

Ногоон яст мэлхий
 Зургийг: WWF-Малайз/Кен Скривен

Харцага хоншоорт яст мэлхий
 Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Харцага хоншоорт яст мэлхийн чихмэл
 Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Харцага хоншоорт яст мэлхийн хуяг
 Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Худалдаанд: Амьдаар нь, мах, өндөг, чихмэл амьтан хийж, үнэт эдлэл, зургийн жааз гэх мэт хуягаар нь хийсэн бүтээгдэхүүнүүд (Бекко гэж нэрлэгддэг).

Бекко
 Зургийг: Жулиа Нг/TSEA

Худалдаалагдаж буй ногоон яст мэлхий өндөг
 Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Далайн яст мэлхийн мах
 Зургийг: Жамес Комптон/TSEA

Далайн яст мэлхийн өндөг
 Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Өндөг

Бөөрөнхий ба цагаан (ширээний теннисний бөмбөг шиг)

Өндөгний диаметр:

<i>Dermochelys coriacea</i>	5.1-5.5см
<i>Chelonia mydas</i>	4.0-4.6см
<i>Caretta caretta</i>	3.9-4.3см
<i>Lepidochelys olivacea</i>	3.7-4.2см
<i>Eretmochelys imbricata</i>	3.2-3.6см

Eretmochelys imbricata – Харцага хушуут яст мэлхий

Hawksbill Turtle

Бусад нэрс: Пенюу кара (Малайз), Пенюу сисик (Нидонез)

Тархац: Атлантын далай: зүүн төв, зүүн хойд, баруун хойд, баруун өмнөд, зүүн өмнөд, баруун төв, Энэтхэгийн далай: зүүн болон баруун Газар дундын тэнгис болон Хар далай Номхон далай: зүүн төв, зүүн хойд, баруун хойд, зүүн өмнөд, баруун өмнөд, баруун төв

Гадаад төрх: Нурууны хуягны урт: 62-114 см. Жин: 35-127 кг

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: WWF-Канон/Калл ХОЛЛАВЕЙ

Онцлог шинж:

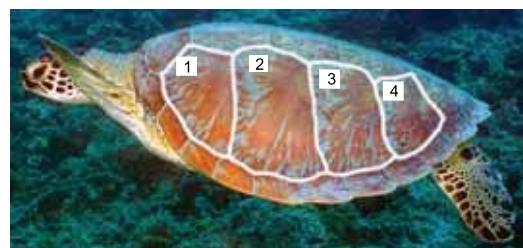
Credit: Guy Marcovaldi/WWF-Canon

Хушуу хэлбэрт дээд эрүү*

Credit: Robert Delfs/WWF-Canon

Урд хэсэгтээ 2 хос хайрстай (2 нүдний хооронд*)

Credit: Roger Leguen/WWF-Canon

Хавирганы 4 хос хайрс Дээд давхраа зузаан, давхар хайрстай

Ижил төстэй зүйл:

Ногоон яст мэлхий *Chelonia mydas*
САЙТИС I Хавсралт

Хушуу хэлбэрт дээд эрүүгүй

Photo Credit: Nicolas Pilcher/WWF-Canon

2 нүдний хооронд, урд хэсэгт зөвхөн 1 хос хайрстай

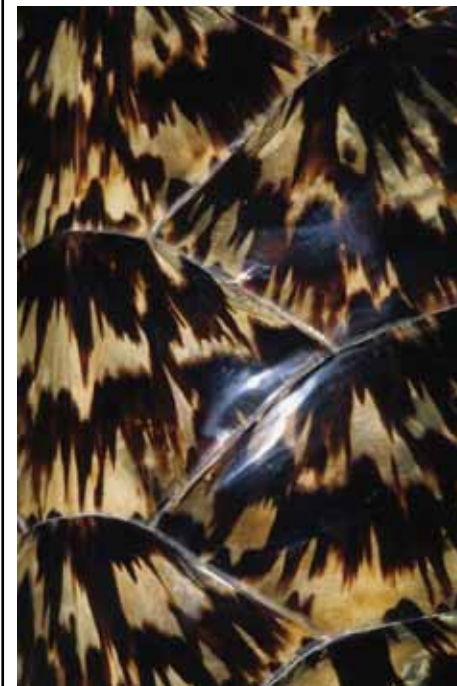
Шар ногоон яст мэлхий *Lepidochelys olivacea*
САЙТИС I Хавсралт

Credit: Guy Marcovaldi/WWF-Canon

6 болон түүнээс дээш хавирганы хайрстай Дээд хуягны хайрснууд давхар биш

Худалдаанд: Амьдаар нь, мах, өндөг, чихмэл, үнэт эдлэл, зургийн жааз, хуягаар нь хийсэн бүтээгдэхүүн (Бекко гэж нэрлэгддэг).

Харцага хушуут яст мэлхийн томруулсан хайрс
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Чихмэл болгосон залуу харцага хушуут яст мэлхий
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Чихмэл болгосон бие гүйцсэн харцага хушуут яст мэлхий
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Бекко дэвүүр
Зургийг: Жулиа Нг/TSEA

Бекко сам
Зургийг: Жулиа Нг/TSEA

Batagur spp. - Голын яст мэлхийн зүйлүүд

Northern River Terrapin

Умардын голын террапин
Batagur baska

Бусад нэрс:

Тархац:

Камбож, Индонез, Малайз, Сингапур (устсан), Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх:

Урт: 60 см хүртэл

Эрэгчний үржлийн үеийн өнгө:

Урд мөч улаавтар, нүд ногоовто шар

Southern River Terrapin

Өмнөдийн голын террапин
Batagur affinis

4 хуруут террапин (Англи), Тунтонг, Тунтонг Лаут (Малайз), Тунгтунг (Индонез)

Бангладеш, Энэтхэг, Мянмар

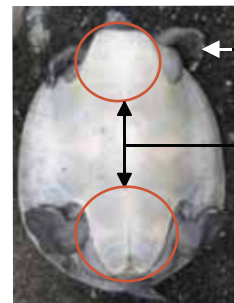
Уот: 60 см хвртэл

Арьс болон хуяг жигд хар, нүд цайвар

Онцлог шинж:

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Зургийг: Сабине Шчобе

Хэвлийн хуяг

- Урд мөч 4 сарвуутай
- Дээд хуягны өнгө янз бүр, бараан саарлаас хар хүртэл, эмэгчин нь хүрэн байж болно

- Толгой

Умардын голын эрэгчин террапин: Тосонцор цэнхэр хамар, тод хар толгой, хүзүүтэй ба уг өнгө хүзүүний угийн ягаавтар өнгөтэй нийлнэ.

Өмнөдийн голын эрэгчин террапин: Хар саарал өнгөтэй (улаавтар толбо үгүй)

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Нурууны хуяг

Painted Terrapin

Будагт террапин

Batagur (Callagur) borneoensis

Бусад нэрс:

3 судалт Батагур (Англи), Балуку (Ибан, Борнео), Тунтонг Сунгей (Малайз), Блуку, Сулонг, Тунтунг Семангда (Индонез), Кура кура жидат мера (Индонезийн Баруун Калимантан), Тумтум (Индонезийн Зүүн Калимантан)

Тархац:

Индонез, Бруней Даруссалам, Малайз, Тайланд

Гадаад төрх:

Урт: 60 см хүртэл

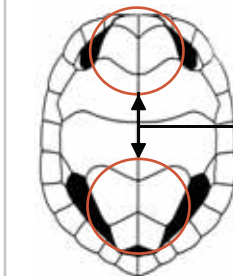
Онцлог шинж:

- Урд мөч 5 сарвуутай
- Дээд хуягны өнгө янз бүр
- Толгойн өнгө янз бүр

Эмэгчин будагт террапин

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Хэвлийн хуяг

Хэвлийн хуягны урд болон хойд хэсэг нарийссан

Эмэгчин (зүүн талд байгаа зургийг хар)

Толгой: улбар шар-хүрэн

Дээд хуяг: хүрэн, бүдэг толботой байж болно

Эрэгчин: Үржлийн бус үе

Толгой: саарал ба улбар шар-хүрэн судалтай

Нурууны хуяг: хар бор, 3 өргөн хар судалтай, ирмэг хар толботой байж болно

Эрэгчин: Үржлийн үе

Толгой: цагаан ба хар ирмэгтэй улаан толботой Нурууны хуяг: шаргал, гөлгөр, үржилд ордоггүй эрэгчин шиг хар толбонуудтай ("зарагддаг хэлбэр" дээрх зургийг хар)

Эрэгчин будагт террапин үржлийнхээ үед

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

Batagur baska, *Batagur affinis*

САЙТИС I Хавсралт

Batagur dohongoka, *Batagur kachuga*

САЙТИС II Хавсралт

Batagur borneoensis, *Batagur kachuga*, *Batagur trivittata*

САЙТИС II Хавсралт

Умардын голын террапин, Өмнөдийн голын террапин, Будагт террапины зэрлэг хэлбэрийг арилжааны зорилгоор худалдаалахыг хориглоно

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Худалдаанд: Өндөг болон амьдаар нь тэжээвэр амьтдын худалдаанд

Эрэгчин будагт террапин үржлийнхээ үед

Зургийг: Chris Shepherd/TSEA

Зургийг: TSEA

Geoclemys hamiltonii – Цөөрмийн хар яст мэлхий

Black Pond Turtle

Овог: Geoemydidae

Бусад нэрс: Хар толбот яст мэлхий, Хамилтоны террапин,
Толбот цөөрмийн яст мэлхий (Англи)

Тархац: Бангладеш, Энэтхэг, Непал, Пакистан

Гадаад төрх: Нурууны хуягны урт: 39 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

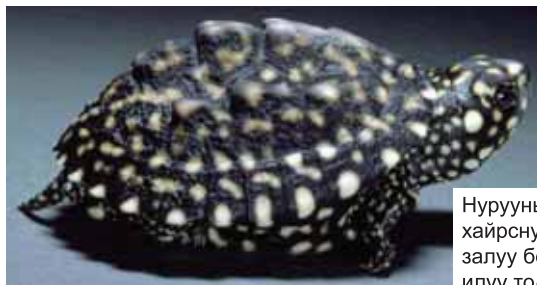
Зургийг: Петер Прасчаг

Онцлог шинж:

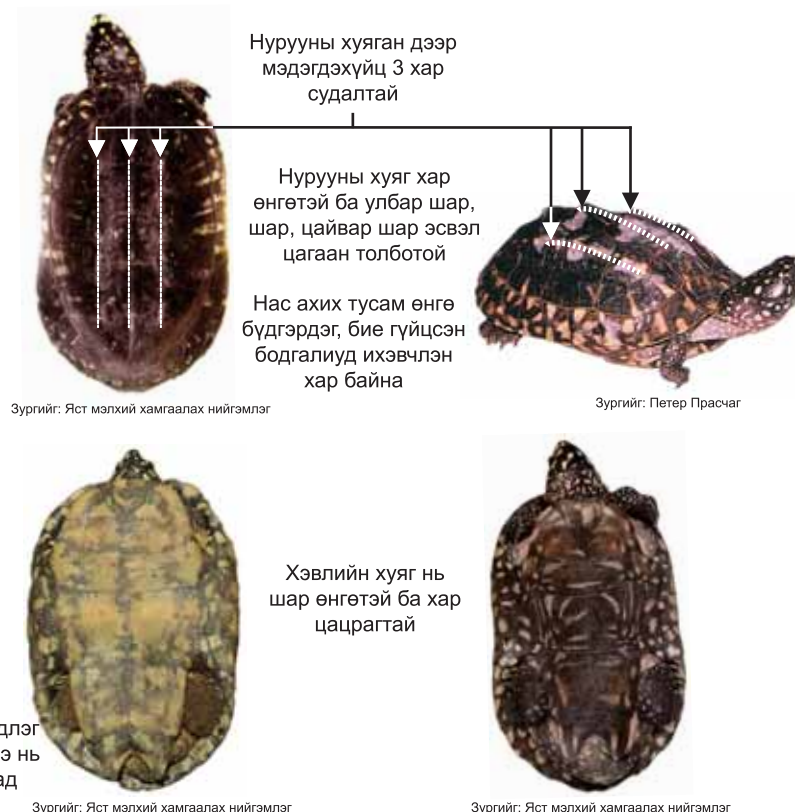
Зургийг: Петер Паул ван Джик

Толгой
мэдэгдэхүйц
шар толботой

Зургийг: Петер Паул ван Джик

Нурууны хуяг шүдлэг
хайрснуудтай (энэ нь
залуу бодгалиудад
илүү тод)

Зургийг: Яст мэлхий хамгаалах нийгэмлэг

Зургийг: Петер Прасчаг

Зургийг: Яст мэлхий хамгаалах нийгэмлэг

Зургийг: Яст мэлхий хамгаалах нийгэмлэг

Худалдаанд: Амьдаар нь тэжээвэр амьтдын худалдаагаар

Ижил төстэй зүйл:

Америкийн цөөрмийн толбот яст мэлхий
Clemmys guttata
САЙТИС-д бүртгэгдээгүй
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Зургийг: Оливьер Кайлабет

Нурууны
хуяг нь шар
толботой

Толгой
нь шар
толбогүй

Нурууны хуягны урт: 8.9-13.6 см
Тархац: АНУ

Heosemys grandis – Азийн цөөрмийн аварга яст мэлхий

Giant Asian pond Turtle

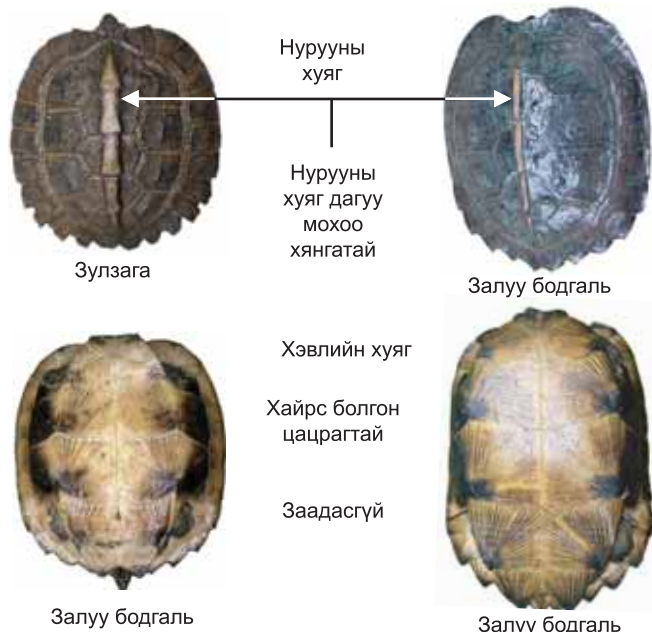
Бусад нэрс:

Тархац: Камбож, Лаос, Малайз, Мянмар, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Урт: 48 см хүртэл

Онцлог шинж:

- Азийн хатуу хуягт том яст мэлхийнүүдийн нэг
- Нурууны хуяг дагуу мохоо хянгатай
- Нурууны хуяг ихэвчлэн 5 хайрстай
- Толгой сааралдуу ногооноос хүрэн өнгөтэй ба шар, улбар шар эсвэл ягаан толботой, нас ахих тусам бүдгэрдэг

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Ижил төстэй зүйл:

Өргөст яст мэлхий
Heosemys spinosa

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: Х

Хэмжээ: 23 см хүртэл
Худалдаанд: хүнс болон тэжээвэр амьтан

Нурууны хуяг:
- Ихэвчлэн 5 хайрстай
- Мохоо хянгатай

Хэвлийн хуяг:

- Хайрс болгон цацрагтай
- Заадастай

Тархац: Бруней, Индонез, Малайз, Филппин, Сингапур, Тайланд

Залуу бодгалиудын дээд хуяг хөрөө шүдтэй

Зургийг: Марк Аулияа

Малайзын хавтгай хуягт яст мэлхий

Notochelys platynota

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Хэмжээ: 40 см хүртэл
Худалдаанд: хүнс болон тэжээвэр амьтан

Нурууны хуяг:
- Ихэвчлэн 6-7 хайрстай
- Мохоо хянгатай

Хэвлийн хуяг:

- Жигд бус гөвдрүү эсвэл гөвдрүүгүй
- Заадастай

Тархац: Бруней, Даруссалам, Индонез, Малайз, Тайланд, Вьетнам

Бүх зургийг: Сабине Шчобе

Ойн яст мэлхий *Leucocephalon yuwonoi*

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

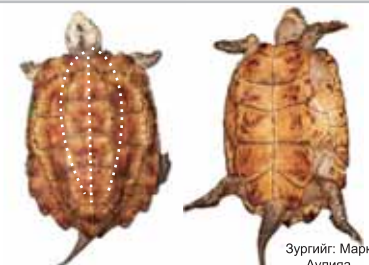
Хэмжээ: 25-28 см хүртэл
Худалдаанд: хүнс болон тэжээвэр амьтан

Нурууны хуяг:
- Ихэвчлэн 5 хайрстай
- 3 хянгатай

Хэвлийн хуяг:

- Жигд бус гөвдрүү эсвэл гөвдрүүгүй
- Заадастай

Тархац: Индонез

Зургийг: Марк Аулияа

Азийн цөөрмийн аварга яст мэлхий
Heosemys grandis Зургийг: Крис Р Шеферд

Худалдаанд: Хүнс болон тэжээвэр амьтдын худалдаанд

Навчит яст мэлхий зүйлүүд *Cyclemys spp.*

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: *Cyclemys dentata*: УБ, бусад зүйлүүдийг үнэлээгүй

Худалдаанд: хүнс болон тэмээвэр амьтдын зорилгоор

Нурууны хуяг:

- Ихэвчлэн 5 хайрстай
- Мохоо хянгатай, бие гүйцсэн бодгальд бараг мэдэгдэхгүй

Азийн навчит яст мэлхий
Cyclemys dentata
Хэвлийн хуяг

Хайрс болгон цацраг хээтэй

Заадастай (бараг мэдэгдэхгүй)

Үзүүрийн 2 хайрсны голын заадас урагш хүчтэй сунасан. Хэвлийн хайрс маш том

Тархац: Бангладеш, Бруней, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Лаос, Малайз, Мянмар, Непал, Сингапур, Филиппин, Тайланд, Вьетнам

Бүх зургийг: Сабине Шчобе

Бүх зургийг: Сабине Шчобе

Morenia ocellata – Бирмийн нүдэн яст мэлхий

Burmese Eyed Turtle

Бусад нэрс:

Тархац: Мянмар

Гадаад төрх: Урт: 22 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Бирмийн нүдэн яст мэлхий *Morenia ocellata*
Зургийг: Калаяр Платт/TSA

Худалдаанд: Мах болон амьдаар нь тэжээвэр амьтдын худалдаанд

Онцлог шинж:

- Толгой богино, ил гардаггүй
- Нурууны хуяг нь гол хэсгээр явсан хайрстай ба энэ нь хуягны 25%-тай тэнцхүйц хэмжээтэй
- Нурууны хуяг шаравтар, бараан хүрэн, эсвэл хар өнгөтэй ба хар хүрээтэй эсвэл хар голтой нүд шиг толботой. Нас ахих тусам уусна
- Нурууны хуягны хайрс болгон сунаж товойсон бөгөөд ташуу хянгатай

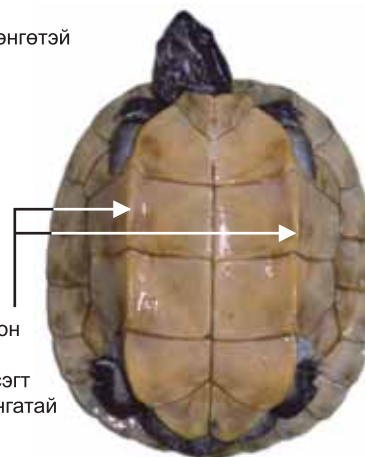
Нурууны хуяг:

Зургийг: Калаяр Платт

Хэвлийн хуяг:

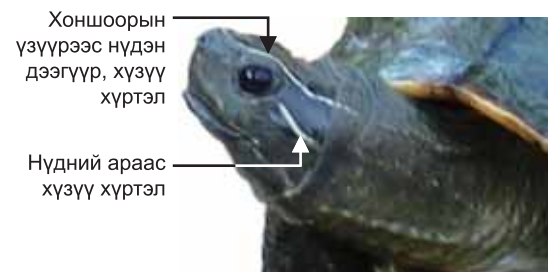
- Жигд шар өнгөтэй
- Урт
- Заадасгүй

Зургийг: Петер Паул ван Дижк

Толгой:

- Хоншоор богино, сунадаггүй
- Толгой 2 судалтай

Зургийг: Калаяр Платт

Ижил төстэй зүйл:

Энэтхэгийн нүдэн мэлхий

Morelia petersi

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Хэмжээ: 20 см хүртэл

- Толгой шөвгөр, сунадаг
- 2 талаар 3 шар судалтай
- 1. нүдний дээр, 2. эрүүний дээр
- 3. нүдний ард
- Хэвлийн хуяг: шар, зарим хайрсны дээд доод хэсэг бараан толботой байж болно.

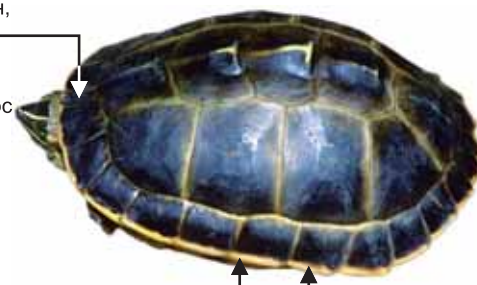
Тархац: Бангладеш, Энэтхэг

Төвийн хайрс нарийн, 2 талын хайрсны 50%-тай тэнцхүйц

Нурууны хуягны хайрс нь сунаж товойсон бөгөөд ташуу хянгатай

Нурууны хуяг дагуу буурал судалтай

Захын хайрс болгон буурал, босоо судалтай

Зургийг: Индраний Дас

Зүүн өмнөд Азийн бүхээгт яст мэлхий - *Cuora amboinensis*

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Хэмжээ: 20 см хүртэл

Зургийг: О. Кайлабет/TRAFFIC SEA

Тархац: Өмнөд болон Зүүн өмнөд Ази

Хэвлийн хуяг:

Толгой:

3 шар судалтай
Доод эрүү болон хацар шар

Зургийг: Б. Шарма

Зургийг: Крис Р Шеферд/TRAFFIC SEA

Lissemys spp. – Хавхлага хуягт яст мэлхий

Flapshell Turtles

Бусад нэрс:

Тархац: Бангладеш, Энэтхэг, Мянмар, Непал, Пакистан, Шри Ланка

Гадаад төрх: Урт: 37 см хүртэл

Онцлог шинж:

- Нурууны хуяг бүхээг хэлбэртэй
- Хэвлийн хуяг заадастай, энэ нь хуягийг бүрэн хааж толгой болон урд мөчийг хаах зориулалттай
- Хойд хөл хумигдсан үед хос хавхлага хамгаална

Нурууны хуяг

Бирмийн хавхлага хуягт яст мэлхий *Lissemys scutata*
Зургийг: Индранийл Дас

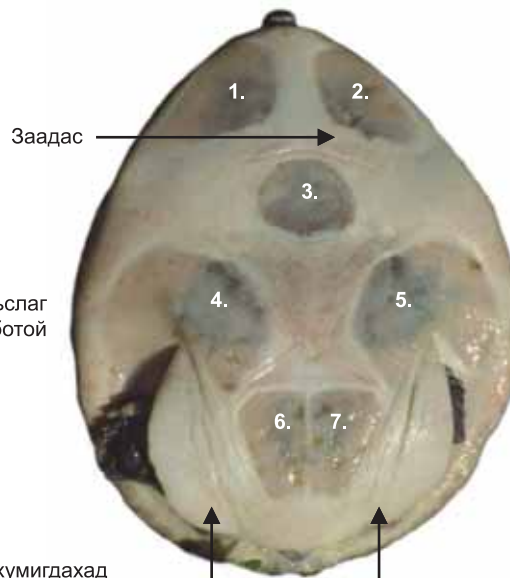

Энэтхэгийн хавхлага хуягт яст мэлхий *Lissemys punctata*
Зургийг: Петер Паул ван Дижк

Бирмийн хавхлага хуягт яст мэлхий
Lissemys scutata

Хэвлийн хуяг

Хатуу арьслаг
7 толботой

Хойд мөч хумигдахад
бүрхдэг хавхлага

Бирмийн хавхлага хуягт яст
мэлхий *Lissemys scutata* Зургийг:
Петер Паул ван Дижк

Бирмийн хавхлага хуягт яст
мэлхий *Lissemys scutata*
Зургийг: Петер Паул ван Дижк

Худалдаанд: Хүнс болон тэжээвэр амьтдын худалдаа, уламжлалт анагаах ухаанд

Төстэй зүйл: Бусад зөөлөн хуягт яст мэлхийнүүд

- Заадасгүй
- Хойд хөл хумигдахад хамгаалах хавхлаггүй

Азийн зөөлөн хуягт яст
мэлхий *Amyda cartilaginea* Зургийг:
Марк Аулия/TRAFFIC SEA

Мэлхий дүрст зөөлөн хуягт яст
мэлхий *Pelochelys cantorii* Зургийг: Марк
Аулия/TRAFFIC SEA

Cuora spp. – Азийн дөрвөлжин яст мэлхий

Asian Box Turtle species

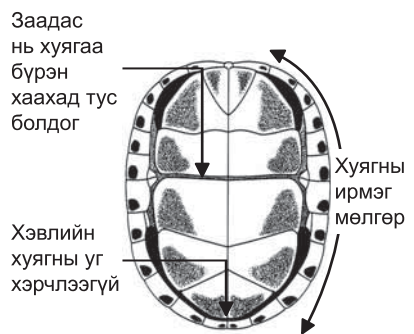
Бусад нэрс:

Тархац: Өмнөд болон Зүүн өмнөд Ази

Гадаад төрх: Урт: 30 см хүртэл

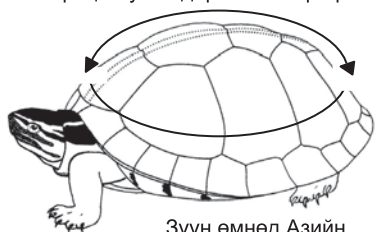
Онцлог шинж:

- Хэвлийн хуяг заадастай
- Хуягны ирмэг мөлгөр
- Нурууны хуяг харьцангуй өндөр, бөмбөгөр
- Хэвлийн хуягны уг хэрчлээгүй

Хэвлийн хуяг
Зүүн өмнөд Азийн
дөрвөлжин яст мэлхий

Харьцангуй өндөр бөмбөгөр оройтой

Зүүн өмнөд Азийн
дөрвөлжин яст мэлхий
Cuora amboinensis

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

Дөрвөлжин яст мэлхийн бүх зүйл **САЙТИС II Хавсралтад** бүртгэгдсэн

Умардын голын терапин, Өмнөдийн голын терапин, Будагг терапины зэрлэг хэлбэрийг арилжааны зорилгоор худалдаалахыг хориглоно : *Cuora aurocapitata*, *Cuora flaviomarginata*, *Cuora galbinifrons*, *Cuora mccordi*, *Cuora mohouti*, *Cuora pani*, *Cuora trifasciata*, *Cuora yunnanensis*, *Cuora zhoui*

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ-ээс Х хүртэл

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зүүн өмнөд Азид түгээмэл худалдаалагддаг *Cuora* spp.-нийн зүйлүүд:

Зүүн өмнөд Азийн дөрвөлжин
яст мэлхий
Cuora amboinensis
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Зургийг: Динонисиус Шама

Урт: 22-25 см

Тархац: Бангладеш, Камбож,
Энэтхэг, Индонез, Малайз, Мянмар,
Филиппин, Тайланд, Вьетнам

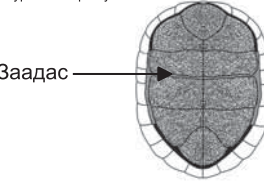
Энэтхэг, Хятадын
дөрвөлжин яст мэлхий
Cuora galbinifrons
ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй орчин

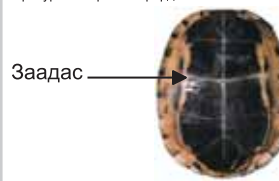
Урт: 19.8 см хүртэл

Тархац: Камбож (?), Хятад,
Лаос, Вьетнам

Хятадын гурван судалт
дөрвөлжин яст мэлхий
Cuora trifasciata
ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Бүх зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Урт: 20.3 см хүртэл

Тархац: Хятад, Лаос,
Мянмар (?), Вьетнам

Худалдаанд:

Амьдаар нь ихэвчлэн махны
худалдаанд, цөөн тохиолдолд
тэжээмэл амьтны худалдаагаар

Зүүн өмнөд Азийн дөрвөлжин яст
мэлхий Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Cuora amboinensis
Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Leucoserphalon uuwono – Сулавесийн ойн яст мэлхий

Sulawesi Forest Turtle

Овог: Geoemydidae

Бусад нэрс: Кура кура даун (Индонез)

Тархац: Индонез

Гадаад төрх: Дээд хуягны урт: 25-28 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

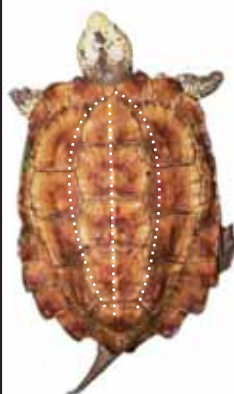

Зургийг: Иан Ивас

Худалдаанд: Хүнсэнд болон гэрийн тэжээмэл амьтан хэлбэрээр

Онцлог шинж:

Дээд хуяг

Толгой судалгүй

Сайн хөгжсөн гурван хянгатай

Нурууны хуяг нь төгсгөл хэсэгтээ шүдэн ирмэгтэй (залуу бодгальд олон)

Зургийг: Марк Аулияа/TRAFFIC

Зургийг: Иан Ивас

Оройдоо таван хайрстай

Зургийг: Сабине Шчобе

Зургийг: Марк Аулияа/TRAFFIC

Зургийг: Иан Ивас

Зургийг: Сабине Шчобе

Ижил төстэй зүйл:

Азийн навчин яст мэлхий

Cyclemys dentata

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: УБ

Зургийг: Марк Аулияа/TRAFFIC

Толгой, хүзүү бараан ба толгойн 2 тал, хүзүүний доор улбар шараас цайвар улаан өнгийн судалтай

Нурууны хуяг:

- Өнгө бороос харавтар
- Нэг хянгатай (хөгшин бодгалиудад мэдэгдэхгүй)
- Оройдоо таван хайрстай

Зургийг: Сабине Шчобе

Зургийг: Сабине Шчобе

Хэвлийн хуяг:

- Шар эсвэл цайвар бор өнгөтэй ба бараан бороос хар өнгийн цацрагтай

Малайзын хавтгай хуягт яст мэлхий

Notochelys platynota

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Зургийг: Сабине Шчобе

Зургийг: Сабине Шчобе

Нурууны хуяг:

- Ногоовтроос шаравтар бор эсвэл улаавтар бор өнгөтэй
- Хавтгайрсан нэг хянгатай
- Оройдоо зургаан хайрстай

Хэвлийн хуяг:

- Шараас улбар шар өнгөтэй ба хайрс болгон дээр том бараан толботой, ихэнх бодгаль хар өнгөтэй

Тархац: Бангладеш, Бруней Даруссалам, Камбодж, Индонез, Малайз, Мянмар (?), Тайланд, Вьетнам

Notochelys platynota – Малайзын тэгш хавтаст яст мэлхий

Malayan Flat-shelled Turtle

Бусад нэрс:

Тархац: Бруней, Индонез, Малайз, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Урт: 40 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Малайзын тэгш хавтаст яст мэлхий
Notochelys platynota

Зургийг: Крис Р Шеферд

Онцлог шинж:

Нурууны хуяг:

- Зууван хэлбэртэй, орой хэсэг нь хавтгай
- Хавтасны оройгоор жижиг хянган хайрстай
- Орой нь 6-7 хайрстай

Хэвлийн хуяг:

- Заадастай
- Тэгш бус толботой эсвэл ямар ч толбогүй

Хамрын үзүүр, доод эрүүний хоолойн дээд хэсэг шаравтар угалзтай

Нурууны хуяг

Хэвлийн хуяг

Нурууны хуяг нь 6-7 ясархаг хайрстай

Захын хайрснууд арлуугаа хөрөө шүдтэй (бие гүйцсэн бодгальд цөөн байдаг)

Заадас

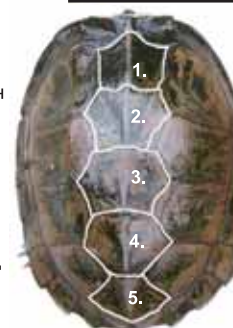
Ижил төстэй зүйл:

Навчин яст мэлхийн зүйлүүд *Cyclemys* spp.

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Cyclemys dentata: УБ, бусад зүйлүүд тодорхойлогдоогүй
Хэмжээ: 25 см хүртэл
Худалдаанд: хүнс болон тэжээх зорилгоор

Нурууны хуяг:

- Оройдоо 5 хайрстай
- Мохоо хянган хайрс дээд хэсгийг бүрхсэн, бие гүйцсэн бодгальд бараг мэдэгдэхгүй

Азийн навчин яст мэлхий *Cyclemys dentata*

Хайрс болгон дээр цацраг хээтэй

Заадас

(үзэгдэхгүй шахам)

Сүүлийн 2 хайрсны дунд заадал урагш нэлээн мурийсан. Хайрснууд маш том.

Тархац: Бангладеш, Бруней, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Непал, Филиппин, Сингапур, Тайланд, Вьетнам

Өргөст яст мэлхий

Heosemys spinosa

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: Х

Хэмжээ: 23 см хүртэл
Худалдаанд: Хүнсэнд болон тэжээх зорилгоор

Нурууны хуяг:

- Оройдоо ихэвчлэн 5 хайрстай
- Мохоо хянга хайрс дээд хэсгийг бүрхсэн

Хэвлийн хуяг:

- Хайрс болгон цацраг хээтэй
- Заадас байхгүй

Тархац: Бруней, Индонез, Малайз, Филиппин, Сингапур, Тайланд,

Худалдаанд: Хүнсэнд болон гэрийн тэжээвэр амьтны зорилгоор

Азийн цөөрмийн аварга яст мэлхий *Heosemys grandis*

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Хэмжээ: 48 см хүртэл
Худалдаанд: Хүнсэнд болон тэжээвэр амьтан

Нурууны хуяг:

- Оройдоо ихэвчлэн 5 хайрстай
- Мохоо хянга хайрс дээд хэсгийг бүрхсэн

Хэвлийн хуяг:

- Хайрс болгон цацраг хээтэй
- Заадас байхгүй

Тархац: Камбож, Лаос, Малайз, Мянмар, Тайланд, Вьетнам

Сулавесийн ойн яст мэлхий *Leucocephalon yuwonoi*

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Хэмжээ: 25-28 см хүртэл
Худалдаанд: Хүнсэнд болон тэжээх зорилгоор

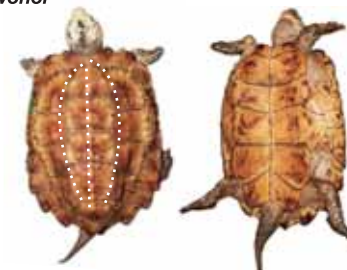
Нурууны хуяг:

- Оройдоо ихэвчлэн 5 хайрстай
- 3 хянга хайрс дээд хэсгийг бүрхсэн

Хэвлийн хуяг:

- Жигд бус толботой, эсвэл толбогүй
- Заадас байхгүй

Тархац: Индонез

Platysternon megacephalum – Том толгойт яст мэлхий

Big-headed Turtle

Овог: Platysternidae

Бусад нэрс:

Тархац: Камбож, Хятад, Лаос, Мянмар, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Хэвлийн хуягны урт 20 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: X

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Онцлог шинж:

Цэнгэг усны маш өвөрмөц яст мэлхий

Толгой: Хуяган дотроо багтхааргүй хэт том

Нурууны хэсэг нь ганц том хайрсаар хучигдсан

Сүүл: Бараг хуягны урттай тэнцүү урт

Том хайрсаар хучигдсан

Бие гүйцсэн бодгаль

Худалдаанд: Тэжээмэл амьтны болон махны худалдаанд

Ижил төстэй зүйл:
Байхгүй

Залуу бодгаль

Залуу бодгалийн хэвлийн хуяг улбар шар өнгөтэй ба голдоо хар толботой

Orlitia borneensis – Малайзын аварга яст мэлхий

Malaysian Giant Turtle

Бусад нэрс: Бажуку, Биукук (Индонез), Жуку жузу бесар, Банинг даяак (Малайз)

Тархац: Индонез, Малайз

Гадаад төрх: Урт нь 80 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

Умардын голын терапин, Өмнөдийн голын терапин, Будагт терапины зэрлэг хэлбэрийг арилжааны зорилгоор худалдаалахыг хориглоно

ДБХХ-ны Улаан данс: X

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

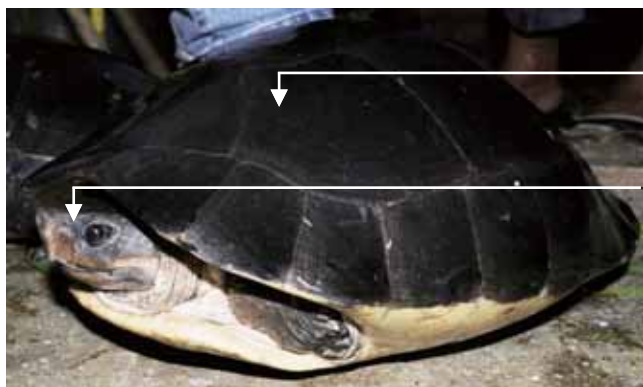
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Марк Аулияа/TSEA

Онцлог шинж:

Нурууны хуяг саарал, бараан эсвэл хар

Толгой бараан эсвэл хар

Нүд орчмын хайрс нимгэрсэн

Хэвлийн хуягны угт нум хэлбэрийн хэрчлээстэй

Зургийг: Марк Аулияа/TSEA

Төвийн эхний хайрс эхлэл хэсэгтээ өргөн төгсгөл хэсэгтээ нарийссан

Зургийг: Марк Аулияа/TSEA

Зургийг: Марк Аулияа/TSEA

Худалдаанд: Амьдаар нь махны зориулалтаар зардаг (их хэмжээгээр)

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Siebenrockiella leytensis – Филиппиний ойн яст мэлхий

Philippine Forest Turtle

Овог: Geoemydidae

Бусад нэрс: Бакоко, Бакуку (Филиппин), Филиппиний цөөрмийн яст мэлхий, Лейт цөөрмийн яст мэлхий, Зангиат яст мэлхий (Англи)

Тархац: Филиппиний Палаван болон Думаран арлууд

Гадаад төрх: Нурууны хуягны урт: 30 см хүртэл, биеийн жин: 3.5 кг болон түүнээс дээш

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ: НХ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

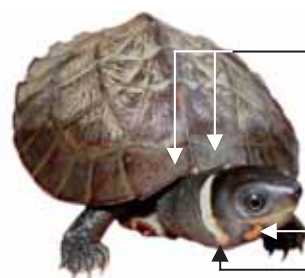
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Худалдаанд: Тэжээвэр амьтад, хүнс, уламжлалт эмчилгээнд

Онцлог шинж:

Залуу бодгаль

Залуу бодгалиудын дээд хуягны өмнөд хэсэг мөлгөр бөгөөд дугуйвтар

Толгой болон доод эрүүний хажууд ягаан-улбар шар өнгийн толботой (нас ахих тусам бүдгэрнэ)

Хүзүү нь тойрсон цагаан судалтай (нас ахих тусам бүдгэрнэ)

Зулзага

Бие гүйцсэн бодгаль

Нүдний дээд зовхинд 6-7 жижиг овгортой

Залуу бодгаль

Дээд эрүү бага зэрэг дэгээрсэн

Толгой том

Толгойн өнгө нас ахих тусам бүдгэрнэ

Бие гүйцсэн бодгаль

Нурууны хуяг

Хэвлийн хуяг

Шаравтар, цайвар бороос бараан бор болон хар өнгөтэй, зураас байхгүй

Залуу бодгаль

Хөгшин бодгалиудын эхний 2 хайрс урагш сунасан хэлбэртэй

Хуягны хойд хэсгийн ирмэгүүд хөрөөний шүд шиг болсон (хөгшин бодгалиудынх мөлгөр)

Бие гүйцсэн бодгаль

Залуу бодгаль

Бие гүйцсэн бодгаль

Ижил төстэй зүйл:

Намгийн хар яст мэлхий

Siebenrockiella crassicolis

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Инээж буй мэт дээш муруйсан амтай

Толгой, хүзүү хар/саарал ба шар эсвэл цагаан толботой (бие гүйцсэн эрэгчинд бараг харагдахгүй)

Хэвлийн хуяг хар эсвэл цайвар өнгөтэй

Хуяг нь цайвар өнгөтэй тохиолдолд хайрсны ирмэгийн хар өнгө мэдэгдэхүйц болдог

Тархац: Камбож, Индонез, Малайз, Мянмар, Сингапур, Тайланд, Вьетнам
Гадаад төрх: Нурууны хуягны урт нь 20 см хүртэл

Trachemys scripta elegans – Улаан чихт яст мэлхий

Red-eared Slider

Бусад нэрс: Кура-кура Телинга мера, Кура кура нинжа (Индонез), Кура терлинга-мера

Тархац: АНУ
Тэмдэглэл: Бруней Даруссалам, Индонез, Малайз, Папуа Шинэ Гвинней, Филиппин, Сингапур, болон сэрүүн, зарим халуун дулаан орнуудад нутагшуулсан.

Гадаад төрх: Урт: 30 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:
САЙТИС-д бүртгэгдээгүй

ДБХХ-ны Улаан данс: Бүртгэгдээгүй

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:
Бүртгэгдээгүй

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Онцлог шинж:

Урт улаан толботой

Шар судал
бүхий бараан
ногоон
толботой

- Хуягны (нурууны болон хэвлийн) өнгө нас ахих тусам өөрчлөгдөнө.
- Толгойн өнгө насан турш өөрчлөгдөхгүй
- Толгойн хоёр тал болон нүдний ард талд байнгын улаан толботой
- Бие гүйцсэн эрэгчин урт хумстай

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

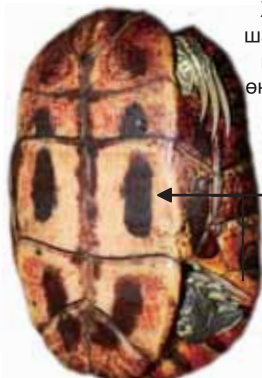
Хэвлийн хуяг

Янз бүрийн хээтэй
боловч ерөнхийдөө
үүнтэй төстэй

Зулзага
Зургийг: Сабине Шчобе

Хайрс болгон
шаравтар, улбар
шар дээр хар
өнгийн толботой

Бие гүйцсэн бодгаль
Зургийг: Марк Аулия

Нурууны хуяг

Залуу бодгалиуд ногоон шар өнгөтэй ба нас ахих тусам харалсаар бараг хар өнгөтэй болдог.

Хайрс нь цацраг
судлуудтай

Зулзага
Зургийг: Сабине Шчобе

Бие гүйцсэн бодгаль
Зургийг: Марк Аулия

Хөгшин бодгаль
Зургийг: Марк Аулия

Худалдаанд: Тэжээвэр амьтдын болон махны худалдаанд. Тэжээмэл амьтны худалдаанд ихэвчлэн залуу бодгалиудыг зардаг

Зургийг: Сабине Шчобе

Тэмдэглэл:
Үржүүлгийн улаан чихт яст мэлхийг жил бүр сая саяар нь албан ёсоор зардаг.

Хууль бус худалдаачид ихэвчлэн энэ зүйлийн нэрийг бичиг баримтандаа дурддаг ба үнэн хэрэгтээ өөр зүйлийн яст мэлхийг тээвэрлэдэг.

Testudinidae spp. – Газрын яст мэлхий зүйлүүд

Tortoise species

Бусад нэрс:

Тархац: Африк (Мадагаскар орно), Америк,
Европ болон Ази тив

Гадаад төрх: Урт: 10-135 см. Жин: 140 г-300 кг

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

Бүх зүйлүүд **САЙТИС II Хавсралтад** бүртгэгдсэн

САЙТИС I Хавсралтад зөвхөн доорх 8 зүйл бүртгэгдсэн:

Цацрагт яст мэлхий *Astrochelys (Geochelone) radiata*
Анжист яст мэлхий *Astrochelys (Geochelone) yniphora*
Галапагосын аварга яст мэлхий *Chelonoidis (Geochelone) nigra*
Шар эмжээрт яст мэлхий *Gopherus flavomarginatus*
Тэгш дүрт яст мэлхий *Psammodromus geometricus*
Аалзан яст мэлхий *Pyxis arachnoides*
Хавтгай сүүлт яст мэлхий *Pyxis planicauda*
Клейманы яст мэлхий *Testudo kleinmanni*

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ хүртэл янз бүр

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Manouria impressa
Зургийг: Доуг Хендрей

Онцлог шинж:

Хатуу, ихэвчлэн бөмбөгөр хуягтай

Хайрсны насны цагирагууд нь мэдэгдэхүйц тод

Хойд хөл нь өргөн, бамбагар, зааны хөлтэй төстэй

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Ихэнх яст мэлхийнүүд хөл болон хүзүүгээ бүтнээр нь хуяг дотроо нууж чаддаг

Зарим зүйл нь аврага том, 300 кг хүртэл өсдөг

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Тэмдэглэл:

Газрын яст мэлхийн бүх зүйл эх газарт амьдардаг.

Амьд бодгалиудад уух ус өгөх ёстой байдаг ч усан санд тэжээж болохгүй.

Ижил төстэй зүйл: Цэнгэг усны болон далайн яст мэлхий

Цэнгэг усны яст мэлхий

Сарьсан хөлтэй

Улаан чихт яст мэлхий *Trachemys scripta elegans*
Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Тэнгисийн яст мэлхий

Сэлүүр шиг хөлтэй

Харцан хушуут яст мэлхий *Eretmochelys imbricata*
Зургийг: Кат Холлоуэй/WWF-Канон

Тэмдэглэл:

Цэнгэг усны болон далайн яст мэлхийнүүд ихэвчлэн усанд амьдардаг.

*Тэмдэглэл: Африкийн өргөст яст мэлхий *Geochelone sulcata* САЙТИС II Хавсралтад бүртгэгдсэн. Байгалиас барьж арилжааны зорилгоор зарах гэж буй бодгалиудад зөвшөөрөл өгдөггүй.

Худалдаанд: Тэжээмэл амьтдын худалдаа мөн мах, хуяг зэргийг нь уламжлалт эмчилгээ болон гоёл чимэглэлийн зорилгоор

Амьд яст мэлхийг хураав
Зургийг: Хартмут ЮНГИУС/WWF-Канон

Хөгжмийн зэмсэг хийхэд ашиглаж байсан яст мэлхийн хуягнууд
Зургийг: Хартмут ЮНГИУС/WWF-Канон

Astrochelys (Geochelone) radiata – Цацрагт яст мэлхий

Radiated Tortoise

Бусад нэрс:

Тархац: Мадагаскар, Мауритиусд нутагшуулсан, Реюнион

Гадаад төрх: Нурууны хуягны урт нь 40 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Онцлог шинж:

Од хэлбэрийн толбоны хар цацраг нь хуягны 4-ний 1-т сэнс хэлбэрийн дүрс үүсгэнэ.

Хэвлийн хуяг хар гурвалжин хээтэй

Худалдаанд: Ихэвчлэн залуу бодгалиудыг тэжээмэл амьтдын худалдаагаар

Цацрагт яст мэлхийн хуягны хээнүүд

Цацрагт яст мэлхийн хуягны хээнүүд

Ижил төстэй зүйл:

Энэтхэгийн одот яст мэлхий *Geochelone elegans*

САЙТИС II Хавсралт

Од хэлбэрийн толбоны цацраг нь зүг бүр тархана

Хуягны урт: 38 см хүртэл

Бие гүйцсэн бодгалийн нурууны хуяг хурц өнцөг үүсгэнэ

Хэвлийн хуяг

Бирмийн одот яст мэлхий *Geochelone platynota*

САЙТИС II Хавсралт

Цөөн бараан цацрагтай, цагаан шаргал дэвсгэр өнгөтэй

Зургийг: Марк Аулияна/STEA

Хуягны урт: 26 см хүртэл

Од хэлбэрийн толбыг холбосон зураас байхгүй

Зургийг: Жероме Маран
Хэвлийн хуяг

Аалзан яст мэлхий *Puyis arachnoïdes*

САЙТИС I Хавсралт

Зургийг: WWF-Канон/Урс БОЕ

Хуягны урт: 15 см хүртэл

Зарим бодгаль нугаламтай байж болно

Хэвлийн хуяг*

Дурсгийг: Канадын Байгаль орчны хүрээлэн
Зургийг: Крис Шефферд/TSEA -ын шинжээч

*Өнөөгийн хамгаалагдсан байдлыг www.cites.org, www.iucnredlist.org хаягаар орж харна уу.

2008 оны 1 сар

*Astrochelys yniphora** – Анжист (Мадагаскар) яст мэлхий

Ploughshare Tortoise

Бусад нэрс: Ангонока (Мадагаскар)
*шинжлэх ухааны нэрийг
Angonoka yniphora эсвэл *Geochelone yniphora*
гэж бичиж болно

Тархац: Мадагаскар

Гадаад төрх: Дээд хуягны урт: 48 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: WWF-Канон/Мег ГАЛЛЕР

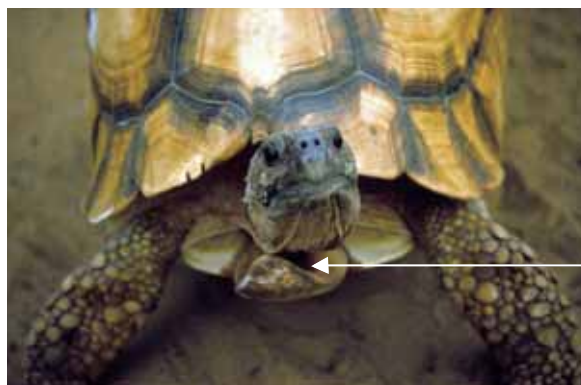
Онцлог шинж:

Залуу бодгалиуд тэгш өнцөгт хэлбэрийн дүрстэй. Хайрсны дунд хэсэг ямар нэгэн хээгүй.

Нас ахих тусам өнгө нь бүдгэрнэ.

Зургийг: Сандрине Пантел/TSEA

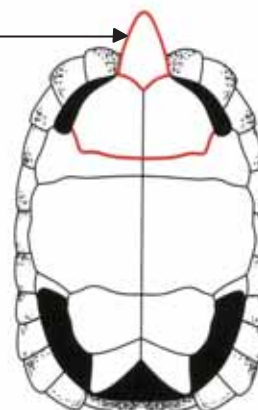

Зургийг: Катрин Шмидт

Зургийг: WWF-Канон/Мартин ХАРВЕИ

Хэвлийн хуягны урд хэсэгт том, урт, дээш ээтийсэн хайрстай. Энэ нь бие гүйцсэн эрэгчинд илүү урт байдаг.

*Зургийг: Канадын Хүрэлэн Буй Орчин

Худалдаанд: Залуу болон бие гүйцсэн бодгалиудыг тэжээмэл амьтдын худалдаанд

Хууль бус худалдаанаас хураагдсан бие гүйцсэн анжист яст мэлхий

Зургийг: Марк Аулияа/TSEA

Ижил төстэй зүйл: Африкийн өргөст яст мэлхий *Geochelone sulcata*-ний бие гүйцсэн бодгалиас ялгаатай боловч зулзага болон залуу бодгалиудтай нь адилхан харагддаг.

Залуу бодгалиуд:

- Хуяг нь бага бөмбийсөн
- Цайвар өнгөтэй
- Хуягны ирмэг хурц үзүүртэй

Зургийг: Марк Аулияа/TSEA

Chelonoidis (Geochelone) carbonaria – Улаан хөлт яст мэлхий

Red-footed Tortoise

Бусад нэрс: Улаан толгойт яст мэлхий (Англи)

Тархац: Аргентин, Болив, Бразил, Колумб, Гуана, Панама, Прагвай, Венесуэл

Гадаад төрх: Нурууны хуягны урт: 51 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*: **САЙТИС II Хавсралт**

ДБХХ-ны Улаан данс: Бүртгэгдээгүй

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

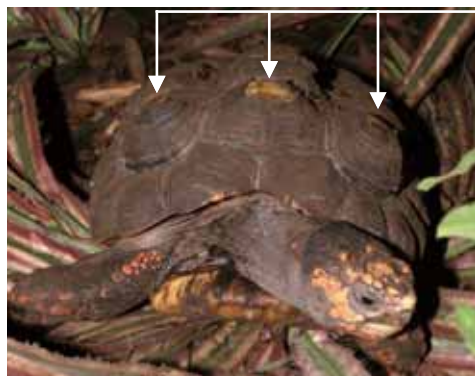
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Давид Лаусон/WWF-Англи

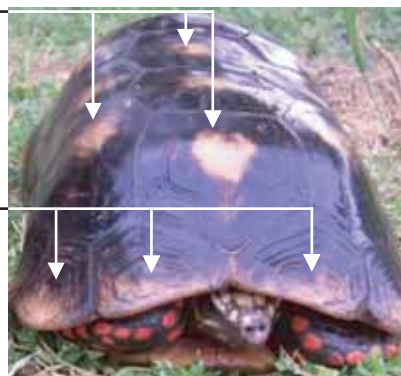
Онцлог шинж:

*Зургийг: Дебора Бардовикс/Twycross амьтны хүрээлэн

Нурууны хуяг хар өнгөтэй ба хайрсны дээд хэсэгт шараас улаавтар, улбар шар өнгө бүхий толботой.

Нурууны хуягны ирмэг нь шар эсвэл улаавтар улбар шар толботой.

Зургийг: Мэтт Моррис

Урд мөчний дээд хэсэг том улаан өнгийн хайрсаар хучигдсан

Толгойн өмнөх хайрс хуваагдаагүй цул

Толгойн хайрс шар, улаан эсвэл улбар шар өнгөтэй

Худалдаанд: Тэжээвэр амьтдын худалдаанд

Зургийг: Мэтт Моррис

Төстэй зүйл:

Шар хөлт яст мэлхий
Geochelone denticulata

САЙТИС II Хавсралт
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Урт: 82 см хүртэл

Тархац: Болив, Колумб, Эквадор, Франц Гуана, Гуяна, Перу, Суринам, Тринидад болон Тобаго, Венесуэл

Зургийг: Мэтт Моррис

Нурууны хуяг бараан өнгөтэй ба хайрсны дээд хэсэг шар эсвэл улбар шар өнгөтэй

Нурууны хуягны ирмэг нь шар эсвэл улбар шар толботой.

Зургийг: Мэтт Моррис

Урд мөчний дээд хэсэг том шар эсвэл улбар шар өнгийн хайрсаар хучигдсан

Толгойн өмнөх хайрс 2 хэсэгт хуваагдсан

Толгойн хайрс шар эсвэл улбар шар өнгөтэй

Зургийг: Мэтт Моррис

Geochelone elegans – Энэтхэгийн товруут яст мэлхий

Indian Star Tortoise

Бусад нэрс:

Тархалт: Энэтхэг, Пакистан, Шри Ланка

Гадаад төрх: Нурууны хуягны урт нь 38 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:
САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Онцлог шинж:

Од хэлбэрийн толбоны цацраг нь зүг бүр тархана

Бие гүйцсэн бодгалийн нурууны хуяг хурц өнцөг үүсгэнэ

Доод хуяг

Худалдаанд: Ихэвчлэн залуу бодгалиудыг тэжээвэр амьтдын худалдаанд

Амьтны дэлгүүрт зарагдаж буй залуу Энэтхэгийн товруут яст мэлхий

Товруут яст мэлхийн хуягны хээ

Төстэй зүйл:

Бирмийн товруут яст мэлхий *Geochelone platynota*

САЙТИС II Хавсралт

Цөөхөн бараан цацрагтай, цагаан шаргал дэвсгэр өнгөтэй

Дээд хавтас илүү бөөрөнхий болсон

Зургийг: Жероме Маран
Хэвлийн хуяг

Од хэлбэрийн толбыг холбосон зураас байхгүй

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Хуягны урт: 26 см хүртэл

Цацрагт яст мэлхий *Astrochelys (Geochelone) radiata*

САЙТИС I Хавсралт

Од хэлбэрийн толбоны хар цацраг нь хуягны 4-ний 1-т сэнс хэлбэрийн дүрс үүсгэнэ.

Хуягны урт: 40 см хүртэл

Хэвлийн хуяг*

Аалзан яст мэлхий *Pyxis arachnoides*

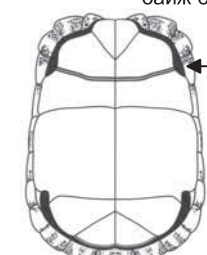
САЙТИС I Хавсралт

Зургийг: WWF-Канон/Урс БОИ

Хуягны урт: 15 см хүртэл

Зарим бодгаль нугаламтай байж болно

Хэвлийн хуяг*

*Зургийг: Канадын Хэрэлэн Буй Орчин
Бүх зургийг: Крис Шеферд/TSEA

*Өнөөгийн хамгаалагдсан байдлыг www.cites.org, www.iucnredlist.org хаягаар орж харна уу.

Geochelone platynota – Бирмийн товруут яст мэлхий

Burmese Star Tortoise

Тархац: Мянмар

Гадаад төрх: Нурууны хуягны урт нь 26 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

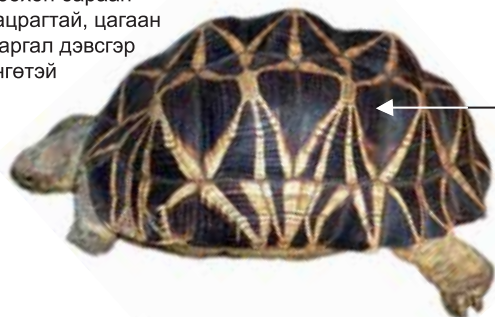

Онцлог шинж:

Цөөхөн бараан цацрагтай, цагаан шаргал дэвсгэр өнгөтэй

Нурууны хавтас илүү бөөрөнхий болсон

Од хэлбэрийн толбыг холбосон зураас байхгүй

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Зургийг: Жером Маран

Доод хуяг

Худалдаанд: Ихэвчлэн залуу бодгалиудыг тэжээмэл амьтдын худалдаагаар

Бие гүйцсэн Бирмийн товруут яст мэлхий
Зургийг: Жамес Комптон/TSEA

Бирмийн товруут яст мэлхийн хуягны хээ
Зургийг: Жамес Комптон/TSEA

Ижил төстэй зүйл:

Энэтхэгийн товруут яст мэлхий *Geochelone elegans*
САЙТИС II Хавсралт

Од хэлбэрийн толбоны цацраг нь зүг бүр тархана

Бие гүйцсэн бодгалийн нурууны хуяг хурц өнцөг үүсгэнэ

Хуягны урт: 38 см хүртэл

Хэвлийн хуяг

Цацрагт яст мэлхий *Astrochelys (Geochelone) radiata*
САЙТИС I Хавсралт

Од хэлбэрийн толбоны хар цацраг нь хуягны 4-ний 1-т сэнс маягийн дүрс үүсгэнэ.

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Хуягны урт: 40 см хүртэл

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

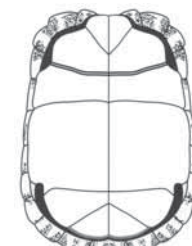
Хэвлийн хуяг

Аалзан яст мэлхий *Pyxis arachnoides*
САЙТИС I Хавсралт

Зургийг: WWF-Канон/Урс БОИ

Хуягны урт: 15 см хүртэл

Хэвлийн хуяг*

Зарим бодгаль нугаламтай байж болно

*Зургийг: Канадын Харээлэн Буй Орчин
Бүх Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

*Өнөөгийн хамгаалагдсан байдлыг www.cites.org, www.iucnredlist.org хаягаар орж харна уу.

Geochelone (Stigmochelys) pardalis – Ирвэс яст мэлхий

Leopard Tortoise

Бусад нэрс:

Тархац: Ангола, Ботсвана, Этиоп, Кени, Лесото, Малав, Мозамбик, Намиби, Сомалиа, Өмнөд Африк, Судан, Свазиланд, Танзани, Уганда, Зайре, Замби, Зимбабве

Гадаад төрх: Нурууны хуягны урт: 70 см хүртэл, Жин: 20кг

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: Бүртгэгдээгүй

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

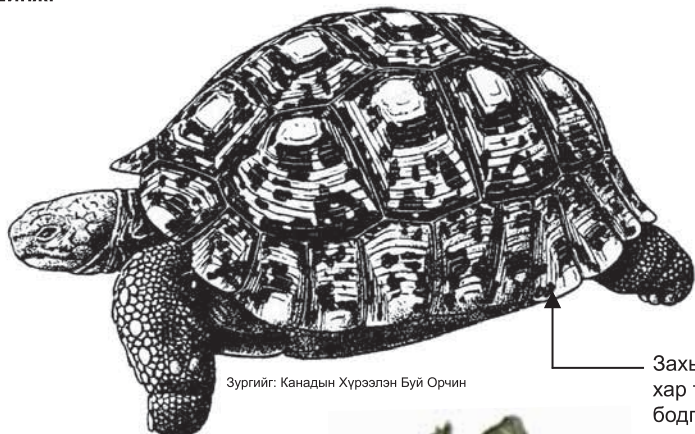
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: WWF-Канон/Мишэл ТЕРРЕТАЗ

Онцлог шинж:

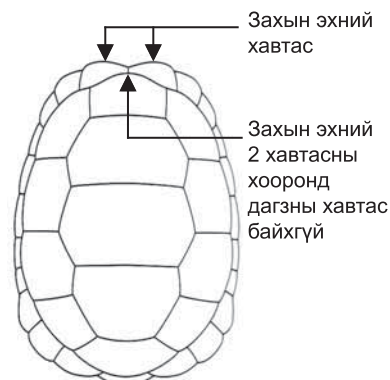

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

- Хуяган дээр цайвар шар эсвэл шар дэвсгэр дээр хар толбо болон бусад хээтэй
- Гарал үүслээс нь хамааран хуяг дээрх хээнүүд нь ялгаатай
- Зарим бодгалиудын хуяг нь хээгээр өвч бүрхэгдсэн бол зарим нь цөөн хээтэй
- Нас ахих тусам хээ нь бүдгэрдэг

Захын хайрснууд дээр хар толботай ба залуу бодгалиудад энэ нь тод үзэгдэнэ

Нурууны хуяг

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Худалдаанд: Амьдаар нь тэжээвэр амьтдын худалдаанд

Ирвэс яст мэлхийнүүдийг хураасан байдал
Зургийг: WWF-Канон/Вил Луишф

Geochelone (Centrochelys) sulcata – Африкийн өргөст яст мэлхий

African Spurred Tortoise

Овог: Testudinidae

Бусад нэрс: Барзгар яст мэлхий (Англи)

Тархац: Чад, Египет, Эритриа, Этиоп, Мали, Мауритан, Нигер, Нигерия, Сенегал, Сомали, Судан

Гадаад төрх: Нурууны хуягны урт: 83 см хүртэл.
Жин: 100 кг хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт: Квот (хувь хэмжээ) байхгүй.

Байгалиас барьсан Африкийн өргөст яст мэлхийг олон улсад худалдаалахыг хориглоно.

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Яст Мэлхий Хамгаалах Нийгэмлэг

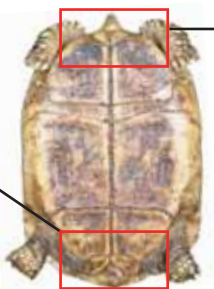
Худалдаанд: Тэжээвэр амьтдын худалдаагаар

Онцлог шинж:

Хэвлийн хуяг

Сүүлний 2 талд 2-3 том конус хэлбэртэй өргөстэй

Хэвлийн хуягны төгсгөл хэсэг

Хэвлийн хуягны урд хэсэгт давхар хавтастай

Нурууны хуягны урд хэсэгт жижиг хавтас байхгүй
Шар хүрэн өнгөтэй

Яст мэлхийн хуяг

Залуу бодгаль:

- Ялимгүй бөмбөгөр хуягтай
- Цайвар өнгөтэй
- Хуягны ирмэг барзгар

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Ижил төстэй зүйлүүд:

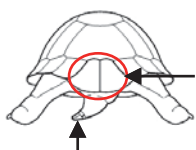
Херманы яст мэлхий
(*Testudo hermanni*)

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс УБ

Зургийг: www.chelonaphile.com

Сүүлний төгсгөл эсвэл хатуу

Сүүлний дээд хэсгийн хавтас хуваагдсан

Урт: 20 см хүртэл
Тархац: Европ
Зургийг: Английн гааль

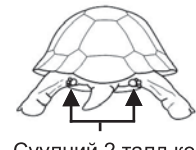
Өргөс хуягт яст мэлхий
(*Testudo graeca*)

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Зургийг: WWF-Канон/Майкал Гантер

Сүүлний 2 талд конус хэлбэрийн өргөстэй

Урт: 40 см хүртэл
Тархац: Европ, Ойрхи дорнод
Зургийг: Английн гааль

Клейманы яст мэлхий
(*Testudo kleinmanni*)

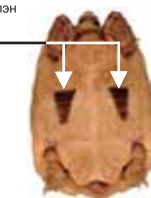
САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Зургийг: Х. Звартеноорте, Роттердам Амьтны Хүрээлэн

Доод хуяг нь зэвхий шар өнгөтэй, гурвалжин хэлбэртэй 2 толботой

Урт: 14.4 см хүртэл
Тархац: Египт(?), Ливи

Төв Азийн яст мэлхий
(*Testudo horsfieldii*)

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Зургийг: Петер Паул ван Дикк

Урд хөлөндөө 4 хумстай

Урт: 22 см хүртэл
Тархац: Зүүн Европ, Зүүн, Хойд болон Өмнөд Ази

Азийн бараан яст мэлхий
(*Manouria emys*)

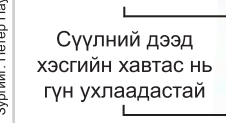
САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: Х

Зургийг: Сабини Соче

Хавтас нь дөрвөлжин, дундаа өргөн үрчлээтэй

Урт: 60 см хүртэл
Тархац: Бангладеш, Энэтхэг, Индонез, Малайз, Мянмар, Тайланд, Вьетнам

Залуу бодгальтай төстэй

Анжис хоншоорт яст мэлхий
(*Astrochelys yniphora*)

САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Зургийг: Крис Р Шеферд/TSEA

Хэвлийн хуягны урд хэсэгт ганц хавтастай

Тархац: Мадагаскар

Indotestudo elongata – Шар толгойт яст мэлхий

Yellow-headed Tortoise

Овог: Testudinidae

Бусад нэрс: Гулдгар яст мэлхий, Боргоцойт яст мэлхий (Англи), Бандинг Лонтонг, Кура кура Мас (Малайз)

Тархац: Бангладеш, Камбож, Энэтхэг, Лаос, Малайз, Мянмар, Непал, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Нурууны хуягны урт: 36 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: X

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Индранийл Дас

Худалдаанд: Мах болон тэжээмэл амьтдын худалдаагаар

Онцлог шинж:

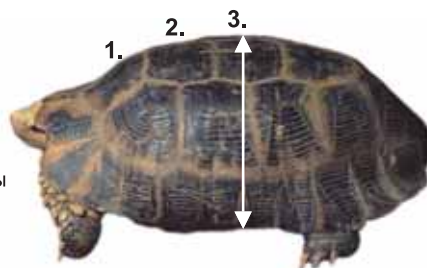
Хажуу талаас нь харахад хамгийн өндөр цэг нь дээд хэсгийн 3-р хайрс болно

Шар толгой

Эрэгчингийн нүд, хоншоорны тойрог үржлийн үедээ ягаавтар өнгөтэй болдог.

Нурууны хуяг

Хэвлийн хуяг

Ихэнх бодгалиуд нурууны хуягны урд хэсэгт жижиг, урт, нарийн хавтастай.

Янз бүрийн хээтэй. Улбар шар эсвэл улбар шараас ногоовтор дэвсгэртэй. Жигд бус хар толботой байж болно.

Залуу бодгалиудыг танихад хэцүү

Зургийг: Сабине Шчобе

Залуу бодгаль
Зургийг: Сабине Шчобе

Ижил төстэй зүйл:

Сулавесын яст мэлхий
(*Indotestudo forstenii*)

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: X

Тархалт: Сулавес, Индонез

Нурууны хуяг

Ихэнх бодгальд дагзны хавтас байхгүй. Байгаа тохиолдолд богино, шаантаг хэлбэртэй.

Хажуу талаас нь харахад хамгийн өндөр цэг нь нурууны хэсгийн 3-р хайрс болно.

Нимбэг шиг шар өнгөтэй, нурууны хуягны голын хайрснууд дөрвөлжин хэлбэртэй.

Хэвлийн хуяг

Тод хар толботой. Энэхүү толбонууд нь хэзээ ч бүдэгхэн эсвэл тасалдсан байдаггүй.

Сулавесын яст мэлхийн бүх зургийг: Иван Ивас

Траванкорын яст мэлхий
(*Indotestudo travancorica*)

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Тархац: Энэтхэг

Хажуу талаас нь харахад хамгийн өндөр цэг нь нурууны хэсгийн 2-р хайрс болно (хуяг нь хэвийн нөхцөлд). Залуу бодгальд 3-р хайрс байж болно.

Ихэнх бодгалиудад дагзны хавтас байхгүй

Залуу траванкорын яст мэлхий
Зургийг: Индранийл Дас

Зургийг: Бүх зургийг (гэмдэглэснээс бусад): Петер Паул ван Дижик

*Өнөөгийн хамгаалагдсан байдлыг www.cites.org, www.iucnredlist.org хаягаар орж харна уу.

2011 оны 12 сар

Malacochersus tornieri – Хавтгай яст мэлхий

Pancake Tortoise

Бусад нэрс:

Тархац: Кени, Танзани, Зимбабве

Гадаад төрх: Нурууны хуягны урт: 18 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Фабайн Шмидт

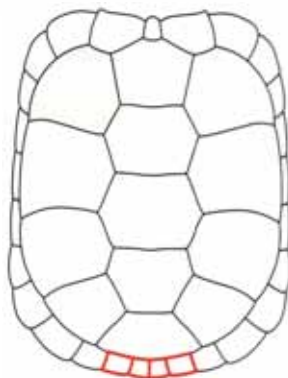
Онцлог шинж:

Хавтгай хуягтай (том биетэй бодгалиудын зузаан нь ердөө л 6 см хүрдэг)

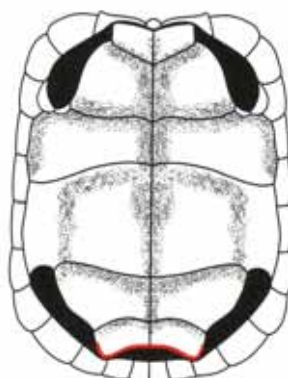
Нурууны хуяган дээр од хэлбэрийн дүрснүүдтэй (үргэлж харагдахуйц байдаг ч зарим бодгалиудын хувьд ялгаатай байдаг)

Дээрээс нь харахад хуяг нь дөрвөлжин хэлбэртэй

Нуруу, хэвлийн хуягны ирмэг хатуу байдаг бол гол хэсэгт нь хүрч үзэхэд зөөлхөн.

Нурууны хуяг

Хэвлийн хуяг

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Амьтны дэлгүүрт зарагдаж буй хавтгай яст мэлхий
Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Manouria emys – Азийн бараан яст мэлхий

Asian Brown Tortoise

Бусад нэрс: Банинг перанг, Кура кура анам каки (Малайз), Кадазандусун, Суяан (Саба, Малайз), Банинг коклат (Индонез)

Тархац: Бангладеш, Энэтхэг, Индонез (Суматра болон Борнео), Малайз, Мянмар, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Урт: 60 см хүртэл. Жин: 30 кг хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: X

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Онцлог шинж:

Азийн хамгийн том яст мэлхий

Нуруу болон хэвлийн хуяг ижил өнгөтэй: саарал, хүрэн эсвэл хар

Толгой нь бараан эсвэл хар

Эрэгчин хойд хөлдөө эвэрлэг өргөстэй

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Азийн бараан яст мэлхийн 2 дэд зүйл бий:

Manouria emys emys нь Суматра, Борнео (Индонез), Малайз, Өмнөд Тайландаар тархсан

Manouria emys phayrei нь Бангладеш, Энэтхэг, Мянмар, Баруун-Төв Тайландаар тархсан

Дээрх 2 дэд зүйл яльгүй өөр харагддаг боловч хоёул САЙТИС II Хавсралтад бүртгэгдсэн

Manouria emys emys
Урд мөчний яг ард байрлах хос хайрс төв хэсэгтээ хүрдэггүй

Manouria emys phayrei
Урд мөчний яг ард байрлах хос хайрс төв хэсэгтээ хүрдэг

Хэвлийн хуяг
Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Сүүлний дээд талын хайрс гүнзгий ухагдсан байна

Хэвлийн хуяг
Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Ижил төстэй зүйл:

Долгиорхог яст мэлхий
Manouria impressa
САЙТИС II Хавсралт

Урт: 31 см хүртэл

Нуруу болон хажуугийн хуягны ирмэг дотогш махийсан

Хуягны дээд ирмэг дээш махийсан

Зургийг: Доуглас Б. Хендри

Тархац: Даос, Малайз, Мянмар, Тайланд, Вьетнам

Худалдаанд: Мах болон тэжээвэр амьтдын худалдаанд

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Manouria impressa – Өндөр уулын яст мэлхий

Impressed Tortoise

Бусад нэрс: Баннинг букит (Малайз), Банинг Ази (Индонез)

Тархац: Лаос, Малайз, Мянмар, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Урт: 33 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

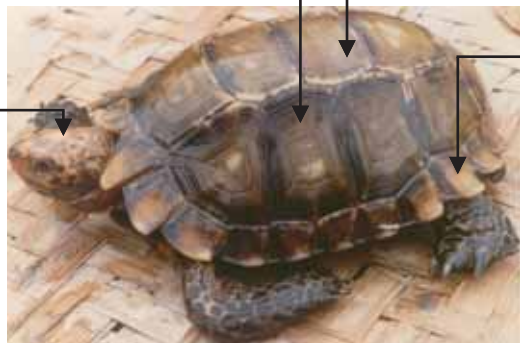

Зургийг: Доуглас Б. Хендри

Онцлог шинж:

Шаргал толгойтой

Нурууны хуяг алтан хүрэн ба тунгалаг

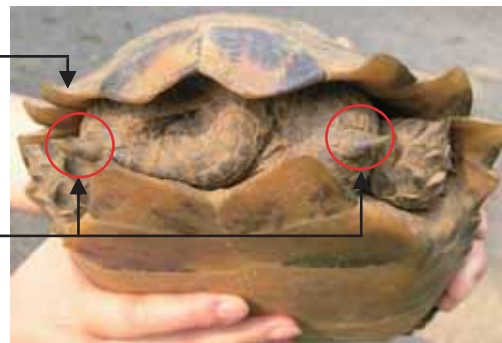

Зургийг: Доуглас Б. Хендри

Хуягны дээд болон хажуугийн ясархаг хайрс махийсан

Нурууны хуягны ирмэг дээш махийсан

Зөвхөн эрэгчинд эвэрлэг өргөс ажиглагдана

Зургийг: Доуглас Б. Хендри

Худалдаанд: Мах болон тэжээвэр амьтдын худалдаанд

Зургийг: ENV/R

Ижил төстэй зүйл:

Азийн хүрэн яст мэлхий
Manouria emys
САЙТИС II Хавсралт

Азийн хамгийн том яст мэлхий (60 см хүртэл)

Толгой хүрэн эсвэл хар өнгөтэй

Нуруу болон хэвлийн хуяг: саарал, хүрэн эсвэл хар

Нурууны болон хажуугийн ясархаг хайрс дотогш махийгаагүй

Нурууны хуягны ирмэг махийгаагүй

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Тархац: Бангладеш, Энэтхэг, Индонез (Суматра болон Борнео), Малайз, Мянмар, Тайланд, Вьетнам

Amyda cartilaginea – Азийн зөөлөн хуягт яст мэлхий

Asiatic Softshell Turtle

Бусад нэрс: Лаби лаби, Лаби лаби супер, Куаяа емас (Индонез)

Тархац: Бруней Даруссалам, Камбож, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Сингапур, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Нурууны хуягны урт: 100 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Азийн зөөлөн хуягт яст мэлхий
Зургийг: Марк Аулияя

Онцлог шинж:

Зургийг: Марк Аулияя

Толгой хүзүүндээ шар толботой

Хамар нь зааны хушуу шиг шовх

Зургийг: Марк Аулияя

Нурууны хуяг тойрог хэлбэртэй

Нурууны хуягны урд ирмэг жижиг товгортой

Худалдаанд: Амьдаар нь махны худалдаанд

Худалдаалагдаж буй Азийн зөөлөн хуягт яст мэлхий
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Ижил төстэй зүйл: Малайзын зөөлөн хуягт яст мэлхий *Dogania subplana*

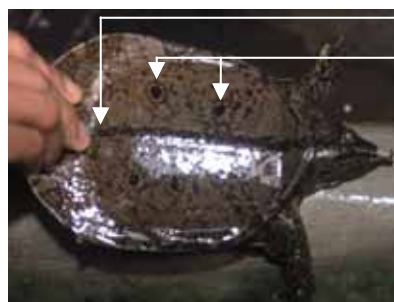
САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

Зургийг: Паул Хиен

Хамар нь зааны хушуу шиг хэлбэртэй, доошоо махийсан

Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Нурууны хуяг хавтгай, мөлгөр

Хуягны төвөөс доош хар судалтай

Судлын хоёр талд 2-3 толботой (нарийхан тойргоор хүрээлэгдсэн байж болно)

Зургийг: Марк Аулияя

Нурууны хуягны урд хэсэг мөлгөр

Азийн зөөлөн хуягт яст мэлхий тээвэрлэгдэхээс өмнө (гэмтсэн хуягийг нь харна уу) Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Нурууны хуягны урт: 35 см хүртэл

Тархац: Индонез, Малайз, Мянмар, Филиппин, Сингапур

Chitra spp. – Зөөлөн хуягт нарийн толгойт яст мэлхий

Narrow-headed Softshell Turtles

Овог: Trionychidae

Бусад нэрс: Лаби лаби, Лаби лаби супер, Куаяа емас (Индонез)

Тархац: Бруней Даруссалам, Камбож, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Сингапур, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Нурууны хуягны урт: 100 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт: *Chitra chitra*, *Chitra vandijki*
Бүх бусад зүйлийн зөөлөн хуягт нарийн толгойт яст мэлхий **САЙТИС II Хавсралтад бүртгэгдсэн**

ДБХХ-ны Улаан данс: НХ-Х хүртэл

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зүүн өмнөд Азийн зөөлөн хуягт нарийн толгойт яст мэлхийн зулзага (Тайланд) Зургийг: Петер Паул ван Дижк

Онцлог шинж:

Бирмийн зөөлөн хуягт нарийн толгойт яст мэлхий Зургийг: Жонатан Муррей

Хуяг нь савхи шиг арьсаар хучигдсан

Нурууны хуяг нь дугариг, хавтгай, бие гүйцсэн амьтдынх мөлгөр

Хэвлийн хуяг нь цайвар шараас цайвар ягаан өнгөтэй

Толгой нь урт, нарийн, хавтгай

Нүд хоорондын зай нь нүдний ухархайн өргөнөөс ойр

Зүүн өмнөд Азийн зөөлөн хуягт нарийн толгойт яст мэлхий (Тайланд) Зургийг: Петер Паул ван Дижк

Гурван зүйлийн Chitra:

Зүүн өмнөд Азийн зөөлөн хуягт нарийн толгойт яст мэлхий (*Chitra chitra*)
ДБХХ-ны Улаан данс: НХ

Өнгө: ногоовтор шараас бор ногоон. Ява арал, Индонезийн бодгалиуд хар өнгөтэй
Тархац: Индонез, Малайз, Тайланд

Бирмийн зөөлөн хуягт нарийн толгойт яст мэлхий (*Chitra vandijki*)
ДБХХ-ны Улаан данс: Бүртгэгдээгүй

Өнгө: хүрэн бор
Тархац: Мянмар

Энэтхэгийн зөөлөн хуягт нарийн толгойт яст мэлхий (*Chitra indica*)
ДБХХ-ны Улаан данс: Х

Өнгө: дээд хуяг бараан саарлаас гүн хүрэн бор. Залуу бодгалийн нурууны хуяг 4 нүдэн хээтэй байж болно.
Тархац: Бангладеш, Энэтхэг, Непал, Пакистан

Зургийг: Жонатан Муррей

Зүүн Өмнөд Азийн зөөлөн хуягт нарийн толгойт яст мэлхий (Ява арал, Индонез)

Зургийг: Петер Паул ван Дижк

Худалдаанд: Мах

Ижил төстэй зүйл:

Зөөлөн хуягт аварга яст мэлхийн зүйлүүд
***Pelochelys* spp.**

Зургийг: Артур Жеоржиа

Янз бүрийн өнгөтэй, хавтгай

Нурууны хуягны урт 150 см хүртэл

Нүд хоорондын зай нь нүдний ухархайн өргөнөөс хол

Толгой нь богино, өргөн

Зургийг: Сабине Шнобе

Тархац: Австрали, Бангладеш, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Папуа Шинэ Гвиней, Филиппин, Тайланд, Вьетнам

Pelochelys spp. – Зөөлөн хуягт аврага яст мэлхий

Giant Softshell Turtles

Овог: Trionychidae

Бусад нэрс: Лаби лаби раксаса (Индонез),
Антипа (Филиппин)

Тархалт: Австрали (?), Бангладеш, Камбож, Хятад,
Энэтхэг, Индонез, Лаос, Малайз,
Папуа Шинэ Гвиней, Филиппин,
Тайланд, Вьетнам

Гадаар төрх: Нурууны хуягны урт: 150 см хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:
Бүх зүйлийн зөөлөн хуягт аврага
яст мэлхий **САЙТИС II Хавсралтад**
бүртгэгдсэн

ДБХХ-ны Улаан данс: Х-ЭМ хүртэл

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай
эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай
хууль, 2002
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд,
бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио
цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Сабине Шчобе

Онцлог шинж:

- Нурууны хуяг нь савхи шиг арьсаар хучигдсан
- Нурууны хуяг нь дугариг, хавтгай, бие гүйцсэн амьтдынх мөлгөр
- Хэвлийн хуяг нь цайвар шаргал
- Толгой нь богино, өргөн
- Нүд хоорондын зай нь нүдний ухархайн өргөнөөс хол

Мэлхий хоншоорт зөөлөн хуягт яст мэлхий
Зургийг: Сабине Шчобе

Шинэ Гвинейн Зөөлөн хуягт судалт яст мэлхий
Зургийг: Артур Жеоржес

Гурван зүйлийн *Pelochelys*:

Мэлхий хоншоорт зөөлөн хуягт яст мэлхий (*Pelochelys cantorii*)
ДБХХ-ны Улаан данс: Х

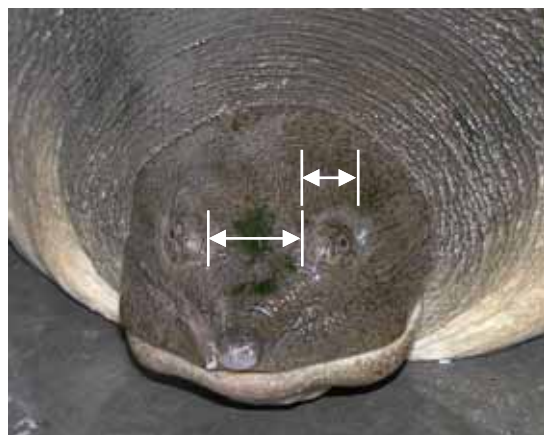
Өнгө: нурууны хуяг нь хүрэн бор, ямар нэг толбогүй
Тархац: Бангладеш, Камбож, Хятад, Энэтхэг, Индонез (Суматра, Калимантан, Сулавеси), Лаос, Малайз, Мянмар, Папуа Шинэ Гвиней, Тайланд, Вьетнам

Шинэ Гвинейн Зөөлөн хуягт судалт яст мэлхий (*Pelochelys bibroni*)
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

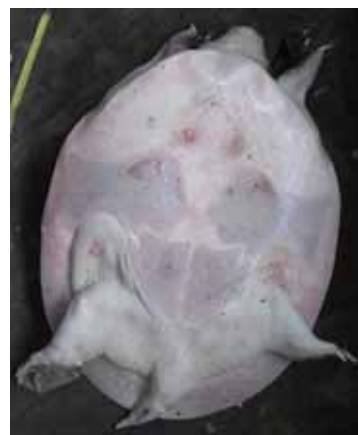
Өнгө: нурууны хуяг нь *Chitra Chitra*-тай төстэй боловч хүзүүний араас хуягны гол хүртэл өргөн хүрэн судал явсан (дээрх зурагт харуулав).
Тархац: Индонезийн Папуа, Папуа Шинэ Гвиней, Австрали (?)

Зөөлөн хуягт толбот яст мэлхий (*Pelochelys signifera*)
ДБХХ-ны Улаан данс: Бүртгэгдээгүй

Нурууны хуяг: 55 см
Өнгө: ямар нэг хээгүй, хүрэн өнгөтэй
Тархац: Индонезийн Папуа, Папуа Шинэ Гвиней

Мэлхий хоншоорт зөөлөн хуягт яст мэлхий
Зургийг: Сабине Шчобе

Мэлхий хоншоорт зөөлөн хуягт яст мэлхий
Зургийг: Сабине Шчобе

Худалдаанд: Max

Ижил төстэй зүйл:

Зөөлөн хуягт нарийн толгойт яст мэлхий
Chitra spp.

Зургийг: Жонатан Муррей

Өнгө хэлбэрийн хувьд янз бүр

Нүд хоорондын зай нь нүдний ухархайн өргөнөөс ойр

Толгой урт, нарийн

Зургийг: Жонатан Муррей

Тархац: Бангладеш, Энэтхэг, Индонез, Малайз, Мянмар, Непал, Пакистан, Тайланд

Pelodiscus sinensis – Зөөлөн хуягт нанхиад яст мэлхий

Chinese Softshell Turtle

Бусад нэрс: Лаби Чайна (Малайз), Лаби лаби Сина (Индонез)

Тархац: Хятад, Япон, Тайвань, Вьетнам улсад их хэмжээгээр үржүүлдэг

Гадаад төрх: Урт: 25-35 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:
САЙТИС-д бүртгэгдээгүй

ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:
Бүртгэгдээгүй

Зургийг: Буй Данг Фонг

Онцлог шинж:

- Өөр өөр өнгөтэй (ногоон, хүрэн, саарал)
- Хуягны нурууны хэсэгт хар тэмдэг байж болно
- Ихэнх зөөлөн хуягт яст мэлхийг бодвол илүү урт хоншоортой
- Хуяг нь ихэвчлэн биржгэр ховилтой

Хуягны урд үзүүрт (нурууны хэсэг) мэдэгдэхүйц товгор

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Зургийг: Буй Данг Фонг

Зургийг: TSEA

Зургийг: TSEA

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Зулзага: Улаан эсвэл улбар шар (шар эсвэл цагаан өнгөтэй байж болно). Хойд хөл нь хэвлийн хуягны хэсэгт хар толботой. Улаан өнгө нь хөгшрөх тусам уусан алга болдог. Тэмдэглэл: бодгалиудын хооронд толбоны хэлбэр ялгаатай.

Худалдаанд: Тэжээвэр амьтан хэлбэрээр эсвэл махыг нь зардаг.

Амьтны дэлгүүрт зарагдаж буй зулзаганууд
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Ижил төстэй зүйл:

Amyda cartilaginea
САЙТИС II Хавсралт
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭМ

- Толгой хүзүүндээ шар толботой
- Урт шулуун хамар
- Хуягны урд ирмэг мэдэгдэхүйц барзгар товгор

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Dogania subplana
САЙТИС II Хавсралт
ДБХХ-ны Улаан данс: ЭЛ

- Хуягны төв хэсгээс доош явсан хар судалтай
- Хуягны урд, нуруу хэсэг нь мөлгөр
- Урт, доош махийсан хамартай

Зургийг: Марк Аулия/TSEA

Махны зах дээр
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

Dyscophus antongilii – Лооль мэлхий

Tomato Frog

Бусад нэрс: Умардын лооль мэлхий

Тархац: Мадагаскар

Гадаад төрх: Урт: 6-10.5 см

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: УБ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад

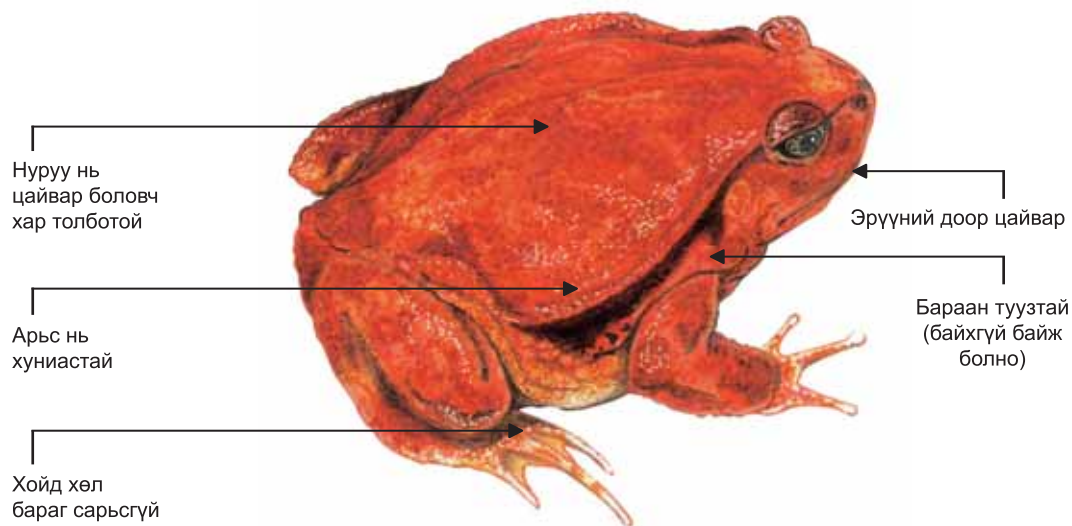
худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: Марк Аулияа/TSEA

Онцлог шинж:

Өнгөний хувилбарууд. Гэхдээ ямагт *Dyscophus guineti*-ээс илүү улаан өнгөтэй байдаг.

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Ижил төстэй зүйл:

Өмнөдийн лооль мэлхий/хуурамч лооль мэлхий
Dyscophus guineti
САЙТИС-д бүртгэгдээгүй

Урт: 6.4-10 см

Бараан толботой, нуруундаа хар бараан тэмдэгтэй (бүдэг эсвэл байхгүй байж болно)

Арьс нь хуниастай

Хойд хөл хагас сарьслаг

Янз бүрийн өнгөтэй боловч *Dyscophus antongilii*-аас илүү цайвар улаан өнгөтэй

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Зургийг: Р. Исотти, А. Камбоне - Homo ambiens/WWF-Канон

Худалдаанд:
Тэжээвэр амьтдын худалдаагаар

Scleropages formosus – Азийн арована загас

Asian Arowana

Бусад нэрс: Икан Келиса (Малайз), Икан Келесар (Индонез), Жинглонгюу (Хятад, ХаньюПинин), Трей тапавт (Хмер)

Тархац: Камбож, Индонез (Банка арал, Суматра, Калимантан), Лаос, Малайз (Саравак орно), Мянмар, Тайланд, Вьетнам

Гадаад төрх: Бие гүйцсэн бодгалийн биеийн урт: 100 см хүртэл боловч ихэвчлэн 50-60 см-ийн хооронд байдаг

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралт

Үржүүлгийн амьтдыг дараах нөхцөлд худалдаалж болно:

1. Үржүүлэгч нь САЙТИС-ийн удирдлагуудад бүртгэгдсэн байх

2. Тухайн загасанд микрочип зүүсэн байх

3. Тухайн загас нь дор хаяж үржүүлгийн 2 дахь удам байх

ДБХХ-ны Улаан данс: X

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад

худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын

хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Онцлог шинж:

Бие гүйцсэн бодгаль

Залуу бодгаль

Ижил төстэй зүйл:

**Ярдины арована загас
*Scleropages jardini***

Биендээ 7 эгнээ бүхий том хайрстай

Бие гүйцсэн бодгаль

Залуу бодгаль

Худалдаанд: Аквариумын зориулалтаар (ихэвчлэн залуу бодгалиудыг)

Ижил төстэй зүйл:

**Мөнгөлөг арована загас
*Osteoglossum bicirrhosum***

Залуу бодгаль

Бие гүйцсэн бодгалийн урт: 120 см

Cheilinus undulatus – Наполеон загас

Humphead Wrasse (Бөгтөр толгойт загас)

Бусад нэрс: Маменг, Лицин, Ланкавит (Малайз), Со-мей (Хятад)

Тархац: Энэтхэгийн далайн дорно, өрнө
Номхон далайн дорно төв, баруун хойд, баруун төв

Гадаад төрх: Урт: 229 см, хамгийн хүнд жин: 191 кг

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: X

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: WWF-Канон/WWF/Хонг Конг Синди Ченг

Онцлог шинж:

Ихэнх тохиолдолд сүүлний үзүүр нь шар эмжээртэй байдаг

Зургийг: WWF-Канон/Фредерик МОННОТ

Бүгд нүдэн дээрээ өвөрмөц зураастай

Зургийг: Дэбби Нг

Энэ зурганд үзүүлсэн залуу бодгаль шиг нас ахих тусам биеийн өнгө болон галбир өөрчлөгддөг.

Зургийг: WWF-Канон/Жон Е РАНДАЛЛ

Зургийг: Дэбби Нг

Ижил төстэй зүйл:

Маори уруулт загас
Cheilinus chlorourus

- Нүдний тод хар судал болон сүүлний шар эмжээр байхгүй
- Цагаан цэгүүд бүхий хөндлөн зураастай

Гурван сүүлт уруулт загас
Cheilinus trilobatus

- Нүдний тод хар судал болон сүүлний шар эмжээр байхгүй
- Ягаан цэгүүд бүхий хөндлөн зураастай

Худалдаанд: Аквариум болон хүнсний зориулалтаар амьдаар нь зардаг. Бүтнээр нь тээвэрлэдэг.

Худалдаалах үеийн жин: 0.5-1.0 кг

Хэмжээ: 30-40 см. Энэ хэмжээнд хүртэл нь залуу бодгалиудыг өсгөх саванд хадгалдаг.

Наполеон загасыг барих зориулттай сав Зургийг: Дэбби Нг

Зөөвөрлөх сав
Зургийг: Жулиа Нг/TSEA

Загасыг шилжүүлж буй байдал
Зургийг: Дэбби Нг

Хоолны газарт үзүүлэн болгон байрлуулсан Наполеон загас
Зургийг: WWF-Канон/Мишэл ДУПРАЗ

Hippocampus spp. – Далайн морь

Hippocampus spp. - Seahorse spp.

Бусад нэрс:

Тархац: Сэрүүн бүсийн болон халуун орны эргийн усанд (хойд уртрагийн 50°-аас өмнөд уртрагийн 50° хүртэл)

Гадаад төрх: 2-35 см хүртэл өндөр

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: X хүртлэх бүх ангилал

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Онцлог шинж:

Морин дүрст толгой

Өгөөш барих зориулалттай эрчилсэн сүүл

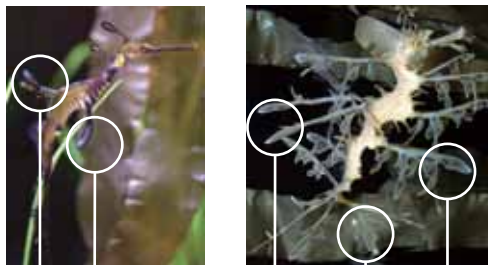

Ижил төстэй зүйл:
Судалт гуурсан загас

- Нарийн урт биетэй (шулуун болж сунасан далайн морь шиг)
- Эрчилсэн сүүлгүй (гэхдээ мушгирч чадна)

Далайн луу

- Навч дүрстэй байнгийн цогц байдлаар орших хавсрага эрхтэнтэй (зүйлээс нь шалтгаалж тоо ба хэлбэр нь өөр)
- Тэгш хэмт хавтгай биетэй

Зургийг: Крис Шеферд

Худалдаанд: Хатааж уламжлалт анагаах ухаан эсвэл бэлэг дурсгалын зүйлд мөн аквариумын амьтан хэлбэрээр зарагддаг.

Хатаасан далайн морьдын үзүүлэн
Зургийг: Крис Шеферд

Хатаасан далайн морь
Зургийг: WWF-Канон/Жон Е.Ньюби

Хатаасан далайн морь
Зургийг: TRAFFIC SEA

Хатаасан далайн морьдын үзүүлэн
Зургийг: TRAFFIC SEA

Tridacnidae spp. – Аврага хясаа

Giant Clam spp.

Бусад нэрс: Кима (Малайз)

Тархалт: Энэтхэг-Номхон далай

Гадаад төрх: Урт: 130 см хүртэл. Жин: 300 кг хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралтад Аврага хясааний бүх зүйлүүд бүртгэгдсэн

ДБХХ-ны Улаан данс: 4 зүйл бүртгэгдсэн, **ЭЛ** (хамгаалал шаардсан-ЭМ хүртэл)

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Амьтны тухай хууль, 2012

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: TSEA

Онцлог шинж:

Амьд бодгаль

Биеийг өвч бүрхсэн зузаан мах нь хавтас нээгдэх үед хавтасны ирмэг хүртэл сунадаг.

Зургийг: Айлээн Тан Шай-Хвай

Бие нь тод өнгөтэй байж болно

Зургийг: Маури РАУТАКРИ-WWF/Канон

Үхсэн бодгаль (зөвхөн хавтас)

Хавтасны дотоод хэсэг нь сувд мэт цагаан, гялалзсан байдлаа алдсан

Зургийг: Клейр Бисталл

Зургийг: Клейр Бисталл

Зургийг: Клейр Бисталл

Худалдаанд: Мах, хавтас болон амьд бодгалийг аквариумын худалдаанд зарна.

Зургийг: Алайн Компост-WWF/Канон

Махыг нь зарж буй байдал
Зургийг: Айлээн Тан Шай-Хвай

Зургийг: TSEA

Махыг нь зарж буй байдал
Зургийг: Айлээн Тан Шай-Хвай

Nepenthes spp. – Вааран ургамлууд

Pitcher Plants

Бусад нэрс:

Тархалт: Австралын хойд хэсгээс Зүүн Өмнөд Ази, Хятадын хойд хэсэг хүртэл

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

2 зүйл: *Nepenthes rajah* мөн *Nepenthes khasiana* нь **САЙТИС I Хавсралтад** бүртгэгдсэн. Бусад бүх вааран ургамлийн зүйлүүд **САЙТИС II Хавсралтад*** бүртгэгдсэн.

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Байгалийн ургамлын тухай хууль, 1995
Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002
Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Онцлог шинж:

Nepenthes albomarginata
Зургийг: Карол Лауренс

- Онцлог-мөлхөгч ургамал шиг нарийн иштэй ба урт нарийн навчтай (хааяа салаалсан мөчиртэй)
- Навчны үзүүрээс домбо ургадаг хэдий ч бүх навчнаас ургадаггүй

Nepenthes albomarginata
Зургийг: К.Калиянан

Ваар нь навчнаас сунаж ургасан нарийн ишнээс ургадаг.

Nepenthes burbidgeae
Зургийг: Карол Лауренс

Nepenthes macfarlanei (ваар нь доогуур байрлалтай) Зургийг: Карол Лауренс

Nepenthes sanguinea
Зургийг: Карол Лауренс

САЙТИС I Хавсралтад бүртгэгдсэн зүйлүүд:

Nepenthes rajah

ДБХХ-ны Улаан данс: X

Тархалт: Малайз (зөвхөн Саба-Кинабалу уул болон Тамбоукон ууланд)

Зэл нь навчны доороос үзүүрийн 1/3 хэсгээс ургадаг хэд хэдэн зүйлийн нэг.

Домбо нь өндрөөрөө 35 см, өргөнөөрөө 18 см ургаж дор хаяж 3 л шингэн агуулдаг.

Nepenthes rajah
Зургийг: Карол Лауренс

Nepenthes khasiana

ДБХХ-ны Улаан данс: Бүртгэгдээгүй

Тархац: Энэтхэг

Nepenthes macfarlanei
Дээд ваарнууд
Зургийг: Карол Лауренс

Тэмдэглэл: Нарийвчлан тодорхойлох шаардлагатай тохиолдолд өөрийн орны мэргэжилтэнтэй холбоо барина уу

Худалдаанд: Амьд ургамал

Тэмдэглэл: тодорхойлход хэцүү болгохын тулд хууль бусаар худалдаалагчид навчны 1/3-ыг тайрч бүх ваар болон нарийн ишнүүдийг авч хаядаг байна.

Nepenthes rafflesiana
худалдаанд
Зургийг: Карол Лауренс

САЙТИС II Хавсралтад* бүртгэгдсэн зүйлүүд:

Эдгээрээс бусад бүх эд, эрхтэн:

А. Үр, спор, үр боловсрох орон (мөн үр боловсрох орны амсар)

Б. In-vitro-хиймэл, хатуу эсвэл шингэн орчинд ургуулсан, стерил саванд тээвэрлэсэн нахиа болон эдийн үржүүлэг

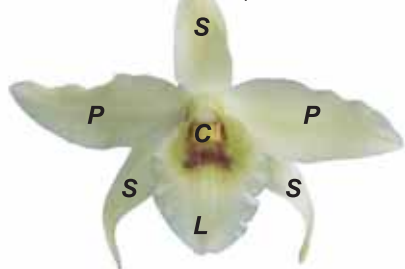
Цахирмаатны овог

САЙТИС I Хавсралтын зүйлүүд Цахирмаатны овог, хуудас 2.1.

Orchids

Бусад нэрс: Ангерик (Малайз)

Өнөөгийн байдлаар 25,000 гаруй зүйл тэмдэглэгдсэн. Тэдгээрийг тодорхойлоход хэцүү боловч зарим ижил төстэй шинж чанар байдаг.

Цэцгүүд нь ижил төстэй зарим шинж чанартай:

- Дэлбэний гадуур 3 ширхэг аяга хэлбэрийн навч байх ба дэлбэтэй төстэй харагддаг (S)
- 3 дэлбээтэй (P) ба 1 нь маш сайн хөгжсөн, уруул хэлбэртэй (L), өнгө, хэлбэр, хэмжээгээрээ бусдаас ялгарна
- Цэцгийн зүүн тал нь баруун талтайгаа яг адилхан
- Цэцгийн эр, эм хэсэг нь 1 багана болж нэгдсэн (C)

Зургийг: REACH/Амран

Углааш цахирмаа цэцэг Eg. *Paphiopedilum* spp. and *Phragmipedium* spp.

Цэцгийн ерөнхий бүтэц:

Зургийг: REACH/Амран

САЙТИС I Хавсралтад бүртгэгдсэн Цахирмаа цэцгүүд

<i>Dendrobium cruentum</i>	Тархац: Тайланд, Малайз
<i>Renanthera imschootiana</i>	Тархац: Энэтхэг, Мянмар, Вьетнам
<i>Paphiopedilum</i> spp. (+/- 62 spp.)	Тархац: Өмнөд Болон Зүүн Өмнөд Ази, Хятад, Папуа Шинэ Гвиней
<i>Phragmipedium</i> spp. (+/- 17 spp.)	Тархац: Төв Болон Өмнөд Америк
<i>Aerangis ellisii</i>	Тархац: Мадагаскар
<i>Laelia (Sophronitis) lobata</i>	Тархац: Бразил
<i>Laelia (Sophronitis) jongheana</i>	Тархац: Бразил
<i>Peristeria elata</i>	Тархац: Коста Рика, Панама, Венесуэл, Колумб

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС I Хавсралтад 8 зүйл бүртгэгдсэн

Хиймэл, хатуу эсвэл шингэн орчинд ургуулсан, цэвэр саванд тээвэрлэсэн нахиа болон эдийн үржүүлэг нь

САЙТИС-д хамааралгүй

САЙТИС II Хавсралтад бүх зүйлийн цахирмаа цэцэг

(илүү дэлгэрэнгүй мэдээллийг www.cites.org хаягаар орж харна уу)

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Байгалийн ургамлын тухай хууль, 1995 (*Cypripedium macranthum*, *Cypripedium calceolus* хавсралт, нэн ховор)

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: REACH/Амран

Paphiopedilum lowii

Тэмдэглэл: Бүх зэрлэг цахирмаа цэцгүүдэд САЙТИС-ийн зөвшөөрөл хэрэгтэй

Худалдаанд: Амьдаар (заавал цэцэг хэлбэртэй байх албагүй), цэцгийг нь тайрч, бэлэг дурсгалын хэлбэрээр

САЙТИС I Хавсралтад бүртгэгдсэн Зүүн өмнөд Азид тархсан Цахирмаа цэцгүүд*

Зургийг: Грег Алликас

Dendrobium cruentum
Тархац: Тайланд, Малайз

Зургийг: Ник Ахмад Факхи

Renanthera imschootiana
Тархац: Энэтхэг, Мянмар, Вьетнам

Eg. *Paphiopedilum barbatum*

Зургийг: REACH/Амран

Paphiopedilum spp. Тархац: Өмнөд болон Зүүн өмнөд Ази, Хятад, Папуа Шинэ Гвиней

- Навч:
- ил гарсан, элгэрхэг гол судалтай
  - огтолцох хэсэгтээ V хэлбэртэй
  - ихэвчлэн 20 см-ээс богино
  - цул гэрэлтсэн ногооноос бидэр ягаан өнгөтэй

Тэмдэглэл: Нарийвчлан тодорхойлох шаардлагатай тохиолдолд өөрийн орны мэргэжилтэнтэй холбоо барина уу

Цахирмаатны овог

Зэрлэг Цахирмаа цэцгийг таних
Цахирмаатны овог, хуудас 2.2.

Orchids

Бүх зэрлэг цахирмаа цэцэгт САЙТИС-ийн зөвшөөрөл шаардагддаг

Байгальд

Тоо ширхэг: Ихэвчлэн 20-с цөөн тоогоор зөөвөрлөдөг.

Хэмжээ: Янз бүрийн хэмжээтэйгээр

Үндэс: Эрүүл биш, цөөн тоотой болсон, огтлогдсон, гэмтсэн байдаг. Үндэсний ургалтын чиг өөрчлөгдсөн. Замаг, жижиг ойм, модны холтос, мөчир, хайрга, элс болон эмгэн хумс, шавж зэрэг зүйлстэй хамт тохиолддог.

Харагдах байдал: Эрүүл бус, навч нь өнгө алдсан эсвэл гандсан, голдуу гэмтсэн (шавж, хөгц, мөөгөнцөр, хөвд)

Үржүүлгийн газар ургуулсан

Ихэвчлэн 20-с их тоогоор зөөвөрлөдөг.

Бүгд адил хэмжээтэй.

Ихэвчлэн эрүүл, үндэс нь тээвэрлэж буй савны хэмжээтэй адил байж болно. Үржүүлгийн газар жигд ургасан шинж тэмдэг илэрч болно (модны нүүрс, агар, наргил модны самрын ширхгэнцэр, чийгтэй хөвд зэрэг).

Эрүүл, навч нь гэмтээгүй (шавж, хөгц, мөөгөнцөр, хөвд)

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*

САЙТИС II Хавсралт: Бүх зүйлийн цахирмаа цэцэг

Бүртгэгдсэн 8 зүйлээс бусад (САЙТИС I Хавсралт, Цахирмаатны овог, хуудас 2.1. харна уу)

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Байгалийн ургамлын тухай хууль, 1995 (*Cypripedium macranthum*, *Cypripedium calceolus* хавсралт, нэн ховор)

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

Зургийг: WWF-Канон/Вил ЛУИИЖФ

Тэмдэглэл: Нарийвчлан тодорхойлох шаардлагатай тохиолдолд өөрийн орны мэргэжилтэнтэй холбоо барина уу

Зэрлэг цахирмаа цэцгийг үржүүлгэнд ургуулсан цэцэгнээс хэрхэн ялгах вэ? Юуг анхаарах вэ?

Зэрлэг цахирмаа цэцгийн үндэс нь:

Зургийг: REACH/Карол

Үндэсний ургалтын урт ба чиглэл нь өөр бөгөөд цэцгийн саванд ургуулсан шиг хэлбэргүй

Шалбарч гэмтсэн, шинэ үндэс хуучин гэмтсэн үндэсний суурь дээр ургасан

Анх ургасан газрын хэсэг наалдсан

Үхэж өмхөрсөн (махлаг гадаргуу нь хүрэн нунтаг эд болсон)

Зэргэл цахирмаа цэцгийн навч нь:

Зургийг: Кью дэхь Эзэн Хааны Ботаникийн цэцэрлэг

Дарагдаж, шалбарсан

Шавж, жижиг хөхтөн зажилсан ул мөртэй

Зургийг: REACH/Карол

Шавжнаас үүдэлтэй цайвар өнгийн толбо эсвэл нүхнүүдтэй

Хатаж хорчийсон (ялангуяа дунд судал дагуу хөөлт багатай болж цуурсан)

Ерөнхий харагдах байдал:

Зургийг: Кью дэхь Эзэн Хааны Ботаникийн цэцэрлэг

Жигд бус ургасан

Зургийг: REACH/Карол

Ихэвчлэн хатсан баг цэцэгтэй болон бундуйтай

Үржүүлгээр ургасан цахирмаа цэцэг:

Хиймэл орчинд ургуулсан цэцгүүд нь САЙТИС-д хамааралгүй

Үржүүлгийн орчинд ургасан цэцгүүд бүгд ижил арчилгаа авч, ижил хэмжээ, нас, байдал нь ижил байдаг учир яг адилхан харагддаг

Зургийг: Кью дэхь Эзэн Хааны Ботаникийн цэцэрлэг

Gonystylus spp. – Хатуу модны зүйлүүд

Ramin

Бусад нэрс: Бенгой, Гахару, Мелавис, Гару, Буахи, Ланутан-Багио

Тархалт: Бруней Даруссалам, Индонез, Малайз, Папуа Шинэ Гейнни, Филиппин

Олон улсад хамгаалагдсан байдал*:

САЙТИС II Хавсралт

ДБХХ-ны Улаан данс: 15 зүйл нь ЭМ

Монгол улсад хамгаалагдсан байдал:

Байгалийн ургамлын тухай хууль, 1995

Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хууль, 2002

Амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үеийн хорио цээрийн хяналт, шалгалтын тухай хууль, 2002

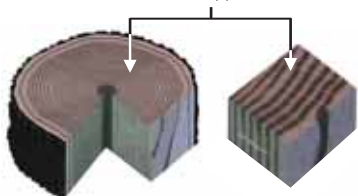

Зургийг: Чен Хинг Кёон/TSEA

Тодорхойлох алхмууд:

1. Тодорхойлох гэж буй модноос дээж ав

Энэ хэсгийг хөндлөн огтолж ав

Зургийг: Канадын Хүрээлэн Буй Орчин

Огтолж авсан тайрдасны гадаргуугаас маш иртэй хутгаар жижиг хэсгийг зүсэж ав

2. Зүсэж авсан хэсгийг шинжил

Шинжилгээнд 14 дахин томруулдаг шил ашигла

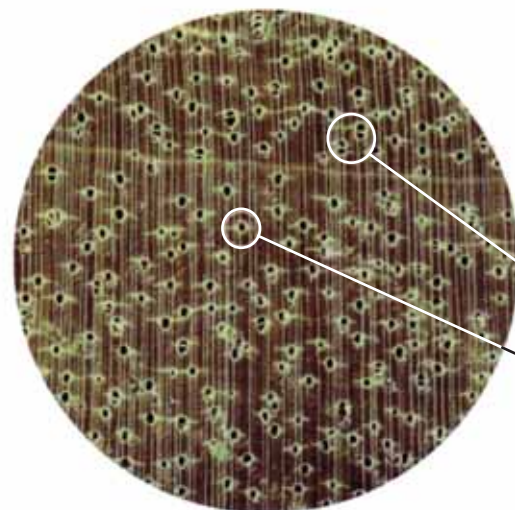

Тод харахын тулд томруулдаг шилийг нүдэндээ ойр барь

Худалдаанд:

Банз, боловсруулсан мод, голдуу хаалга, зургын хүрээ, раам, хүүхдийн ор болон шугам

Юу харах вэ?

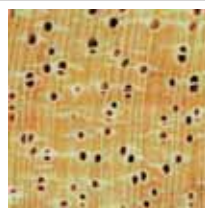
Хатуу мод
Зүссэн модны гол цагаанаас цайвар шар өнгөтэй

Хатуувтар ба хүнд

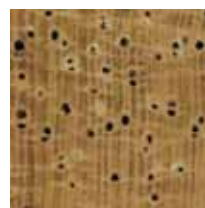
Судлууд ургалтын цагирагтай мэдэгдэхүйц холбоогүй

Судлууд ихэнхдээ ганц нэгээр ба зарим тохиолдолд олуулаа байна

Судлыг тойрсон далавч маягын бүтэцтэй

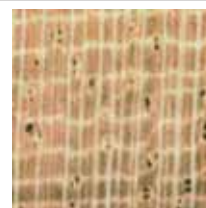

Gonystylus sp.

Gonystylus sp.

Ижил төстэй зүйлүүд

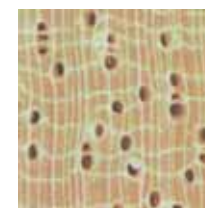
Alstonia scholaris

Dyera costulata

Hevea brasiliensis

Endospermium malaccense

Тэмдэглэл: нарийвчлан тодорхойлох шаардлагатай тохиолдолд өөрийн орны мэргэжилтэнтэй холбоо барина уу

Олон өнгөөр будаж зардаг
Зургийг: Крис Шеферд/TSEA

ЗЭРЛЭГ АМЬТДЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН СҮЛЖЭЭ

ASEAN-ны Зэрлэг Амьтдын Хууль Сахиулах Холбоо (ASEAN)-нд багтдаг Бруней, Камбож, Индонез, Лаос, Малайз, Мянмар, Филиппин, Сингапур, Тайланд, Вьетнам зэрэг улсын цагдаа, гааль болон байгаль орчны байгууллагууд багтана.

ASEAN-WEN нь бүс нутгийн хэмжээнд тусгай хамгаалалттай зэрлэг амьтан, ургамлын зүйлийн хууль бус худалдаатай хийх тэмцлийг зохицуулдаг. Энэ хууль бус худалдаа нь биологийн олон янз байдалд аюул учруулж, хүний эрүүл мэнд, эдийн засгийн хөгжилд нөлөөлдөг.

- ASEAN-WEN:
- * Зэрлэг амьтдын хууль бус худалдаатай тэмцэх үүрэг бүхий бүс нутгийн засгийн газар хоорондын хууль сахиулах сүлжээ юм
  - * Зүүн өмнөд Азийн аюултай түвшинд хүрсэн зэрлэг амьтдын хууль бус худалдаа, хорогдлыг зогсоох чиглэлээр идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулдаг
  - * Улс орнууд хоорондоо мэдээлэл солилцох, бусдын тэргүүн туршлагийг суралцах сүлжээ юм.

TRAFFIC

Зэрлэг амьтны худалдаа мониторингийн сүлжээ (TRAFFIC) нь зэрлэг амьтан, ургамлын худалдааг хянах, байгаль хамгаалах үйл явцад аюул занал учруулахгүй байх нөхцлийг бүрдүүлж ажилладаг.

Дэлхийн ихэнх орнуудад өөрийн төлөөлөгчтэй бөгөөд САЙТИС-ийн Нарийн бичгийн дарга нарын газартай нягт хамтран ажилладаг.

Нэмэлт мэдээлэл авахыг хүсвэл доорх хаягаар холбоо барина уу:

Бүс нутгийн захирал
TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази
3-2 -р Хэсэг, 1 Давхар
Jalan SS23/11, Taman SEA,
47400 Petaling Jaya
Selangor
MALAYSIA

Утас: +603 7880 3940
Факс: +603 7882 0171
Цахим хуудас: www.traffic.org

©TRAFFIC Зүүн Өмнөд Ази 2011

Дэлхийн байгаль хамгаалах сангийн
Монгол дахь хөтөлбөрийн газар
Сүхбаатар дүүрэг,
8 дугаар хороо
Амарын гудамж - 4
Улаанбаатар - 14192,
Монгол улс

Утас: +976-11-311659
Факс: +976-310237
Цахим хуудас: www.mongolia.panda.org

Зэрлэг амьтны худалдаа мониторингийн
сүлжээ (TRAFFIC) нь Дэлхийн байгаль
хамгаалах сан (WWF) болон Дэлхийн
байгаль хамгаалах холбоо (IUCN)-ны
хамтарсан байгууллага юм

